

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ÇİN VE RUSYA ENERJİ İLİŞKİLERİ: DERİNLEŞEN
STRATEJİK ORTAKLIK**

DUYGU VAROL
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

KIRIKKALE-2024

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇİN VE RUSYA ENERJİ İLİŞKİLERİ: DERİNLEŞEN
STRATEJİK ORTAKLIK**

**DUYGU VAROL
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU**

KIRIKKALE-2024

Duygu VAROL tarafından hazırlanan “ÇİN ve RUSYA ENERJİ İLİŞKİLERİ: DERİNLEŞEN STRATEJİK ORTAKLIK” adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin Emiroğlu

İmza

Uluslararası İlişkiler ABD, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Başkan: Doç. Dr. Mürsel Bayram

Afrika Çalışmaları ABD, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

İmza

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye: Doç. Dr. Halis Ayhan

Uluslararası İlişkiler ABD, Kırıkkale Üniversitesi

İmza

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 22/07/2024

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Duygu VAROL

22.07.2024

ÖZET

ÇİN VE RUSYA ENERJİ İLİŞKİLERİ: DERİNLEŞEN STRATEJİK ORTAKLIK

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

Temmuz 2024, 118 sayfa

Bu çalışmada Çin ve Rusya iş birliğinde önemli bir etken olan enerjinin uzun dönem içerisinde ikili ilişkileri nasıl etkileyeceği incelenmiştir. Son dönemlerde iki ülkenin de stratejik konulardaki iş birliklerini güçlendirebilmek için somut adımlar attıkları gözlemlenmektedir. Bu bağlamda enerji ve enerji güvenliği kavramları Ukrayna Krizi, Güney Çin Denizi ve Arktik'te yaşanan sorunlara rağmen iki ülke arasındaki iş birliğini güçlendiren kilit unsurlar haline gelmiştir. Bu sorunlara rağmen iki ülke enerjiden kaynaklı olarak birbirine yakınlaşmış ve zamanla aralarındaki ilişki stratejik enerji ortaklığına dönüşmüştür. Ayrıca mevcut konjonktürde yaşananlar iki ülkenin stratejik ortaklık ilişkilerinin gelişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Çin ve Rusya, mevcut sorunları çözmeye çalışırken uzun vadeli taahhütleri içeren yeni anlaşmalar yapacak ve iş birliklerini pekiştireceklerdir. Arktik'te yapılan iş birlikleri bu duruma iyi bir örnektir. İki ülkenin yaşadığı mevcut sorunlar, enerji odaklı dış politikalarında da birtakım değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Rusya, Asya-Pasifik'e yönelmiş ve Çin için daha da önemli bir partner konumuna gelmiştir. İlerleyen süreçte uluslararası sistem içerisindeki gelişmelerle birlikte her iki ülke de stratejilerini dengelemeye çalışacaktır. Bunu yaparken de iki ülke arasında enerji daha merkezî bir konuma gelecek ve stratejik enerji ortaklığı zamanla derinleşecektir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, enerji güvenliği, Çin, Rusya, stratejik ortaklık.

ABSTRACT

CHINA AND RUSSIA ENERGY RELATIONS: DEEPENING STRATEGIC PARTNERSHIP

Kırıkkale University

Institute of Social Sciences

Department of International Relations, Master's Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

July 2024, 118 pages

This study analyses how energy, which is an important factor in the cooperation between China and Russia, will affect bilateral relations in the long term. It is observed that both countries have recently taken concrete steps to strengthen their cooperation on strategic issues. In this context, the concepts of energy and energy security have become key elements that strengthen the cooperation between the two countries despite the problems in the Ukraine Crisis, the South China Sea and the Arctic. Despite these problems, the two countries have become closer to each other due to energy and the relationship between them has turned into a strategic energy partnership over time. In addition, the current conjuncture has led to the development of strategic partnership relations between the two countries. Therefore, while trying to solve the current problems, China and Russia will make new agreements that include long-term commitments and reinforce their cooperation. Cooperation in the Arctic is a good example of this situation. The current problems experienced by the two countries have also led to some changes in their energy-oriented foreign policies. Russia has turned towards Asia-Pacific and Russia has become an even more important partner for China. In the coming period, both countries will try to balance their strategies with the developments in the international system. In doing so, energy will become more central between the two countries and the strategic energy partnership will deepen over time.

Key Words: Energy, energy security, China, Russia, strategic partnership.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
ŞEKİLLER	VII
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
1.1. Enerji Güvenliği Kavramı	6
1.1.1. Enerjinin Önemi.....	6
1.1.2. Enerji Güvenliğine Genel Bir Bakış	9
1.1.3. Dinamik Bir Kavram: Enerji Güvenliğinin Tanımlamaları	17
1.2. Çin'in Enerji Politikaları ve Enerji Güvenliği.....	20
1.2.1. Kuşak Yol Girişimi ve Enerji Güvenliği İlişkisi	28
1.2.2. Çin'in Arz Güvenliği.....	31
1.3. Rusya'nın Enerji Politikaları ve Enerji Güvenliği	34
1.3.1. Rusya'nın Enerji Güvenliği Doktrinleri.....	40
1.3.2. Rusya'nın Talep Güvenliği.....	42
İKİNCİ BÖLÜM	44
ÇİN-RUSYA ENERJİ İLİŞKİLERİ.....	44
2.1. Jeopolitik ve Jeoekonomik Bağlamda Çin-Rusya Enerji İlişkileri	48
2.2. Çin-Rusya Enerji İlişkilerinin Gelişim Sürecinin Analizi	51
2.2.1. Ukrayna Krizi	53
2.2.2. Güney Çin Denizi Sorunu.....	59
2.2.3. Arktik Bölgesi'ndeki Çin-Rusya Yakınlaşması	63
2.3. Çin-Rusya İlişkilerinde Enerjinin ve Enerji Güvenliğinin Etkisi.....	72
2.3.1. Rusya: Doğu'ya Dönüş	73
2.3.2. Vazgeçilmez Ortak: Rusya.....	76
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	79
DERİNLEŞEN STRATEJİK ORTAKLIK.....	79
3.1. Çin-Rusya Enerji Şirketleri Arasındaki Ortak Projeler ve Enerji İş Birliği	79
3.1.1. Petrol Sektörü	80
3.1.2. Doğal Gaz Sektörü.....	84
3.2. Çin ve Rusya İlişkileri Süreci ve Stratejik Ortaklığa Doğru	88
3.3. Stratejik Ortaklık Konsepti: Çin ve Rusya Örneği	92
3.4. Çin ve Rusya Stratejik Enerji Ortaklığı	96
SONUÇ	100
KAYNAKLAR.....	105

ŞEKİLLER

<u>ŞEKİL</u>	<u>Sayfa</u>
2.1. Arktik bölge haritası.....	65
3.1. Rusya'nın fosil yakıtlarını satın alan ülkeler	83
3.2. Sibirya'nın Gücü doğal gaz boru hattının haritası	85
3.3. Yamal ve Arctic LNG II sahalarını ve yeni aktarma merkezleriyle Avrupa ve Asya'ya ulaşım rotalarını gösteren harita.....	87

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation
APERC	Asia Pasific Energy Research Centre
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRICS	Brazil, Russia, India, China, and South Africa
CDB	China Development Bank
CNPC	China National Petroleum Corporation
CNOOC	China National Offshore Oil Corporation
ESPO	Eastern Siberia–Pacific Ocean Oil Pipeline
GIP	Green Investment Principles
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	International Monetary Fund
Kb/d	Thousand Barrels Per Day
LNG	Liquefied Natural Gas
Mb/d	Thousand Barrels Per Day
NATO	North Atlantic Treaty Organization
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	Şangay İş Birliği Örgütü
Tcf	Trillion Cubic Feet
UNCTAD	UN Trade and Development

GİRİŞ

Dünya çapında yaşanan krizlerin birçoğu enerji kaynaklıdır. Bu yüzden enerji, ülkelerin gerek iç gerek dış siyaseti ile ilgili kararlarını yönlendiren önemli bir unsurdur. Özellikle Çin ve Rusya gibi iki büyük gücün siyasi kararlarını alma aşamasında enerjinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Enerji, iki ülkenin dış siyasetle ilgili kararlarını alırken ortak hedefler benimsemesine neden olmaktadır. Çin'in artan enerji talebiyle birlikte Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynaklarından faydalanmak istemesi iki ülkenin ortak projeler yapmasına neden olmaktadır. Özetle enerji iki ülkeyi birleştiren önemli bir unsurdur.

Çin, Deng Xiaoping döneminde çeşitli reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde yapılan ekonomik açılımlarla birlikte Çin'in enerji talebi artış göstermiştir. Dolayısıyla ülke zamanla dünya çapında en fazla enerji tüketen ve ithal eden ülkelerden biri konumuna gelmiştir. Gümrük verilerine göre dünyanın en büyük petrol ithalatçısı konumunda olan Çin'in 2023 yılında 2022 yılı ile kıyaslandığında petrol ithalatında %10 artış gözlemlenmiştir.¹ Bu oranın zamanla artacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla bu durum Rusya'yı Çin için vazgeçilmez ortak konumuna getirmiştir.

Deng dönemi Çin'in ekonomik anlamda gelişimi için bir dönüm noktası ise, Rusya içinde Vladimir Putin dönemi bir kilit noktadır. 2000 yılının ilk günü Putin, göreve gelmesiyle birlikte enerji sektörünün devlet için önemli bir etken olduğunu fark etmiştir. Rus enerji devi GAZPROM'u kontrol altına alma çabaları içerisine girmiştir. Hatta görevinin ilk zamanlarında yaptığı önemli çalışmalardan biri bu olmuştur. Putin kontrolünü daha da arttırabilmek adına Haziran 2000'de Dimitri Medvedev'i Gazprom'un yeni yönetim kurulu başkanı olarak atamıştır.² Putin'in yönetime geldiği günden itibaren yaptığı faaliyetler incelendiğinde enerjinin Rusya'nın önemli bir siyasi ve ekonomik önceliği olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ekonomik anlamda kendisini

¹ U.S. Energy Information Administration, (2024), China imported record amountsof crude oil in 2023, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=61843#:~:text=China%2C%20the%20world's%20largest%20importer,according%20to%20China%20customs%20data>, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

² Anıl Çağlar Erkan ve Ayça Eminoğlu, (2019), Grand Strateji Olarak Kuşak ve Yol İnisiyatifinde Arktik: Kutup İpekyolu'nun Çin-Rusya Enerji İş Birliğindeki Rolü, 19, *Akdeniz İİBF Dergisi*, s. 162.

garanti altına alabilmek adına sürekli ve güvenli bir şekilde enerji ihracatını yapması gerekmektedir. Özellikle Ukrayna Krizi ile ekonomik anlamda kendisini güvence altına almak için Çin ile enerjiye dayalı iş birliği yükselişe geçmiştir. Aslında Çin, Rusya gibi önemli bir petrol ve doğal gaz tedarikçisi ile coğrafi açıdan yakınlığına rağmen uzun süre ilişkileri geliştirme konusunda isteksiz kalmıştır. 2001 yılında iki tarafın ortaklıkları geliştirme taahhüdünde bulunduğu “İyi Komşuluk ve Dostane İş Birliği Antlaşması’nın” imzalanmasıyla ikili ilişkiler gelişim göstermiştir. 2001 yılından sonra enerji alanındaki iş birliği (özellikle ham petrol ve doğal gaz alanlarında) sadece enerji kaynakları ticareti değil, enerji ile ilgili yatırım, hisse sahipliği, altyapı geliştirme ve teknoloji alışverişini de içine alarak zamanla gelişim göstermiştir. 2014 yılında iki ülke 30 yıllık süreci kapsayacak şekilde 400 milyar dolar değerinde büyük bir doğal gaz antlaşması imzalamıştır. 2015 yılına gelindiğinde Rusya, Suudi Arabistan’ı geride bırakarak Çin’in en büyük doğal gaz ve petrol ihracatçısı konumuna gelmiştir.³ Yapılan anlaşmalar uzun süreli taahhütler çerçevesinde yapılmaktadır. Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu Petrol Boru Hattı (Eastern Siberia Pacific Ocean Oil Pipeline -ESPO), Sibirya’nın Gücü Doğal Gaz Boru Hattı gibi projeler uzun süreli taahhütlere dayanan projelerdir. Arktik’te yapılan Yamal Sıvılaştırılmış doğal gaz (Liquefied Natural Gas- LNG) Projesi de iki ülke arasında yapılan önemli projelerden biridir.

Rusya’nın 2022 yılında Ukrayna’yı işgal etmesine rağmen 2023 yılında Rusya Çin’in en önemli tedarikçisi konumuna gelmiştir. Batı yaptırımları karşısında Çin, Rusya’nın ekonomik anlamda zor durumdan çıkmasına yardımcı olmuştur. Çin’in savaş karşısında sessizliği bir çeşit onaylama olarak görülmüştür. Çin ve Rusya arasındaki genel ticaret, 2023 yılında önceki yıla göre %26 artışla 240 milyar dolara ulaşmıştır.⁴ Sadece Ukrayna Krizi değil, Güney Çin Denizi sorunu, Arktik Bölgesi’ndeki kutuplaşma da iki ülkenin enerji çerçevesinde yakınlaşmasını sağlamıştır. Enerji iki ülkenin stratejik etkileşiminde merkezi bir yer teşkil etmektedir. Bundan kaynaklı olarak enerji dışındaki konularda bile Çin ve Rusya iş birliklerini geliştirmiş ve aralarındaki iş birliği zamanla stratejik enerji ortaklığına dönüşmüştür.

³ Olga Daksueva ve Şerafettin Yılmaz, (2017), The Energy Nexus in China-Russia Strategic Partnership, *International Relations of the Asia Pasific*, 19(1), s. 64.

⁴ Laura He, (2024), China’s Largest Oil Supplier in 2023 Was Russia, <https://edition.cnn.com/2024/01/22/business/china-top-oil-supplier-2023-russia-intl-hnk/index.html>, Erişim Tarihi: 01.08.2024.

Rusya ve Çin ikili ilişkileri araştırmacılar tarafından farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Literatürde, Rusya ve Çin ilişkilerini ‘pragmatizm’ ile açıklayan öğretim uzmanları olduğu gibi farklı tanımlamalar üzerinden açıklayan öğretim uzmanları da bulunmaktadır. Çalışmada pragmatizmden uzaklaşarak ikili ilişkiler stratejik politikalar üzerinden incelenmiştir. Rus ve Çin menşeli enerji şirketleri arasındaki uzun süreli anlaşmalar stratejik ilişkilerin önemli göstergelerindendir. Büyük ölçekli ekonomik güdüler, uzun vadeli taahhütler ve birinin diğerine karşı kırılganlığı da aralarındaki stratejik ilişkileri açıklamak adına önemli nedenlerdir. Dolayısıyla iki ülkenin stratejik etkileşiminde ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesinde enerji gün geçtikçe daha merkezî bir konuma gelmiştir.

Stratejik ortaklık kavramının temel prensibi, stratejik korunmadan farklı olarak ortak bir hedefe ulaşmak için diğer tarafa güvenmekten geçer. Dolayısıyla bu durum, güvenen taraf için kırılganlığı kabul etmektir.⁵ Stratejik ortaklık uzun vadeli ve kapsamlı amaçları içermektedir. Ülkeler arası ilişkilerde bölge veya uluslararası düzene bağlı olarak daha köklü hedef veya çıkarları öngörmektedir.⁶ Yapılan tanımlamalar üzerinden Çin ve Rusya arasındaki ikili ilişkilerin stratejik enerji ortaklığı ile tanımlanması mümkündür.

Araştırmanın temel sorusu şu şekilde belirlenmiştir: Rusya ve Çin arasında enerji alanındaki iş birliği uzun dönemde ilişkilerini nasıl etkileyecektir? Araştırma sorusuna cevaben argüman şu şekilde belirlenmiştir: Enerji alanındaki iş birliği iki ülkenin enerji dışındaki konularda dahi (Ukrayna Krizi, Güney Çin Denizi Sorunu, Arktik Bölgesi’ndeki kutuplaşma sorunları) ortak tutumlar benimsemelerine sebep olmuştur. Enerji uzun vadede stratejik enerji ortaklığının derinleşmesine neden olacaktır. İki ülke arasındaki yakınlaşmayı sağlayan en önemli unsur enerjidir. Argümanın desteklenmesi için Ukrayna Krizi, Güney Çin Denizi Sorunu ve Arktik Bölgesi’ndeki sorunlar örnek olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla Çin ve Rusya, var olan sorunların üstesinden gelerek yeni iş birlikleri yapmışlar ve yapmaya devam edeceklerdir. Yükselen Arktik Bölgesi bu duruma verilebilecek en iyi örnektir. Gelişen jeopolitik ortamla stratejilerini daha detaylı bir şekilde uyumlaştırmaya çalışacaklar ve enerji iki ülke için de odak noktası haline gelecektir.

⁵ Tom Røseth, (2017), Russia’s Energy Relations with China: passing the Strategic Threshold?, *Eurasian Geography and Economics*, 58(1), s. 29.

⁶ Gültekin Sümer, (2010), Stratejik İş Birliği ve Stratejik Ortaklık Kavramlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10(1), s. 678.

İki ülke arasında enerji ilişkilerinin derinleşmesiyle Rusya'ya yapılan yaptırımların olumsuz etkileri hafıflemiştir. Enerji ilişkilerinin derinleşmesinin bir diğér sonucu Çin ve Rusya enerji ilişkilerinin enerji politikaları etrafında sağlamlaşmasıdır. Ukrayna Krizi örneğinde olduğu gibi stratejik zorluklara ve uluslararası politika içerisinde çok çeşitli sorunlara çözüm bulmak için iki ülke arasında enerji diplomasisi yapılmaktadır.

Çalışma araştırma sorusu ile bağlantılı olarak bazı sorularla da desteklenmeye çalışılmıştır. Bunlar:

- Rusya ve Çin arasında gelişen stratejik enerji ortaklığı nedir? Çin ve Rusya ikili ilişkileri stratejik enerji ortaklığı üzerinden açıklanabilir mi?
- Rusya ve Çin'in yaşadığı mevcut konjonktürden kaynaklı birtakım sorunlar iki ülkeyi yakınlaştırma da etkili oldu mu?
- Jeopolitik ve jeoekonomik etkenler iki ülke arasında daha yakın ilişkilerin gelişmesine yardımcı oldu mu?

Çalışmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri şu şekilde belirlenmiştir. Rusya ve Çin'in uluslararası sistem içerisinde stratejik zorlukların üstesinden gelebilmesi enerji ile bağlantılıdır. Çin ve Rusya'nın stratejik zorluklar karşısında bir arada hareket etmesine neden olan etken nedir? Bu sorunun cevabı enerjidir. Enerji, Çin ve Rusya'yı ortak hedefler doğrultusunda birleştirecek, enerjiye dayalı projeler arttıkça stratejik ortaklık ilişkileri daha da gelişecektir. Dolayısıyla "enerji", çalışmada bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Enerji kaynaklı iş birliğinin artmasıyla derinleşen "stratejik ortaklık" ise bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Çalışmanın hipotezi şu şekilde belirlenmiştir: Uluslararası sistem içerisinde yaşanan stratejik zorluklardan kaynaklı, Rusya enerji stratejisini Asya-Pasifik'e yöneltmiştir. Çin'in enerji talebi ise gün geçtikçe artmaktadır. Bu nedenle iki ülke arasındaki stratejik enerji ortaklığı zamanla derinleşecektir.

Çalışmada, Çin ve Rusya'nın enerji güvenliği politikalarının ayrı ayrı incelenmesi çalışmayı farklı ve önemli kılan bir özelliktir. Özellikle Rusya gibi talep güvenliğini sağlamaya çalışan ülkeler açısından enerji güvenliği tanımlamaları oldukça azdır. Çalışmada iki ülkenin enerji ilişkileri ve ilişkilerin dönüşüm süreçleri derinlemesine incelenmiştir. Enerji ve enerji güvenliği kavramları yoğun bir şekilde irdelenmiş ve bu kavramlar üzerinde çalışmanın erevesi çizilmiştir. Ayrıca alışma güncelden uzak

olmayan yakın tarihli olaylar örneklendirilmiştir. Bu özelliklerden kaynaklı çalışmanın önemi daha da artmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümü kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde enerji ve enerji güvenliği üzerinde durulmuştur. Enerji güvenliğinin tanımı her ülke için farklılaşmaktadır. Bu yüzden ilk bölümde Çin ve Rusya için enerji güvenliğinin tanımlaması iki ülke için farklı bir şekilde yapılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde genel olarak Çin-Rusya enerji ilişkilerine ve bu ilişkilerin gelişmesine sebep olan dinamiklere odaklanılmıştır. Ayrıca bu bölümde jeopolitik ve jeoekonomik etkenlerin iki ülke arasındaki ilişkilere etkisi incelenmiştir. Üçüncü bölümde Çin ve Rusya arasındaki enerji merkezli ortak projeler ve aralarındaki gaz ve petrol üzerine kurulan uzun vadeli taahhütlere dayanan enerji ticareti bulunmaktadır. Gelecek dönem içerisinde jeopolitik ve jeoekonomik etkenlerle birlikte aralarındaki stratejik ortaklık ilişkisi derinleşecektir. Dolayısıyla iki ülke arasındaki enerji ilişkilerinin aşamalarına ve bu aşamaların sonucunda gerçekleşen stratejik enerji ortaklık ilişkisi üçüncü bölümde yer almaktadır. Son olarak sonuç kısmında elde edilen veriler ışığında belirlenen bulgular üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Enerji Güvenliği Kavramı

1.1.1. Enerjinin Önemi

Enerji modern toplumun temelini oluşturmaktadır. Doğal kaynaklardan ürün üretmek, bilgi toplamak, yönetmek, depolamak, paylaşmak ve hayattaki en basit işten en elzem işe kadar kritik bir önem taşımaktadır. Ekonomik kalkınma ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi, ortak bir paydayı paylaşan karmaşık süreçlerdir ve bu süreçler yeterli ve güvenilir bir enerji arzının mevcudiyeti ile bağlantılıdır. Kırsal toplumların kentsel toplumlara doğru evrilme süreci, tamamı enerjiye bağlı çok sayıda bilimsel ilerlemeye dayanan modern teknolojinin kullanılması ile mümkün olmuştur.⁷

Hayatın önemli bir parçası olan enerjinin ne olduğunu kavramaya çalışmak ve tanımlamak gerekmektedir. Fizikte enerji, bir cisim ya da sistemin iş yapabilme yeteneğidir. Bununla birlikte enerji kavramı enerji istatistiklerinde doğru bir şekilde kullanıldığında, sadece ısı ve gücü ifade etmek için kullanılmaktadır.⁸ Enerji, fizik biliminde kullanılmaya başlanmadan önce “güç” anlamına gelmekteydi. Güçle birlikte kullanımında şu tanımlamalar yapılmaktadır: “İş veya güçlü bir eylemi yapabilme potansiyeli”, “güç ve çabanın kullanılması”, “kullanılabilir ısı”, “güç ve kullanılabilir bir güç kaynağı” gibi çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır.⁹ Tanımlarda fizikteki “güç” kavramından faydalanılmıştır; ancak enerji denildiğinde sosyal bilimlerde kullanılan güç kavramı da akla gelmektedir. Bir devletin sahip olduğu çeşitli enerji kaynakları bir nevi o devletin sahip olduğu güç demektir. Sadece güce sahip olmak yeterli değildir.

⁷ Roger A. Hinrichs ve Merlin H. Kleinbach, (2023), *Energy: Its Uses and the Environment*, ABD: Cengage Learning, s. 10.

⁸ Ulusal Enerji Ajansı, (2004), *Enerji İstatistikleri El Kitabı*. Fransa: Uluslararası Enerji Ajansı, s. 18.

⁹ Necdet Pamir, (2017), *Enerjinin İktidarı*, İstanbul: Hayy Kitap, s. 36.

Bu gücü korumak ve gücün güvenliğini de sağlamak önemlidir. Sonuç olarak enerjinin diğer birçok kavramla olduğu gibi güç kavramıyla da yakın bir ilişkisi bulunmaktadır.

Enerji, her ülkede ekonomik kalkınmanın merkezinde yer alır. Fabrikalara, hükümet binalarına, ofislere, okullara, hastanelere güç veren kaynaktır. Hayatın her alanında önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu kadar merkezi bir konumda bulunması karmaşayı da beraberinde getirmektedir. Rekabetin, siyasi tartışmaların ve teknolojik yeniliklerin temeli ve küresel çevremize yönelik çıkar açan bir meydan okumanın özüdür.¹⁰

Enerji olumlu kavramlarla birlikte olumsuz kavramlarla da anılmaktadır. Enerji denilince “sorun”, “kesinti”, “savaş”, “katliam” ve “işgal” gibi olumsuz kelimelerle akla gelmekle birlikte “refah”, “huzur” ya da “barış” gibi olumlu kelimelerle de akla gelmektedir. Bunun sebebi kelimenin kendisinden değil, insanların yüklediği anlamlardan kaynaklanmaktadır.

Enerji öneminden kaynaklı devletler arasında çatışmaların sebebi olmuştur. Geçmişte birçok sorun enerji kaynaklı meydana gelmiştir. Günümüzde de enerji birçok açıdan sorunların nüvesi haline gelmiştir. Tarihte verimli topraklar ve meralar savaşlara neden olan stratejik kaynaklardır. Sanayi devrimiyle enerjinin önemi artmış günümüze gelindiğinde enerji kaynaklarının bulunduğu alanlar savaşların önemli nedenlerinden biri haline gelmiştir.¹¹ Bu durumun bir nedeni, enerjiye ihtiyacın artması ile devletlerin politikalarının enerji üzerinden şekillendirmesidir. Örneğin, yılda ortalama % 6,7-9 arasında değişen oranlarda bir büyüme gerçekleştiren Çin’in, bu değerlerle doğru orantılı olarak enerji tüketiminde 2007-2017 yılları arasındaki artış % 3,9 iken 2017-2018’de bu oran % 4,3 olarak belirlenmiştir.¹² Bu oran zamanla da artmaktadır. İlerleyen yıllarda bu ihtiyacın bilincinde olan Çin, Kuşak Yol Girişimi gibi birtakım projeler oluşturmuştur. Enerjiye sürekli ihtiyaç duyan ülke, enerji ihtiyacını gidermek adına dünyayı bir boydan bir boya saracak projeyi 2013 yılında duyurmuştur.¹³

Devletler açısından enerji tedariki önemli bir husustur. Devletler enerjiyi, belirli ağlar kurarak güvenli bir şekilde ulaştırmak ya da ihracat yoluyla almaya çalışmaktadırlar. Petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları ulusal ve uluslararası piyasaları birbirine

¹⁰ Carlos Pascual ve Jonathan Elkind, (2010), *Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications*, ABD: The Brooking Institutions, s. 1.

¹¹ Anıl Çağlar Erkan, (2021), *Çin-Rusya Enerji İlişkilerinde Yeni Dengeler*, Ankara: Nobel Yayıncılık, s. 7.

¹² Erkan, a.g.e., s. 9.

¹³ Emre Aytekin, (2023), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kusak-ve-yol-girisimi-cinin-yukselen-guc-stratejisinin-temel-tasi/3021633#>, Erişim Tarihi: 03.08.2024.

bağlayan emtia ve finansal varlıklar olarak değerlendirilmektedir. Petrol ve doğal gaz, ulusal sınırları aşan boru hatlarıyla taşınmakta; sıvılaştırılmış doğal gaz ve petrol tankerleri dünyayı dolaşarak bir enerji ağı oluşturmaktadır. Bu enerji ağları ve sistemleri, ülkeler ve kıtalar arasında bir bağlantı dokusu haline gelmiştir. Petrol ve doğal gaz boru hatları, üreticileri ve müşterileri birbirine bağlayan, enerjiyi son kullanıcılara ulaştıran bir araçtır.¹⁴ Bu yüzden enerjinin tedarik aşaması devletler açısından önemlidir. Bu durum enerji güvenliğiyle alakalıdır ve çalışmada enerji güvenliği alt başlığında incelenmiştir.

Enerji kaynaklarının üretimi, taşınması ve tüketimi genellikle ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerdeki piyasa etkileşimleri tarafından belirlenen arz ve talep dinamiklerine dayanmaktadır. Enerji, ithalatçı ülkeler için büyük bir harcama iken üretici ve transit ülkeler için önemli bir gelir ve kazanç kaynağıdır. Tüketici ülkeler arz güvenliği ile ilgilenirken üretici ülkeler de talep güvenliği ile ilgilenmektedir. Üreticiler ve tüketiciler arasındaki transit ülkeler daha ucuz fiyatlar için pazarlık yapmak ve siyasi avantaj elde etmek amacıyla bir enerji merkezi olma yolunda ilerlemektedirler.¹⁵ Bu noktada sadece enerjiyi belirli ağlar yoluyla ulaştırmak ya da ihracat yoluyla almak mesele değildir, bununla birlikte oluşturulan transit ağın güvenliğinin sağlanması da önemlidir. Bu şekilde enerjiye ulaşılabilmesi mümkündür.

Gerek bireyler gerek devletler açısından enerjisiz bir hayatın sürdürülebilmesi mümkün değildir. Enerji, insani ve ekonomik kalkınmanın merkezinde yer almaktadır. Evlerin yeterli şekilde aydınlatılmasını, yiyeceklerin düzgün ve sağlıklı bir şekilde pişirilmesini, gıda güvenliği için yer altı sularının pompalanmasını, aşıların soğutulmasını ve çok temel bir yaşam standardı için bile gerekli olan diğer birçok hizmeti sağlar. Bu tür hizmetler dünya çapında genellikle hafife alınmaktadır; ancak acı gerçek şu ki dünyanın büyük bir kısmı "enerji yoksulluğu" içinde yaşamaktadır.¹⁶ Enerjiye güvenli bir şekilde ulaşmak son yıllarda devletlerin de üzerinde durduğu konulardan birisidir. Enerjinin önemi ve enerjiye ulaşamama durumunda ortaya çıkan olumsuzluklar belirtilmiştir. Bu yüzden enerji güvenliği devletleri son yıllarda üzerinde durduğu önemli konulardan biri haline gelmiştir.

¹⁴ Mehmet Kınacı, (2022), Russia, Europe and Central Asia Energy Security and Pipeline Politics, Doktora Tezi, *Old Dominion Üniversitesi*, ABD, s. 1.

¹⁵ Kınacı, a.g.e., s. 2.

¹⁶ Christopher Lowans, vd., What is the State of the Art in Energy and Transport Poverty Metrics? A Critical and Comprehensive Review, *Energy Economics*, s.1.

1.1.2. Enerji Güvenliğine Genel Bir Bakış

Enerji güvenliği, şüphesiz çok eski dönemlerde önemli olmakla birlikte günümüzde daha da ön plana çıkmaya başlamıştır. Enerji güvenliği kavramının uluslararası ilişkiler içerisinde belirleyici bir kavram konumuna gelmesi, I. Dünya Savaşı'ndan önceki donanmayla ilgili tartışmaların sonucunda olmuştur. Bu tartışmaların fitilini ateşleyen kişi Winston Churchill olmuştur.

Churchill, 1911 yılında İngiltere'nin deniz üstünlüğünün petrol ile sağlanabileceğini iddia etmişti. Churchill öngörülü hareket ediyordu çünkü petrol, Kraliyet Donanması'nın gemilerini daha hızlı ve esnek hale getirecekti. İngiliz-Alman denizcilik yarışında İngiltere'ye önemli bir koz verecekti. Churchill, petrolün daha az boyut ve maliyetle daha fazla silah gücü ve daha fazla hız olduğunu ifade etmişti.¹⁷

Fakat petrole geçiş süreci başka sorunları da beraberinde getirmişti: Tedarik sorunu. Bu tek sorun değildi, tedarikin nereden yapılacağı başka bir sorun olarak kendini göstermişti. Ayrıca 6.000 km ötesindeki İran, petrol tedariki için oldukça güvensiz bir ülkeydi. Tüm bu güvensizlik ortamına rağmen Churchill, o tarihlerde enerji güvenliğinin ne kadar önemli olduğunu çeşitli söylemlerle ifade etmiştir.

Churchill'a göre enerji güvenliğinin temel mihenk taşı haline gelecek yapı arzın çeşitlendirilmesi idi. Temmuz 1913'te mecliste yaptığı konuşmada "*Hiçbir kaliteye, hiçbir sürece, hiçbir ülkeye, hiçbir rotaya ve hiçbir alana bağımlı olmamalıyız*" dedi. "*Petrolde güvenlik ve kesinlik sadece çeşitlilikte ve çeşitlilikte yatar.*"¹⁸

Enerji kelimesi ile anımsanan ve eski çağlardan günümüze kadar gelen başka bir kavram da bulunmaktadır: "güvenlik" kavramıdır. Hatta bu iki kelime birleşerek günümüzde devletlerin politikalarında yapıcı hale gelen ve dış politika belirleyicisi olan "enerji güvenliği" kavramı haline gelmektedir.

Uluslararası ilişkilerde birçok kavramı tanımlamak zordur. Örneğin güç kavramı tam olarak tanımlanamamaktadır. Enerji güvenliğinin de tanımlaması zordur. Enerji güvenliği, önemli olduğu kesin ama muğlak, soyut, netleştirilmesi zor olan şekilde tanımlanmıştır.¹⁹ Kesinti, kargaşa ve belirli riskler enerji güvenliğinin somutluğunu ve modern yaşam için ne kadar temel olduğunu göstermektedir. Dahası, enerji güvenliği

¹⁷ Daniel Yergin, (2011), *The Quest*, ABD: Penguin Books, s. 236.

¹⁸ Yergin, a.g.e, s. 167.

¹⁹ Daniel Yergin, (2014), *Enerjinin Geleceği*, İstanbul: Optimist Yayıncılık, s. 292.

sadece çok çeşitli tehditlere karşı koymakla ilgili değildir. Aynı zamanda ülkelerin uluslararası ilişkiler içerisinde birbirleriyle nasıl etkileşimde bulundukları ve enerjinin genel ulusal güvenliklerini nasıl etkilediği ile ilgilidir.²⁰

Enerji güvenliği, muğlak bir kavram olsa da belirli tanımlamaların içerisinde ifade edilmeye çalışılmıştır fakat dinamik yapısından kaynaklı çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan biri, ülkenin gerek refahı gerek ekonomisi için ihtiyaç duyduğu enerjiye sürekli ve güven içerisinde istediği zamanda ve istediği yerde ulaşmasıdır.²¹ Bu tanımlama günümüzde daha da çeşitlendirilmiştir. Süreklilik ve erişilebilirlik, enerji güvenliği için şüphesiz önemlidir ama bunlarla birlikte hesaplılık, çeşitlilik gibi kavramların da dâhil olması enerji güvenliğini tamamlayacak ve daha anlamlı hale getirecektir. Enerji güvenliği yapısal olarak ifade edildiği gibi dinamik bir yapıdadır. Değişen konjonktürle paralel olarak değişim göstermektedir. Eskiden tanımlaması günümüzdeki kadar çeşitli değildi. Nedeni şüphesiz ki yeni bir döneme girilmesi ve bu dönemin enerji açısından devletleri artık daha ciddi bir şekilde etkilemesidir.

Churchill'in kararından bu yana, enerji güvenliği defalarca gündeme gelmiş; büyük önem taşıyan bir konu olarak görülmüş ve önemini kanıtlanmıştır. Son 30 yıldır enerji güvenliği paradigması çok sınırlı olduğundan ve birçok yeni etmeni içerecek şekilde genişletilmesi gerektiğinden konunun artık yeniden düşünülmesi gerekmektedir.

Kavramın içeriği dinamik yapısından kaynaklı olarak sürekli gelişmektedir. Şu tanımlama yapılan en geniş tanımlamalardandır: Enerji güvenliği, enerjinin her zaman çeşitli biçimlerde, yeterli miktarlarda ve uygun fiyatlarda, çevre üzerinde kabul edilemez veya geri döndürülemez bir etki yaratmadan mevcut olmasını ifade eden bir terimdir. Enerjinin sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunması için bu koşulların uzun vadede geçerli olması gerekmektedir. Enerji güvenliğinin hem üretici hem de tüketici tarafı vardır. Öngörülebilir gelecekte enerji talebini karşılayacak dünya çapında enerji kaynakları açısından enerji güvenliği sorunu yoktur; ancak bu kaynakların piyasada uygun fiyatlarla bulunup bulunmayacağı piyasaların nasıl işlediği, hükümetin vergilendirme ve düzenlemelerine bağlıdır.²²

²⁰ Yergin, a.g.e., s. 266.

²¹ Bilal Karabulut, (2015), *Güvenlik*, Ankara: Barış Kitabevi, s. 181.

²² José Goldemberg ve Thomas B. Johansson, (2004), Part III. Energy and Major Global Issues, José Goldemberg ve Thomas B. Johansson (Edt.), *World Energy Assessment: Overview 2004 Update*, ABD: World Energy Assessment, s. 42.

Yapılan tanımlamalar genel olarak incelendiğinde bazı kelimelerin tekrar ettiği ve tanımlamaların bu anahtar kelimeler çerçevesinde genişlediği gözlemlenmiştir. Yapılan tanımlamadan yola çıkıldığında uygun fiyat, mevcudiyet, sürdürülebilirlik, uzun vadede geçerlilik kelimeleri ön plana çıkmaktadır. Enerji güvenliği tanımında bu kelimeleri Asya Pasifik Enerji Araştırmaları Merkezi (Asia Pasific Energy Research Centre- APERC) açık bir şekilde kullanmıştır. Bir ekonomide enerji fiyatının ülkenin ekonomik performansını olumsuz etkilemeyecek bir seviyede olmasıyla birlikte, enerji kaynaklarının sürdürülebilir ve zamanında tedarik edilebilmesini garanti altına alma kabiliyetine enerji güvenliği denir. Dolayısıyla, enerji arzının güvenliğini etkileyebilecek çeşitli etkenler vardır: (1) hem yurt içinde hem de dış tedarikçiler tarafından yakıt rezervlerinin mevcudiyeti, (2) bir ekonominin öngörülen enerji talebini karşılamak için arz elde etme kabiliyeti, (3) bir ekonominin enerji kaynaklarını çeşitlendirme ve enerji tedarikçilerini çeşitlendirme düzeyi, (4) ilgili enerji altyapısının ve enerji nakil altyapısının varlığı açısından yakıt kaynaklarına erişilebilirlik, (5) kaynak edinimini çevreleyen jeopolitik kaygılar.²³

APERC'in ortaya çıkardığı model "Dörtlü Model" olarak ifade edilmektedir. Dörtlü model, enerji güvenliğiyle alakalı olan birçok modelin analizinde başlangıç noktası olarak görülmüştür. Ayrıca bu model, *kimin için güvenlik, hangi değerler için güvenlik ve hangi değerler açısından güvenlik* gibi üç ana soruyu incelemek için güçlü bir analitik çerçeve oluşturmaktadır. Bu modele göre enerji güvenliği, uygun fiyatlarda ve sosyal maliyetlerde istikrarlı ve güvenli bir enerji arzının sağlanması demektir. Bu tanımın içerisinde jeolojik özelliklere dayalı kullanılabilirlik de bulunmaktadır. Jeopolitik etkenlere dayanan erişilebilirlik, ekonomi ile ilgili satın alınabilirlik, kabul edilebilirlik temelinde sosyal ve çevresel kaygılar şeklinde dört tane model ifade edilmektedir.²⁴ Satın alınabilirlik, erişilebilirlik, kullanılabilirlik, kabul edilebilirlik dörtlü modeli ifade eden önemli kavramlardır. Geçmişte genellikle bu kavramlar üzerinden tanımlamalar yapılmıştır.

Enerji güvenliğinin tanımı aslında basittir: uygun fiyatlarla yeterli arzın varlığı. Bu tanımın haricinde enerji güvenliğinin çeşitli başka tanımlamaları da bulunmaktadır. Bunlardan birincisi fiziksel güvenliktir. Fiziksel güvenlik; varlıkların, altyapının,

²³ Kınacı, a.g.e., s. 54.

²⁴ Madani Seydashkan, (2021), The BRI and Its Implications for Chinas Energy Security: The Four as Model Perspective, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 11(4), s. 550.

tedarik zincirlerinin ve ticaret yollarının korunması ve gerek olursa hızlı ikame ve değiştirme için gerekli önlemlerin alınması olarak tanımlanmıştır. İkincisi enerjiye erişimle ilgilidir ve sözleşmeye ve ticari kaynaklara bağlı olarak enerji kaynaklarını geliştirme ve elde etme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Üçüncüsü ise enerji güvenliğinin bir sistem olmasıyla alakalıdır. Enerji güvenliğinin sağlanması için kesintilere, acil durumlara koordineli bir şekilde yanıt vermek gerekmektedir. Arzın düzenli bir şekilde akışını sürdürmeye yönelik olarak tasarlanmış ulusal politikalar ve uluslararası kurumlardan oluşmaktadır. Son olarak ve en önemlisi, uzun vadeli olsa da yatırımdır. Enerji güvenliği, gelecekte yeterli tedarik ve altyapının zamanında var olmasını sağlamak için yatırım, geliştirme ve inovasyonu teşvik eden politikaları ve iş ortamını gerektirmektedir.²⁵

Görüldüğü üzere enerji güvenliği birçok önemli kavramı içerisinde barındırmaktadır. Özellikle APERC'in belirlediği dört kavram alınarak tanımlamalar yapılmış ve bu tanımlamalar tekrar edilmiştir.

Enerji güvenliğine bağlı olarak politikalar üretmede yetersiz kalan ülkeler ciddi sosyal ve ekonomik maliyetlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Tüm bu verilerin ışığında enerji güvenliği, enerji arzının düzenli sağlanarak asgari sosyal ve ekonomik maliyetlerle hem üretici hem de tüketici ülkelerin, ekonomik anlamda büyümesi anlamına gelmektedir.²⁶ Bu yüzden de enerji güvenliği politikaları üretmede yetersiz olan bazı ülkeler büyük güçlerden bu konuda destek alabilmektedir. Sadece enerjiye sahip olmak yeterli değildir. Dört kavram esas alınarak bu enerjiye mevcut kaynaklardan hesaplı, sürekli, uygun bir şekilde ulaşmakta önemlidir. Bunu sağlayabilmek ülkenin ciddi sorunlarla karşılaşmasına engel olacaktır.

Bununla birlikte enerji güvenliği aşağıda belirtilen bazı parametreler tarafından etkilenir ve karakterize edilir:

- Ulus devletin doğal kaynaklara sahip olma durumu (mülkiyet)
- Hem ulus-devlet hem de coğrafi kaynaklar için doğal parametreler
- Doğal çevre

²⁵ Yergin, a.g.e., s. 269.

²⁶ Eftal Coşkun ve Leman Erdal, (2022), Türkiye'nin Doğu Akdeniz Siyaseti; Oyun Teorik Yaklaşım, Levent Ersin Orallı (Edt.), *Enerji Politikaları ve Güvenliği*, Ankara: Nobel Yayıncılık, s. 23.

Enerji güvenliği, esasen siyasi bir kategori ve uluslararası ilişkilerin ilişkisel bir niteliği olarak incelenmelidir. Bir ulus devletin enerji kaynaklarının ve/veya arzının mevcudiyeti ve erişilebilirliği konularındaki güvenliği, “uluslararası arenadaki güçlerin somut konfederasyonu” olarak tanımlanmaktadır. Küresel iklim değişikliği karşısında petrolden kurtulmanın enerji güvenliğinin kilit bir boyutu haline gelmesi daha temiz enerji kaynaklarına ve kullanımına yönelik çabalar olarak görülebilir.²⁷

Enerji güvenliği zamanın şartlarına göre değişikliğe uğrayabilmektedir. Örneğin, yıllar önce Churchill’in petrol odaklı enerji güvenliği tanımlamasının yerini artık temiz enerji dahil olmuştur. Özellikle günümüzün en büyük sorunlarından biri haline gelen küresel ısınma enerji güvenliğinin dönüşümünde etkili olmuş ve yenilenebilir enerjinin enerji güvenliğinin içine eklenmesini sağlamıştır. Bugün yenilenebilir enerjinin yerini yarın başka bir kavram alabilir. Belirtildiği üzere kavram dinamiktir.

İlerleyen dönemlerde sadece petrole sahip olmak değil, temiz enerjiye güvenli bir şekilde sahip olmak devletlere daha fazla güç kazandıracaktır. İklim değişikliğinin getirdiği ve getireceği negatif etkilerden kurtulmanın en güvenli yolu temiz enerjiye ulaşmak olacaktır. Bu durum, doğal gaz ve günümüzde sıkça tartışılan nükleer enerji tartışmalarını büyütecektir. Zamanın ruhuna uygun olarak enerji güvenliğinin tanımı da değişecektir.

Bununla birlikte enerji güvenliğini etkileyen bazı durumların haricinde çeşitli boyutlar da bulunmaktadır. Bu alanda çalışan bazı düşünürler tarafından enerji güvenliğinin tanımı ve boyutları şu şekildedir: Elde edilebilirlik, maliyet, lokasyon, çeşitlilik, askeri esneklik, politika yapma, kültür, sağlık, çevre, siber güvenlik, istihdam ve enerji sistemleri hakkında bilgi sahibi olma. Araştırmacıların en çok üzerinde durduğu boyutlar ise şunlardır:

- Enerjinin elde edilebilir olması
- Son tüketiciye maliyeti
- Enerji güvenliğine yönelik politika yapma

²⁷ Floros S. Fiouros, (2019), The Political Economy of National and Energy Security: The Analytical Framework, P. G. Sklias, S. A. Roukanas ve F. S. Flouros (Edt.), *The Political Economy of National and Energy Security*, ABD: Nova Science Publishers, s. 9.

Enerjinin boyutları birçok düşünür tarafından farklı olarak tanımlanmıştır ve enerji güvenliği, ülkeler tarafından da belirtilen boyutlardan bağımsız olarak incelenmemelidir. Aksi halde ülkelere ekonomik ve sosyal olarak birtakım olumsuz getirileri olacaktır. Eğer ülke, enerji güvenliği çerçevesinde bunları sağlayamıyorsa başka büyük güçlerin desteğine ihtiyaç duyabilir. Örneğin Orta Asya ülkeleri yeterli alt yapıya sahip olmadıkları için enerji temini hususunda Çin ve Rusya'nın desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu durum bir nevi sömürölme demektir. Bu yüzden ülkelerin enerji güvenliğini boyutlarını bilmesi ve kendi enerji güvenliklerini sağlaması bu noktada önemlidir.

Enerji güvenliği sadece iktisadi ve sosyal anlamda ülkeyi etkilememektedir. Orta Asya örneğinde de görüldüğü üzere güvenlikle de ilgilidir. Şöyle ki enerji güvenliği, devletin ne kadar aktif olduğunun göstergelerinden birisi olarak görülmektedir çünkü ulusal güvenliği sağlama kabiliyeti olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum da enerji güvenliğini ulusal güvenliğin önemli bir bileşeni haline getirmektedir.²⁸ Buradaki temel sorunlardan birisi, tüm nüfusa yetebilecek enerjiye sahip olmak ve her ülkenin sürdürülebilir kalkınması, yani yaşamın iktisadi, ekolojik ve sosyal yönlerinin geliştirilmesi ile alakalıdır. Tüm bunların eksiksiz bir şekilde sağlanabilmesi bir ülkenin ulusal güvenliği ile yakından ilgilidir. Gün geçtikçe ülkelerin enerjiye olan ihtiyaçları artmaktadır. Bu durum da enerjinin ve beraberinde enerji güvenliğinin önemini daha da arttırmaktadır. Hatta enerji güvenliğini sağlayamayan ulusların ulusal güvenliklerinin sağlanamayacağı tarihte kendisini göstermiştir.

Görüldüğü üzere enerji ve güvenlik kavramları birbiri ile yakın kavramlardır. Ayrıca enerji güvenliği ve ulusal güvenlik kavramları da birbiri ile kuvvetli bir şekilde ilişkili kavramlardır. Enerji güvenliği ulusal güvenliğin bir parçasıdır ve her ikisi de ulus-devlet için çok önemli kavramlardır. Bununla birlikte iklim değişikliği, güncel çalışmalar içerisinde ve devletlerin enerji politikalarında ciddi ve etkili bir rol oynadığından, araştırılan bu ilişkide “etkileyen etken” görevi görmektedir. Enerjinin güvenlik boyutunu analiz ederken bazı sorular da cevaplanmalıdır. Öncelikle kimin güvenliğinin algılandığı, güvenliğin kaynağının neresi olduğu, enerji güvenliğini sürdürmek ve geliştirmekten kimlerin sorumlu olduğu, enerji güvenliğini güvenli bir

²⁸ Olga Mirković Isaeva, Bojana Vasić ve Mirjana Radovanovic, (2018), Ensuring Global Energy Security: The Role of Russian Energy Policy, Mirjana Radovanović (Edt.), *Energy Security/ Perspectives, Improvement, Strategies and Challenges*, ABD: NOVA Science Publishers, s. 9.

şekilde sürdürebilecek ve geliştirebilecek yolların, araçların ve prosedürlerin neler olduğu gibi bazı soruların analiz edilmesi ve yanıtlanması gerekmektedir.²⁹

Batı ve Doğu'nun enerji güvenliğine bakış açıları birbirinden farklıdır. Batı, enerji güvenliğini daha çok arz ve talep güvenliği şeklinde tanımlarken Rusya ve Çin gibi ülkeler, enerji güvenliğini daha çok ulusal güvenlik boyutuna taşımaktadır. Dolayısıyla enerji güvenliğinin tanımı ülkeler arasında farklılaşmaktadır. Rusya, Çin ve Avrupa kavramı tanımlarken farklılıklar meydana gelmektedir. Batı tarafından incelendiğinde enerji güvenliğine önce güvenlik tanımlaması daha sonra güvenlikle bağlantılı olarak enerji güvenliği tanımlaması yapılmaktadır. Örneğin, Kopenhag Güvenlik Ekolü güvenliğe yönelik tehdidi “referans nesnesine yönelik varoluşsal tehdit” olarak tanımlamaktadır. Enerjinin güvenlileştirilmesi konusunda ise enerji kaynaklarını referans kaynak olarak gösterir ve bu tür kaynakların reddedilmesinin varoluşsal tehdit oluşturabileceğini ifade eder.

Özetle enerji güvenliğinin tanımı, ülkeler için farklılık gösterebilmektedir. Rusya için enerji güvenliği daha çok talep güvenliği ile ilgilidir. Süreç uzun vadeli fiyatlar ve uzun vadeli taahhütleri kapsamaktadır. Enerji güvenliğini planlarken tedarikçi olarak uzun vadeli para yatırımları yapmanız gerekmektedir. Belirsizliğin yüksek olduğu bir durumda enerji güvenliği tam anlamıyla sağlanamaz.³⁰ Örnek olarak Rusya'nın Avrupa Birliği (AB)'ye gaz ihracatı yapmasıyla birlikte güvenlik iki yönlü olarak tanımlanmıştır. AB için ise enerji güvenliği arz güvenliğinin yanı sıra pazara erişim güvenliğinin de sağlanmasıdır. Rusya, AB pazarına tedarik sağlama fırsatını kaybetmek istemese bile kendi ulusal güvenlik kaygıları Rusya için her şeyden önce gelmektedir. Bu durum Ukrayna Savaşı sürecinde görülmektedir. AB ise Rusya'nın aksine enerji güvenliğine daha farklı açıdan bakmaktadır.

Geçmişten beri Rusya ile karşı kutuplarda olan ABD'nin enerji güvenliğine yaklaşımı enerji bağımsızlığı ile eş anlamlıdır. Bu iki terim nerdeyse siyasi söylemlerde birbirinin yerine kullanılmaktadır. Önlerindeki birkaç on yıl boyunca enerji güvenliğinin petrole ve dolayısıyla uluslararası enerji ticaretine bağlı olduğunu savunmaktadır.³¹

²⁹ Flouros, a.g.e., s. 5.

³⁰ Jack D. Sharples, (2013), Russian Approaches to Energy Security and Climate Change: Russian Gas Exports to the EU, *Environmental Politics*, 22(4), s. 685.

³¹ Carlos Pascual ve Jonathan Elkind, (2010), *Energy Security, Economics, Politics, Strategies and Implications*, ABD: The Brooking Institutions, s. 119.

ABD açısından enerji güvenliği petrol ile bağlantılı olsa da enerji güvenliğini sadece petrol çerçevesinde incelenmemelidir. Uzun zaman önce Churchill petrolün enerji güvenliği için önemini ifade etse de günümüzde petrol haricinde başka etkenler de bulunmaktadır. Birçok ülke tarafından 2050 yılına kadar düşük karbonlu enerji piyasasına yönelik uzun vadeli hedeflere ulaşmak istenmektedir. Çin gibi ülkeler, enerji güvenliği kapsamına temiz enerjiyi de dâhil etmeye başlamıştır. Enerji her ne kadar bazı tanımlamalar içerisinde varoluşsal bir gereklilik olarak görülse de çevreye zarar veren enerji kaynaklarının ülkeler tarafından sık bir şekilde tercih edilmesi dünyanın varoluşsal bir krize girmesine sebep olacaktır. Dolayısıyla birçok Avrupa ülkesi için enerji güvenliği tanımlaması içerisinde temiz ve düşük karbonlu enerjiye ulaşma bulunmaktadır.

Enerji güvenliğinin bir özelliği de geçişken bir yapıda olmasıdır. Çevresel kaygılardan kaynaklı olarak petrol ya da kömür gibi enerji kaynaklarından doğal gaz ya da nükleer enerji gibi kaynaklara geçiş olabilir. Örneğin Avrupa’da doğal gaz, elektrik üretiminde kömürün önüne geçmektedir. Ayrıca nükleer enerji son yıllarda tartışılan enerji kaynaklarından biri olmuştur. Bazı ülkelerde nükleer enerjiye dönme tartışmaları ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte doğal gaza göre daha az kirletici olması sebebiyle önümüzdeki yıllarda kömür kullanımının azalacağı tahmin edilmektedir. AB üyesi ülkelere, taş kömürünün yerli üretimine yönelik sübvansiyonlarını enerji güvenliği için gerekli olan minimum seviyelere indirmeleri yönünde baskı yapılmaktadır. Bu politikaların başarısına bağlı olarak, herhangi bir ülke veya bölgedeki baskın enerji kaynağı değişebilir.³²

Rusya ve Ukrayna Savaşı, AB için enerji ve enerji güvenliğinin tanımında değişiklik meydana getirmiştir. İlerleyen zamanlarda Avrupa ülkelerinde enerji ve enerji güvenliğine bağlı olarak farklı söylemlerin çıkabilme olasılığı yüksektir.

Dünyada gerçekleşen ufak bir sorun kelebek etkisi yaratabilmekte ve direkt enerji fiyatlarına yansımaktadır. Bu sorunların temelinde yatan nedenlerden birisi de jeopolitiktir. Birçok kavramı içinde barındıran enerji güvenliği şüphesiz ki jeopolitik ile de ilintilidir. Enerji güvenliği ve enerji politikası arasındaki yakın ilişkinin altında yatan anlam jeopolitik düşünceye de yansımaktadır. Jeopolitik, siyasi savaşın bir aracıdır ve güvenlik sorunları anlamaya yardımcı olur. Jeopolitik enerji politikalarının

³² Sanam S. Haghighi, (2007), *Energy Security/ The External Legal Relations of the European Union with Major Oil and Gas Supplying Countries*, ABD: Hart Publishing, s. 11.

analiz edilmesi için faydalı bir araç haline gelmektedir. Jeopolitiğin de aynı enerji güvenliğinde olduğu gibi ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Yaygın olarak dünya siyasetinin/çatışmalarının itici gücü olma özelliğini taşımaktadır. Örneğin Japonya, Çin'in Güneydoğu Asya da güvenilir enerji kaynaklarının var olduğunu keşfettiğinde ekonomilerini büyütebilmenin bu kaynaklarla bağlantılı olduğunu anlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın sebeplerinden biri Japonya'nın bu kaynakları kontrol etme isteğinden gelmekteydi.³³

Rusya ve Çin'in enerji güvenliği politikalarını ayrı ayrı incelemekten önce enerji güvenliğinin güncel tanımlamaları açıklanmalıdır. Enerji güvenliğinin dinamik yapıda bir kavram olduğu belirtilmişti. Dolayısıyla günümüzün değişen konjonktürü ile yapılan yeni tanımlamalar çalışmanın sonraki bölümünde incelenmiştir.

1.1.3. Dinamik Bir Kavram: Enerji Güvenliğinin Tanımlamaları

Daha erken dönemlerde enerji güvenliği için tüketici ülkelerin petrol kaynaklarına ulaşabilmeleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri çerçevesinde arz güvenliğinin sağlanması şeklinde sınırlı bir tanım yapılmaktaydı. Bu tanımlamaya dört unsur daha eklenmektedir: Üreticiler, tüketiciler, piyasa yapıları ve jeopolitik.³⁴ Günümüzde ise enerji güvenliği arz güvenliği ve talep güvenliği ile tanımlanmaktadır.

Rusya ve Çin açısından incelendiğinde enerji güvenliği enerjiye sahip olan ülke açısından ve enerjiye ihtiyaç duyan ülke açısından şeklinde tanımlanmalıdır. Rusya, enerjiye sahip olan ülke sınıfına girerken, Çin enerjiye ihtiyaç duyan ülkedir. Rusya ve Çin açısından enerji güvenliği arz ve talep güvenliği esas alınarak tanımlanabilmektedir.

Bir diğer hususta enerji güvenliğinin güncel tarihli akademik çalışmalarıyla ilgilidir. Bu çalışmalar incelendiğinde enerji güvenliğinin kapsamının genişlediği gözlemlenmektedir. Birincil enerji kaynaklarının elde edilmesinden son enerji tüketim aşamasına kadar incelenilmiş ve enerji güvenliğinin sadece güvenilir yakıt tedariki olmadığı anlaşılmıştır. Enerjiyi son kullanıcıya kadar taşımak için güvenilir bir altyapının da olması gerekmektedir. Ayrıca enerjinin bütün kullanıcılar için satın alınabilir olması enerji güvenliği tanımlamalarının bir parçası haline gelmiştir.

³³ Yao Lixia, (2021), *Energy Security in Times of Economic Transition/ Lessons from China*, UK: Emerald Publishing Limited, s. 2.

³⁴ Mitat Çelikpala, (2013), Enerji Güvenliği NATO'nun Yeni Tehdit Algısı, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 40(10), s. 79.

Güvenlik, satın alınabilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik enerji güvenliği dâhilinde üç önermeli durum olarak bilinmektedir.³⁵

Güvenlik ve satın alınabilirlik tanımının içerisine dâhil edilirken çevresel sürdürülebilirlik göz ardı edilmekteydi. Günümüzde iklim değişikliği, enerji kıtlığı ve küresel ısınma gibi birçok sorunun getirdiği kaygılar ile kavramın içerisine çevresel sürdürülebilirlikte enerji güvenliği tanımı içerisine dâhil edilmiştir. İlerleyen zamanlarda değişen konjonktür ile tanım değişiklik gösterecek ve tartışmalara açılacaktır.

Arz güvenliğinin ötesine geçerek APERC tarafından; bulunabilirlik, satın alınabilirlik, erişilebilirlik ve kabul edilebilirlik enerji güvenliği olarak tanımlanmıştır. 4 kavramı kapsayan bu yaklaşım, enerji güvenliğinin analizi için bir çerçeve olarak enerji politikacıları arasında son derece popüler hale gelmiştir.³⁶ Zamanla birlikte bu 4 kavrama araştırmacılar tarafından çağın şartlarına uygun olarak yeni eklemeler yapılmıştır. Daha kesin ve kapsamlı bir enerji güvenliği kavramı yaratmayı amaçlayan akademisyenler tarafından enerji güvenliğine yeni ek boyutlar eklenmiştir. Sovacool ve Mukherjee tarafından enerji güvenliğine yapılan yeniden boyutlandırma şu şekildedir: kullanılabilirlik, satın alınabilirlik, teknoloji geliştirme ve verimlilik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik, düzenleme ve yönetim. Kullanılabilirlik, yeterli enerji kaynağına sahip olmak, enerjide bağımsız olmak, farklı enerji teknolojilerinin çeşitlendirilmiş bir koleksiyonunu teşvik etmek ve yurt içinde mevcut yakıt ve enerji kaynaklarından yararlanmak ve ihtiyatlı rezerv/üretim oranlarını sağlamak şeklinde tanımlanmıştır. Satın alınabilirlik, enerji hizmetlerini en düşük maliyetle üretmek, sahip olmak, enerji yakıtları ve hizmetleri için öngörülebilir fiyatlar ve enerji hizmetlerine eşit erişimi sağlamak şeklinde tanımlanmıştır. Teknoloji geliştirme ve verimlilik, kesintilerden kaynaklanan zorluklara uyum sağlama ve yanıt verme kapasitesi, yeni ve yenilikçi enerji teknolojilerinin araştırılması ve geliştirilmesi, altyapı ve bakım için uygun yatırımların yapılması ve yüksek kaliteli ve güvenilir enerji hizmetlerin sunulması olarak tanımlanmıştır. Çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik, ormansızlaşma ve arazi bozulmasının en aza indirilmesi, iklimle ilişkili sera gazı emisyonlarının azaltılması ve iklim değişikliğine uyum şeklinde

³⁵ Owain Jones ve Paul E. Dodds, (2017), *Definitions of Energy Security*, UK: University College of London, s. 22.

³⁶ Aleh Cherp ve Jessica Jewell, (2014), *The concept of energy security: Beyond the four As*, Energy Policy, s. 215.

tanımlanmıştır. Düzenleme ve yönetim, istikrarlı, şeffaf ve katılımcı enerji politikası oluşturma yöntemlerine ve rekabetçi piyasalara sahip olmak, enerji teknolojisi ve yakıt ticaretini teşvik etmek, eğitim ve enerji konularında sosyal ve toplumsal bilgiyi artırmak olarak tanımlanmıştır.³⁷

APEREC'in belirlediği dört kavram, enerji güvenliğini tanımsal olarak katkıda bulunma konusunda ilerleme kaydetmiş olsa da enerji güvenliğinin gerçekte ne olduğuna dair sağlam ve kapsamlı bir tanımlama yapmak yerine enerji güvenliğinin sadece belirli noktalarını incelemesi sebebiyle eleştirilmektedir. Yapılan bu tanımlamaların enerji güvenliğini ölçmek için pratik, bütüncül ve niceliksel bir şekilde yorumlaması zordur.

Son zamanlarda, enerji güvenliği kavramı sadece fosil yakıt kaynaklarının istikrarını değil, aynı zamanda çevre, siyaset ve ekonomi gibi diğer ilgili konuları da içerecek şekilde gelişmiştir.³⁸ Bu boyutlandırmalara ek olarak değişen çağ ile boyutlandırmalar artmıştır. Bu boyutlandırmalar Hippel, Savage ve Hayes tarafından şu şekilde yapılmıştır: enerji tedariki, ekonomi, teknoloji, çevre, sosyal ve kültürel, askeri/güvenlik.³⁹

Bazı düşünürler tarafından boyutlandırmaların enerji güvenliğinin tanımını daralttığı savunulmaktadır. Bu savununun doğruluk payı olsa da en iyi analiz etmenin yolu boyutlardır. Von Hippel, Savage ve Hayes'in boyutlandırmasına ek olarak Vivado tarafından şu boyutlandırmalar yapılmıştır: insan güvenliği, uluslararası, halkla ilişkiler ve politika.⁴⁰

Bunlar, enerji güvenliği ile ilgili boyutlandırmada hızlı artışın bazı örnekleridir. Enerji güvenliğini tartışırken birçok yazarın, enerji güvenliğinin yeni ve çoğu zaman benzersiz boyutlarını içeren kendi enerji güvenliği kavramlarını geliştirmesi gerekmektedir. Buna ek olarak, etkili enerji güvenliği politikaları tasarlamak için kavramın zamansal boyutunun da dikkate alınması gerekmektedir. Elli yıl önce yapılan enerji tanımlaması ile bugün yapılan arasında ciddi bir fark olduğu gözlemlenmektedir. Yapılan bir çalışma da on yıl içinde enerji güvenliğinin farklı boyutlarının öneminde

³⁷ Benjamin K. Sovacool ve Ishani Mukherjee, (2011), Conceptualizing and Measuring Energy Security: A Synthesized Approach, *Energy Policy*, 8(36), s. 5345.

³⁸ Aliaksandr Novikau, (2021), Conceptualizing and Redefining Energy Security: A Comprehensive Review, *World Scientific Publishing Company*, s. 44.

³⁹ David Von Hippel, Timothy Savage ve Peter Hayes, (2011), Introduction to the Asian Energy Security Project: Project Organization and Methodologies, *Energy Policy*, 39(11), s. 6717.

⁴⁰ Vloda Vivoda, (2010), Evaluating Energy Security in the Asia-Pacific Region: A Novel Methodological Approach, *Energy Policy*, 38(9), s. 5360.

belirli bir değişim olduğunu göstermiştir. Normalde mevcut olan birkaç temel fikir dışında, yaygın olarak kabul gören bir tanım bulunmamaktadır. Yapılan tanımlardan ve ilgili çalışmalardan yola çıkarak aşağıdaki yedi ana enerji güvenliği temasını veya boyutunu tanımlanabilir: enerji mevcudiyeti, altyapı, enerji fiyatları, toplumsal etkiler, çevre, yönetim ve enerji verimliliği.⁴¹

Enerjinin, enerji güvenliği kavramından bağımsız olarak incelenmemesi daha doğru olacaktır. Özellikle fosil yakıtların kullanımının arttığı ve ileride bu yakıtların kullanımının oluşturduğu tehlikeler göz önüne alındığında enerji güvenliği daha çok gündeme gelecektir.

Rusya ve Çin enerji ilişkilerinin önemli bir ayağını da enerji güvenliği oluşturmaktadır fakat kavramın tanımı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin Türkiye'nin enerji güvenliği ile ABD'ninki birbirinden farklıdır. Dolayısıyla tanım Çin ve Rusya arasındaki enerji ilişkileri incelenirken de farklılık gösterecektir. Çalışmanın sonraki aşamasında enerji güvenliğinin tanımı iki ülke açısından arz güvenliği ve talep güvenliği çerçevesinde incelenecektir çünkü aralarındaki enerji güvenliği ilişkisi bu iki kavram üzerinden değerlendirilmelidir.

1.2. Çin'in Enerji Politikaları ve Enerji Güvenliği

Çalışmanın temel sorunsalı, Rusya ve Çin'in enerji alanındaki iş birliğinin uzun dönem ilişkilerinin doğasını nasıl etkileyeceği üzerinedir. Bu sorunun cevabını belirleyebilmek için Çin'in enerji politikalarının incelenmesi gerekmektedir. Çin enerji politikalarını Rusya'dan bağımsız olarak belirleyememektedir. Çin'in enerji politikaları enerji güvenliği ve çeşitliliği üzerinedir. Enerji güvenliği ve çeşitlilik ise Rusya ile gerçekleştirilen enerji ilişkileri ile gerçekleştirilmektedir.

Çin, dünya nüfusunun yaklaşık olarak %20'sini barındırmaktadır. Nüfus, 9.597.000 km² oldukça büyük bir alanın içerisinde yer almaktadır. Çin'in ekonomisi zamanla birlikte büyüme göstermektedir. Mao Zedong döneminde dışarıya kapalı olan Çin, 1979 yılında gerçekleştirdiği iktisadi reformlarla beraber dışarıya açılmaya başlamıştır. Dışarıya açılma süreci biraz da ihtiyaç olarak kendini göstermiştir çünkü

⁴¹ Beng Wah Ang ve Wai Choong Wong, (2015), *Energy security: Definitions, Dimensions and Indexes, Renewable and Sustainable Energy Reviews*, s. 1081.

bu ekonomik büyümenin kapasitesi artık ülkenin içerisine sığmayıp sınırları aşma evresine geçmiştir.

1985 yılında Çin, enerji açısından hem kendi kendine yetiyor hem de ham petrol, petrol ürünleri ve kömürde net ihracatçı konumundaydı. O günlerde Çin'in dünya enerji tüketimindeki payı nispeten daha azdı: kömür üretiminde % olarak 20.2 olarak, petrolde 3.3, doğal gazda 0.7 ve hidroelektrikte 4.2.'dir.⁴² Ekonomideki gelişmelere paralel olarak Çin'in dünya enerji piyasalarındaki varlığı son çeyrek yüzyılda hızla artmıştır.⁴³ 1993 yılından beri Çin'in petrole olan bağımlılığı gün geçtikçe artmaktadır.⁴⁴ 2003 yılı verileri incelendiğinde Çin'in günlük petrol tüketimi 5.5 milyon varili aşmıştır. Bununla birlikte Çin, dünyanın en çok petrol tüketen ikinci ülkesi pozisyonuna gelmiştir. Yapılan araştırmalara göre Çin'in günlük petrol tüketiminin 2025 yılında 12,8 milyar varil olacağına dair tahminlerde bulunmaktadır.⁴⁵

Günümüz verileri enerjinin Çin için neden bu kadar önemli olduğunu göstermektedir. 2023 yılında yapılan araştırmalara göre Çin'in petrol talebi Eylül ayında 17,1 mb/d (thousand barrels per day -günlük milyon varil) ile yeni bir rekor seviyeye yükselerek küresel büyümesini desteklemiştir. Çin'in 2023 yılında talebi 102 mb/d'ye çıkaran toplam 2,4 mb/d'lik artışın 1,8 mb/d'sini oluşturması öngörülmektedir. Toplam büyümenin 2024 yılında 930 kb/d (thousand barrels per day- günlük bin varil) 'e yavaşlaması beklenmektedir. OECD'de ekonomik sıkıntılar giderek daha belirgin hale gelirken bu yılki zayıf talep artışları 2024 yılında yerini daralmaya bırakacaktır.⁴⁶ Yapılan araştırmalardan yola çıkarak Çin'in enerji ihtiyacının zamanla artacağı açıktır. Dolayısıyla Çin'in dış politikasını yönlendiren önemli etmen enerjidir. Çin'in dış politika kararlarında enerji ve enerji güvenliği konuları çok önemlidir.

Tek başına petrol Çin'in enerji açığını kapatmada yetersizdir, doğal gaz da Çin'in enerji açığını kapamak adına gereklidir. Çin'in enerji güvenliği politikalarında doğal gazın önemi gün geçtikçe daha da artmaktadır. Verilere göre, 53 trilyon fit küp (trillion

⁴² Atilla Sandıklı, (2010), *China's Growing Need of Energy and Changing Balances*, Atilla Sandıklı (Edt.), *China a New Superpower? Dimensions of Power, Energy and Security*, İstanbul: BİLGESAM, s. 54.

⁴³ Sandıklı, a.g.e., s. 54.

⁴⁴ Sandıklı, a.g.e., s. 55.

⁴⁵ Mert Bilgin, (2005), *Avrasya Enerji Savaşları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s. 84.

⁴⁶ International Energy Agency- IEA, (2023), *Oil Market Report- November 2023*.
<https://www.iea.org/reports/oil-market-report-november-2023>, Erişim Tarihi: 02.11.2023.

cubic feet- tcf) civarında olduğu öngörülen doğal gaz rezervlerinin işletilmeye açılması ve yeni dış tedarik alanlarının oluşturulması gerekmektedir.⁴⁷ Bununla birlikte Çin'in doğal gaza olan talebinin zamanla birlikte artacağı açıktır. Çin tek başına 2022-2026 yılları arasında küresel gaz talebindeki toplam artışın neredeyse yarısını oluşturması ve sanayi üretimi, enerji sektörü ve kentsel alanlara hizmet etmek için faydalanması beklenmektedir.⁴⁸ Bir diğer yapılan araştırma Çin'in doğal gaza olan talebindeki artışı şu şekilde göstermiştir. 2023 yılında, Çin, Kuzey Amerika ve Afrika ve Orta Doğu'da bulunan gaz zengini ülkelerdeki büyüme diğer bölgelerdeki düşüşlerle kısmen dengelendiği için küresel gaz talebi sadece %0.5 oranında artmıştır. Pandemi kısıtlamalarının gevşemesi ve ekonomik faaliyetlerin geri dönmesiyle Çin, doğal gaz talebinin %7 artmasıyla dünyanın en büyük LNG ithalatçısı konumunu yeniden kazandı (Çin'in 2023 yılındaki LNG ithalatı hâlâ 2021 seviyelerinin altında olmasına rağmen).⁴⁹

Çin enerji ile ilgili olarak iç politika kararlarını alırken oldukça katı bir tutum benimsemektedir. Bu durumu bir örnek üzerinden açıklamak mümkündür. Ekonomik büyüme ve enerji kullanımını birbirinden ayırmak için hükümet kontrolü tamamen eline almıştır. Örneğin, 2006-2010 yıllarını içeren 11. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda enerji yoğunluğunu 2010 yılında 2005 yılı değerine göre %20 azaltma sözü vermiştir fakat verilen söz gerçekleştirilememiştir. Çin'in enerji yoğunluğu 2005'ten 2009'a kadar %15,6 oranında düşüşe geçmiş, 2010'un ilk çeyreğinde %3,2 oranında artış gösterebilmiştir. Yaşanan bu hayal kırıklığının sonucunda merkezî hükümet Mayıs ayında hedefe ulaşmak için "demir yumruk" kullanacağı uyarısında bulunmuş ve buna yönelik olarak sıkı tedbirler almıştır.⁵⁰ Verilen bu örnek üzerinden Çin için iç politika kararları alırken dahi enerjinin ne kadar önemli olduğu gözlemlenmektedir.

Çin'in enerji ihtiyacı her yıl artmaktadır. 2009 yılında dünyanın en büyük enerji tüketicisi haline gelmiştir. Bu şekilde geçen on yıl içerisinde enerji tüketimindeki artışın neredeyse yarısından sorumlu hale gelmiştir. Ağır sanayi ve gerekli girdiler bu

⁴⁷ Bilgin, a.g.e., s. 85.

⁴⁸ International Energy Agency- IEA, (2023), After peak in mature markets, global gas demand is set for slower growth in coming years, <https://www.iea.org/news/after-peak-in-mature-markets-global-gas-demand-is-set-for-slower-growth-in-coming-years>, Erişim Tarihi: 03.11.2023.

⁴⁹ International Energy Agency- IEA, (2023), Global gas demand set for stronger growth in 2024 despite heightened geopolitical uncertainty, <https://www.iea.org/news/global-gas-demand-set-for-stronger-growth-in-2024-despite-heightened-geopolitical-uncertainty>, Erişim Tarihi: 10.11.2023.

⁵⁰ Quiang Wang ve Xi Chen, (2015), Energy Policies for Managing China's Carbon Emission, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 50, s. 471.

talebi meydana getirmişti. Bu kaynaklar; petrol, elektrik, demir filizi ve diğer kaynaklardır. Kendi iç rezervlerini kullanmak için Çin, yoğun çaba sarf etmektedir fakat kendi içerisindeki enerji ihtiyacı kendi bünyesindeki enerji potansiyelinden çok daha fazla olduğu için enerji konusunda dışarı bağımlıdır. Bu bağımlılık gün geçtikçe artma eğilimdedir. Kendi içerisinde enerji açığını kapamak adına farklı enerji kaynaklarına yönelmektedir. Kaya gazı gibi bazı kaynaklara sahip olmasına rağmen ulaşımı zor bir yerde bulunması ve masraflı olması nedeniyle çıkarılamamaktadır. Bu yüzden deniz aşırı arz kaynaklarına gittikçe daha çok bağımlı hale gelmiştir.⁵¹ Bu deniz aşırı arz kaynaklarına yönelme aşamasında Çin, enerjinin bulunduğu her yerde bulunma çabasını göstermiştir. Bulunduğu yerlerde bazı enerji güvenliği sorunları ile karşılaşmış ve bunları aşmaya çalışmıştır. Bunları aşmaya çalışırken de hem enerji ticareti yapabileceği hem de enerji güvenliği anlayışını destekleyebileceği ülke Rusya olmuştur. Çin, iç politikasında enerji ile ilgili katı programlar belirlerken dış politikasında enerji siyasetleri anlayışını enerji güvenliği oluşturmuştur.

Enerji güvenliği kısmını incelemeyen önce Çin'in enerji bağımlılığının sonucu olarak Rusya'yla olan enerji ilişkileri incelenmelidir çünkü Rusya, Çin'in enerji politikalarında önemli bir etkidir. Çin, Rusya'ya bağımlı olmak istememektedir. Aralarındaki derinleşen stratejik enerji ortaklığı her geçen gün artsa bile her iki ülke içinde birbirinin varlığı enerji politikaları hususunda çok önemlidir. Rusya, Avrupa'ya kolay kolay gaz satmamaktadır. Yaşanan sorunlar bu durumun gerçekleşmesine sebep olmuştur. Avrupa artık Rusya'ya güvenmemektedir.

Zamanla Rusya, Çin'in en büyük petrol tedarikçisi konumuna yükselmiştir. Dünyanın en büyük ham petrol ithalatçısı konumunda olan Çin, Mayıs 2021 itibarıyla %55 artışla beraber Mayıs ayında yaklaşık olarak 8.42 milyon ton ham petrol satın almıştır. Özellikle Ukrayna'daki çatışmaların başlamasıyla beraber büyük bir indirimle sunulan Rus ham petrolünü satın almasıyla Rusya, Suudi Arabistan'ı geçerek Çin'in en büyük petrol tedarikçisi konumuna yükselmiştir. Çin'in Rusya'dan ham petrol ithalatı, 2023 Mayıs ayında 2022 Mayıs ayı verilerine göre %55 artış göstermiştir. Çin, petrolle birlikte Rusya'dan sıvılaştırılmış doğal gaz ithalatını da arttırmıştır. Mayıs 2021'e göre %56 artışla 400.000 ton ithalat gerçekleştirmiştir.⁵²

⁵¹ David Shambaugh, (2016), *Çin Küreselleşme Yolunda Kısmi Güç*, İstanbul: Yarı Yayınılık, s. 181.

⁵² Sibel Morrow, (2022), Russia Becomes China's Largest Oil Supplier, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/russia-becomes-china-s-largest-oil-supplier/2618819>, Erişim Tarihi: 15.11.2023.

Enerji politikası ve enerji güvenliği konularının bu kadar hassas bir öneme sahip olmasının sebebi, enerji sektörünün kendisine özgü özelliklerinin bulunmasıdır. Örneğin, güvenilir bir enerji arzı, ekonomiler için hayati öneme sahiptir. Enerji projeleri, yüksek sermaye yatırımı ve büyük riskler içermektedir. Enerji sektörünün bu ayırt edici özellikleri, her hükümetin kendi enerji politikasına sahip olmasından kaynaklanmaktadır.⁵³ Enerji, ekonomik bir metadır. Ayrıca ekonomi ve siyaset enerji sektörünü etkilemesinden kaynaklı olarak siyasi bir meta haline de gelmiştir. Enerji, ülkeler için politika belirleyici bir etmendir. Bu yüzden enerji ve enerji güvenliği politikaları iç ve dış politika belirleyicisi olma konusunda önemli etkenlerdir.

Yapılan araştırmalar sonucunda Çin'in enerjiye olan ihtiyacının gerek petrol gerek doğal gaz vasıtasıyla gün geçtikçe artacağı açıktır. Ayrıca enerjinin ihtiyaç boyutu haricinde güvenli bir şekilde temini boyutu da bulunmaktadır. Bu yüzden enerji ihtiyacının temini ile enerjinin güvenli bir şekilde aktarılması da önemli bir husustur.

Çin'in 20 yıllık hızlı büyümesi, yerel arz kaynaklarını aşarak enerji ihtiyacını arttırmıştır. Çin, 1993 yılında önemli bir petrol ithalatçısı haline gelmiş ve ülkenin enerjiye olan bağımlılığı zamanla artmıştır. Yurt içi arz ve talep arasındaki dengesizlik, Çin hükümetini enerjide kendi kendine yeterlilik hedefinden vazgeçmeye ve enerji kaynakları için yurt dışına yönelmeye zorlamıştır. Çok eski dönemlerde Batı'ya mesafeli yaklaşan Çin, enerji ihtiyacından da kaynaklı olarak diğer ülkelerle ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiş ve âdeta bir ticaret devletine dönüşmüştür. Çin'in artan enerji ithalatı, hem Çin'in ekonomik büyümesini sürdürmek için ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarına sahip olmasını sağlamaya çalışan Çin hükümeti hem de Çin enerji güvenliği arayışının uluslararası siyasi sonuçları konusunda endişeli olan Batılı analistler için büyük bir endişe kaynağı haline gelmiştir.

İlk olarak, Çin hükümetinin enerji güvenliği faaliyetlerinin arkasında yabancı petrole bağımlılık korkusu bulunmaktadır. Hükümetin net petrol ithalatçısı konumundan duyduğu rahatsızlığın kökenleri, 1950'lerde Sovyetlerin Çin'in petrol sektörüne katılımıyla Çin'in yaşadığı olumsuz deneyime ve 1970'lerde Çin'in Japonya'ya yaptığı petrol ihracatını Japon dış politikasını etkilemek için kullanmasına dayanmaktadır.⁵⁴

⁵³ Philip Andrews-Speed, (2009), China's ongoing energy efficiency drive: Origins, progress and prospects, *Energy Policy*, 4(37), s. 1331-1332.

⁵⁴ Erica Strecker Downs, (2000), *China's Quest for Energy Security*, ABD: RAND Publishing, s. 43.

İkinci olarak Çinli analistler, ABD'yi Çin'in enerji güvenliği için büyük bir tehdit olarak görmektedir. ABD askerî, ekonomik ve teknolojik açıdan dünyanın en güçlü ülkesidir. Bu durum Çin'in ABD'yi rakip olarak görmesine neden olmaktadır. Ayrıca Çin, ABD'nin kendisine çeşitli engeller çıkardığını savunmakta ve bu durumla ilgili bazı kanıtlar sunmaktadır. Çin'in insan hakları siciline yönelik Amerikan eleştirilerini, Tayvan'a yapılan silah satışlarını, Çin'in 1996'daki füze denemeleri sırasında Tayvan çevresindeki sulara iki uçak gemisi savaş grubunun konuşlandırılmasını, ABD-Japonya güvenlik kılavuzunun revize edilmesini, Belgrad'daki Çin Büyükelçiliği'nin bombalanmasını, Tayvan güvenliğini arttırma yasasının Birleşik Devletler Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmesini kanıt olarak göstermektedir⁵⁵ ABD'nin Çin'in politikalarını şekillendirme konusundaki etkisi tartışılmaz. ABD, Çin'in enerji güvenliği önündeki bir tehdit olarak görülmektedir. Güney Çin Denizi'nde yaşadığı sorunlar bu duruma örnek olabilecek niteliktedir. Bu yüzden Çin'in enerji güvenliği politikalarını şekillendiren ikinci etmen Çin tarafından görülen ABD tehdidi olarak gösterilebilir.

Çin'in enerji güvenliği faaliyetleri kısmen Çin'in petrol arzının ABD gücüne karşı savunmasızlığını azaltmayı amaçlamaktadır. Çin'in Orta Asya'nın ve Rus enerji kaynaklarının geliştirilmesine olan ilgisi ve yatırımının nedeni, büyük ölçüde Basra Körfezi ve Güney Çin Denizi'ndeki ABD varlığına bağlanmaktadır. Artık Çin'in enerji güvenliğini sağlamasına yönelik uğraşlar Orta Asya ile sınırlı değildir. Özellikle ABD tehdidi ve yaşanan bazı sorunlar Çin'in enerji güvenliği politikalarında birtakım değişimlere yol açmıştır. Güney Çin Denizi Sorunları, Ukrayna Meselesi ve Arktik Bölgesi'ndeki bir nevi NATO (North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı) Birliği'ne karşı Rusya ve Çin enerji ilişkileri güçlenmiştir. Dolayısıyla Çin'in enerji güvenliği anlayışını mevcut konjonktür geliştirmiştir.

Deng döneminden sonra Çin'in ekonomik anlamda dışarıya açılma dönemi başlamıştır. Bu dönemden sonra yapılan ekonomik reformlar, Çin'in ekonomik anlamda güçlenmesi ve dışarıya daha açık bir ülke haline gelmesi adına önemli adımlar olmuştur. Deng dönemindeki dönüşüm hareketlerinin temel stratejisi üç başlık altında şunlardır:

- Güçlü bir ekonomiye sahip olmak

⁵⁵ Strecker Downs, a.g.e., s. 44.

- Tek bir Çin politikası adı altında Tayvan'ın ana kıtaya bağlanması ve buna bağlı olarak enerji kaynaklarının bölgesel bir güç olarak kontrol edilmesi
- Uluslararası sistemde “süper güç” haline gelmek, gerekli askerî ve ekonomik güce sahip olabilmek

Tüm bu hedefler çerçevesinde Çin, 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuştur. Bu üyelikten sonra Çin'in gerçekleştirmiş olduğu yapısal değişiklikler ile ucuz iş gücü arttırılmış ve yabancı yatırımların önü açılmıştır. Bu yüzden Çin'in enerji güvenliği politikalarının yapısal ve ekonomik dönüşüm içerisinde incelenmesi gerekmektedir.

Çin, dış politikasını enerji güvenliği ile bağlantılı olarak bazı çekinceler üzerinden şekillendirmektedir. Bu çekincelerden ilki ABD etkenidir. Deniz ticaret yollarının %80'i ABD donanması tarafından kontrol edilmektedir. Deniz yolları Çin'in ham madde tedariki, enerji nakli ve ticareti için çok önemlidir. Bundan kaynaklı olarak deniz yolları üzerinden ABD'nin dengelenmesi Çin'in enerji güvenliği açısından önemli bir husustur.⁵⁶ Bu noktada şu sonuçlar çıkarılabilir. Çin'in enerji güvenliği politikaları dış politika karar verme mekanizmaları ile bağlantılıdır.

Çin'in enerji güvenliği politikalarını etkileyen bir diğer unsur ise enerji güvenliğinin dinamik yapısından kaynaklanmaktadır. Küresel ısınma çağı sorunu olarak daha aktif bir şekilde kendisini göstermeye başladıktan sonra enerji güvenliğinin içerisine yenilenebilir enerji kaynakları, temiz enerji kaynakları, yeşil enerji gibi kavramlar da dâhil olmuştur. Dolayısıyla Çin de çağın gerekliliği olarak yenilenebilir enerjiye yönelmiş ve bu enerji kaynakları ile enerji güvenliği politikalarını bir arada incelemiştir. Artan enerji ihtiyacı giderek daha fazla yenilenebilir enerji, doğal gaz ve elektrik ile sağlanmaktadır. Çin, yakın gelecekte elektrik talebini belirleme ve enerji arzını karbonsuz hale getirme konularında zorlanmaktadır fakat enerji güvenliği politikalarını bu konular üzerinde uyumlandırmaya çalışmaktadır. 2016 da elektriğe yapılan küresel yatırım ilk kez petrol ve gaz yatırımlarını geçmiş ve elektrik yatırımlarına verilen önem artmıştır. 2019 ve 2024 yılları arasında Çin, küresel yenilenebilir enerji kapasite artışının %40'a çıkarmayı hedeflemiştir. Çin'in kömür talebi ve üretim kapasitesi hâlâ yüksek seviyede izlemektedir. Şu anda dünyada kullanılan her dört ton kömürden biri Çin'de elektrik üretmek için yakılmaktadır.

⁵⁶ İlhan Sağsen ve İshak Turan, (2021), The Role of Kazakhstan in the Energy Security of China, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(17), s. 445.

Hükümet, endüstriyel ve konut sektörlerinde gaza geçiş yaparak emisyonların azaltılması ve hava kalitesinin iyileştirilmesi için baskı yapmaktadır.⁵⁷ Çin'in yenilenebilir enerjiye yönelmesi sadece enerji güvenliği ile ilgili değildir. Bununla birlikte, en yüksek emisyonu sahip ülkelerden biri olduğu için, 2015 yılında Paris Antlaşması'nda yer alan taahhüde bağlı olarak yenilenebilir enerji dönüşümüne yönelmek durumunda kalmıştır.

“Çin'in enerji güvenliği politikası ile ilgili olan diğer etmen ise çeşitlendirmedir. Enerjiye ihtiyaç duyan ve enerji güvenliğini sağlamaya çalışan tüm ülkeler gibi Çin de enerji ithal ettiği ülkelerin sayısını arttırmaya ve kullandığı kaynakları çeşitlendirmeye çalışmaktadır.⁵⁸ Enerji güvenliği tanımlarken onu tanımlayan önemli kavramlardan birisi de çeşitlendirmeydi. Dolayısıyla enerjiye sürekli olarak ihtiyaç duyan Çin'in tek bir enerji kaynağına bağlı kalması mümkün değildir. Temiz enerjiye de öncelik vererek enerjide çeşitlendirme yoluna gitmiş ve bununla ilgili olarak çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Çin'in enerji güvenliği politikalarını belirlerken üzerinde durduğu bir diğer husus ise kendi öz kaynaklarını daha etkin bir şekilde kullanabilme politikasıdır. Bunu gerçekleştirmek istemesindeki amaç, kendi dışa bağımlılığını azaltmak, dış politika karar alma sürecinde daha rasyonel adımlar atmaktır. Paris Antlaşması'nı da önceleyerek daha temiz enerji kaynaklarına yönelmek bu adımlardan biridir. Petrol yerine doğal gazı kullanmakta bir diğer örnek olarak gösterilebilir. 2012 yılında yayınlanan Çin Enerji Güvenliği Politikası belgesinde, Çin bir taraftan enerji tüketimini düşürmeyi ve çevreye daha dost teknoloji ve ürün kullanımını arttırmayı hedeflemiştir.

Çin'in enerji güvenliği politikalarını altı madde içerisinde incelemek mümkündür:

- Dışa açılım politikasını gerçekleştirebilmek
- İthal enerji kaynaklarını çeşitlendirebilmek ve yeni alternatif yollar bulabilmek
- Küresel rekabeti sağlayabilmek adına millî petrol şirketleri kurmak
- Petrol diplomasisi gerçekleştirebilmek
- Millî petrol filosu kurmak ve açık denizlerdeki donanmasını büyütme

⁵⁷ International Energy Agency (IEA), (2021), Energy System of China. <https://www.iea.org/countries/china>, Erişim Tarihi: 03.12.2024.

⁵⁸ Sağsen ve Turan, a.g.m., s. 446.

- Millî enerji fonu oluşturabilmek.⁵⁹

Özetle, Çin'in enerji güvenliği politikalarını belirleyen unsurlardan biri Çin'in dışarıya karşı bağımlılık korkusudur. Bu korku biraz da Çin'in tarihî kökenlerine dayanmaktadır. Çin, kendi tarihi boyunca komşularından her zaman daha güçlü bir konumda olmak istemiş ve komşuları ile birlik olma durumundan kaçınmıştır.⁶⁰ Ayrıca her ne kadar enerji güvenliği ile ilgili olarak çekinceler olsa da bunun bir diğer sebebi kendisini benzersiz görmesinden kaynaklanmaktadır. Tarihte Çinli seçkinler, Çin'in kendi başına bir uygarlık olduğuna inandırılarak yetiştirilmekteydi.⁶¹ Bu durum da Çin'in bağımlılık korkusunu tetiklemektedir çünkü kendisini tarihi kaygılardan ötürü üstün bir konumda gördüğü için diğer ülkelere bağımlı olmak istememektedir.

Çin'in enerji güvenliği politikalarını oluşturan altı madde içerisinde millî petrol filosu kurmak, millî petrol şirketleri kurmak, donanmayı genişletmek gibi maddeler yer almaktadır. Bu maddeler, doğrudan Güney Çin Denizi başta olmak üzere var olan ABD tehdidi ile ilgilidir.

Çin'in enerji güvenliğini belirleyen bir diğer önemli etmen ise çeşitlendirmedir. Çin, her ne kadar fosil kaynaklardan henüz vazgeçememiş olsa da çağın gereklerine uygun olarak doğal gaz gibi daha temiz enerji kaynaklarına yönelmiştir. Yenilenebilir enerji kaynakları gibi kaynaklarla da zamanla enerji güvenliği anlayışını geliştirecektir.

Son olarak iki maddede yer alan dışa açılım politikasını gerçekleştirmek ve alternatif rotalar çizmek, Çin'in enerji güvenliği politikalarında yer alan önemli maddelerdir. Bu maddeleri destekleyebilmek adına “Kuşak Yol İnisiyatifi” de incelenmelidir.

1.2.1. Kuşak Yol Girişimi ve Enerji Güvenliği İlişkisi

Kuşak Yol Girişimi, Xi Jinping tarafından Eylül 2013'te Astana'daki (Kazakistan) Nazarbayev Üniversitesi'nde yapılan bir konuşmayla OBOR adı altında başlatılmıştır. Daha sonra proje de Çin'in İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu Stratejisi birleştirilmiştir. Proje kapsamında öncelikle altı koridor belirlenmiştir. Bu koridorlar boyunca Çin'in ekonomik, dış ve güvenlik politikalarında stratejik önceliğe

⁵⁹ İshak Turan, (2020), *Çin'in Enerji Güvenliği Politikası Kuşak Yol İnisiyatifi ve Avrasya'da “Yeni Büyük Oyun”*, Ankara: Nobel Yayınları, s. 82.

⁶⁰ Henry Kissinger, (2015), *Çin Düinden Bugüne Yeni Çin*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, s. 613.

⁶¹ Kissinger, a.g.e., s. 31.

sahip olan bu strateji, ülkenin bölgesel komşuluk alanını hem kıtalarda hem de denizde belirlemektedir.⁶²

Proje kapsamında üç kıtadan (Afrika, Asya, Avrupa) neredeyse 65 ülke aktif olarak yer almaktadır. Ayrıca projeye dolaylı yoldan da olsa başka ülkeler de zamanla dâhil olacaktır.⁶³ Çin'in projeye ekonomik anlamda da ciddi paralar harcadığı göz ardı edilmemelidir. Şanghay'daki Fudan Üniversitesinin raporuna göre, Kuşak ve Yol güzergâhı üzerinde bulunan 147 ülkeye yapılan yatırım bir önceki yıla göre %63 artmış ve 32,5 milyar dolara yükselmiştir. Jinping'in projeye ilgili olarak vizyonu, hem batıya doğru (dağlık eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerinden) hem de güneye doğru Hindistan, Pakistan ve Güneydoğu Asya'nın geri kalanına uzanan geniş demiryolları, enerji boru hatları, otoyollar ve modern sınır geçişlerinden oluşan ağ meydana getirmektir. Jinping'e göre böyle bir ağın varlığı Çin'in ana para birimi Renminbi'nin uluslararası kullanımını genişletecek ve Asya bağlantısı üzerindeki engelleri de ortadan kaldıracaktır.⁶⁴ Özellikle projenin amaçlarından olan enerji boru hatları kurmak ve enerji teminini sağlamak bu noktada önemlidir. Enerji güvenliği projenin ortaya çıkmasında önemli hususlardan bir tanesidir. Çin ve Rusya'nın ikili ilişkileri ile olsa da hem bir ticaret devleti hem de dünyanın fabrikası olmasından kaynaklı başka ülkelerle de ilişkilerini korumaya çalışmaktadır. Bu yüzden proje, enerji güvenliği konusunda Çin'e destek sağlamaktadır.

Projeye yapılan yatırımlar da ciddi boyutlardadır. Projenin bugüne kadar en büyük ve en dikkate değer olan parçalarından biri Pakistan Ekonomik Koridoru'dur. 2015 yılında başlatılan proje, Pakistan'ın Umman Denizi'ndeki Gwadar Limanı'nı Çin'in Batı Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki bir şehir olan Kaşgar'a bağlayan bir ticaret koridorudur. Proje, diğer ticaret ve enerji altyapısı türlerinin yanı sıra havalimanları, demiryolları, otoyolları ve boru hatlarının inşasını içermektedir. Çin'in projeye yaptığı yatırım 60 milyar doları aşmıştır. Bu sadece projenin bir ayağıdır.

Bununla birlikte proje, yeşillendirme konusunda çok eleştirilere maruz kalmıştır. Çin, bunu da iyileştirmek için birtakım çalışmalar içerisine girmiştir. 2018'de Çin Finans

⁶² Frank Umbach, (2019), China's Belt and Road Initiative and Its Energy Security Dimensions, *RSIS Working Paper*, s. 2.

⁶³ Zehra Ayvaz ve Jelang Ramadan, (2021), Avrasya Jeopolitiğinin Yeniden Hareketlenmesinde Kuşak Yol İnisiyatifi'nin Rolü, *UPA Strategic Affairs*, 1(2), s. 82.

⁶⁴ James McBride ve Noah Berman, (2023), China's Massive Belt and Road Initiative. <https://www.cfr.org/background/chnas-massive-belt-and-road-initiative> , Erişim Tarihi: 04.12.2023.

ve Bankacılık Derneği'nin Yeşil Finans Komitesi ve Londra Şehri Yeşil Finans Girişimi, proje için Yeşil Yatırım İlkeleri (Green Investment Principles- GIP) yayınlamıştır. Dünya Ekonomik Forumu ve diğer birçok uluslararası kuruluş ilkelerin hazırlanmasına katkıda bulunmuştur.⁶⁵ Proje enerji güvenliği ile yakından ilgilidir. Enerji güvenliği tanımlamaları içerisine artık yenilenebilir enerji de dâhil olmaktadır.

Projenin önemli ayaklarından birisi de Kutup İpek Yolu Projesi'dir. Küresel ısınmanın etkisiyle birlikte Arktik Bölgesi'nde keşfedilen enerji kaynakları bölgeye ilginin artmasına sebep olmuştur. Buzulların erimesiyle birlikte yeni güzergâhlar da ortaya çıkmaktadır. Dünya siyaset sahnesinde nerede yeni enerji kaynakları keşfediliyorsa Çin genelde kendisine orada bir yer bulmaya çalışmaktadır. Gün geçtikçe kıymeti daha da artan Arktik, Çin'in planları içerisine dâhil olmuştur. Dolayısıyla Arktik, gelecekte Çin'in Kuşak Yol İnisiyatifi'nin tamamlayıcısı olacak potansiyele sahiptir. Bölgedeki kutuplaşmanın bir parçası olan Çin ve Rusya birlikte hareket etmektedir. Bölgedeki NATO etkisi iki ülkeyi yakınlaştırmış ve enerji iki ülke için birleştirici etkiye sahip olmuştur. Tüm bu etkiler sonucunda 2018 yılında "Kutup İpek Yolu" projeye dâhil edilmiştir.⁶⁶ Özellikle Kutup İpek Yolu Güzergâhı, Çin'in enerji güvenliği politikalarını gerçekleştirmesi adına öneme sahiptir. Gün geçtikçe önemi artan bölgenin Çin için de enerji açısından önemi artmaktadır.

Projenin enerji güvenliğine etkileri altı madde üzerinden çalışmada irdelenmişti. Bu altı maddeden biri de dışa açılım politikasıdır. Çin, bu proje vasıtasıyla ilk olarak tarihî İpek Yolu hattını izleyecek şekilde Orta Asya üzerinden biri kuzeyde Rusya, diğeri güneyde İran-Türkiye olmak üzere iki güzergâhtan Avrupa'ya ulaşacaktır. Çin'in Deniz İpek Yolu Projesi, Güneydoğu Asya, Güney Asya, Doğu Afrika ve Avrupa'yı rotalarını içermektedir.⁶⁷ Kutup İpek Yolu hattında buzulların erimesiyle Kuzey Hattı ortaya çıkmıştır. Kuzey hattı Çin'e özellikle güzergâh konusunda avantajlar sağlamaktadır. Çin, Avrupa'ya mal taşıırken süreyi kısaltmayı hedeflemektedir.

⁶⁵ Spencer Feingold, (2023), China's Belt and Road Initiative Turns 10. Here's What to Know, <https://www.weforum.org/agenda/2023/11/china-belt-road-initiative-trade-bri-silk-road/#:~:text=%241%20trillion%20and%20counting,through%20various%20debt%20repayment%20plans>, Erişim Tarihi: 06.12.2023.

⁶⁶ Erkan, a.g.e., s.252.

⁶⁷ Sami Yıldırım, (2018), *Uluslararası İlişkilerde Asya-Kuşak Yol'un Jeo-Ekonomisi ve Güvenliği*, Ankara: Nobel Yayıncılık, s. 92.

Buzulların erimesiyle birlikte açılan yeni güzergâhlar bu açıdan Çin'e avantaj sağlayacaktır.⁶⁸

Çin'in enerji güvenliği politikaları kapsamında Kuşak Yol Girişimi çok önemlidir. Bunun sebeplerinden biri Kuzey Hattı'nda ABD etkisinin diğer rotalara göre daha az olmasıdır. Güney Çin Denizi'ndeki sorunlar Çin'in enerji güvenliği anlayışını tehdit etmektedir. Çin, deniz yoluyla ithal ettiği petrolün %80'inini Malakka Boğazı üzerinden geçirmek durumundadır fakat boğaz ABD donanmasının etkisi altındadır. Çin, ithal ettiği petrolü deniz yoluyla bu bölge üzerinden taşımaktadır doğal gazı ise Malezya ve Singapur üzerinden geçirmektedir.⁶⁹ Bu güzergâh, ABD etkisi altında olduğundan Çin'in enerji güvenliği anlayışını tehdit etmektedir. Çin Kuzey Hattı üzerinden belirlediği rotalar sayesinde güvenli ve maliyeti daha düşük enerji kaynaklarına ulaşabilecektir. Bu yüzden proje, Çin'in enerji güvenliği anlayışına katkı sağlamaktadır.

Proje, Çin'in enerji güvenliğine üç şekilde yardım edecektir: kaynak arama ve madencilik faaliyetleri ile Çin'e kaynak sağlanması, kaynak ülkelerinin çeşitlendirilmesi ile bu ülkeler içerisinde yeni güzergâhların oluşturulması ve güvenli yolların inşa edilmesi, mevcut halde bulunan enerji geçiş yollarına yeni alternatifler oluşturarak Malakka Boğazı'na bağımlılığın azaltılması.

1.2.2. Çin'in Arz Güvenliği

Enerji güvenliğinin tanımlamaları içerisinde arz güvenliği ve talep güvenliği önemli bir yer tutmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki enerji güvenliği her ülke için farklılaşmaktadır. Enerji güvenliği, enerjiyi ithal eden ülkeler için enerji arz güvenliğini, enerjiyi ihraç eden ülkeler açısından talep güvenliğini ifade etmektedir. Çin'in her ne kadar kendi bünyesinde enerji kaynakları olsa bile bu kaynaklar talebi karşılayamamaktadır. Bu durum Çin'i diğer ülkelere bağımlı olmak istemese de enerji açısından dışarıya bağımlı hale getirmektedir. Enerji arz güvenliği, dış enerji kaynaklarına olan bağımsızlıkla ölçülmektedir. Enerji ihtiyaçlarını karşılamak için dışarıya olan bağımlılığın artması, ülkelerin enerji güvenliğini tehdit etmektedir.⁷⁰

⁶⁸ Erkan ve Eminoglu, a.g.m., s. 161.

⁶⁹ Susana Askarova, (2019), Çin'in Enerji Politikaları, Alaeddin Yalçınkaya ve Derya Tuğlu (Edt.) *Avrasya Stratejileri/İlişkiler/Örgütler/Politikalar*, Ankara: Astana Yayınları, s. 209.

⁷⁰ Selahattin Erdoğan, (2016), Enerji Arz Güvenliği Bağlamında Türkiye'de Nükleer Enerji, *Liberal Düşünce Dergisi*, s. 93-94.

Enerji arz güvenliği, genel olarak bir ülkenin ihtiyaç duyduğu enerjinin kesintisiz, güvenilir ve uygun bir fiyatla tedarikinin sağlanması demektir. Enerji tedarik süresi içerisinde risklerin kovuşturulması ve enerji güvenliğinin sağlanması konusunda satıcı ülke, nakil hattı ve enerji kaynağı çeşitlendirilmesi çok önemlidir. Kavramın doğru bir şekilde yapılması ile bir ülkenin iç ve dış dinamiklerinin de etkisiyle beraber enerji piyasasını etkilemesi, olası risklere karşı dayanıklılığın ve kırılganlığının ölçülmesine de imkân sağlamaktadır. Ülkenin enerji arz güvenliği dayanıklılık ve kırılganlık arasındaki pozisyonu o ülkenin enerji politikalarının güçlü ve zayıf taraflarını ayırt edebilmesinde ülke yöneticilerine fikir vermekte ve ekonomik ve siyasi açıdan alınması gereken tedbirlerle ilgili ülke yöneticilerine yol göstermektedir.⁷¹ Enerji arz güvenliğinde taşınması gerçekleştirilen enerjinin geçtiği ülkelerdeki fiziki güvenlik ve ulaşımın altyapısı önemli etkenlerdir. Enerjinin tankerlerle taşınması sırasında gerçekleştirilen korsanlık faaliyetleri fiziki tehdidi oluşturmaktadır.⁷² Çin'in Güney Çin Denizi'nden gerçekleştirdiği enerji tedariki bu duruma örnek olarak verilebilir. Bu bölge, Çin'in enerji arz güvenliği açısından sorunlar çıkaran bir bölgedir.

Güney Çin Denizi önemli bir nakliye rotasıdır. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development- UNCTAD), 2016 yılında küresel ticaretin %21'inden fazlasının (3,37 trilyon dolar) bu sular üzerinden geçtiğini belirtmiştir. Özetle, bölge önemli bir ticaret rotasıdır. Çin genellikle uluslararası hukukla ilgili iddialarda bulunurken tarihî dayanaklar kullanmaktadır. Bölgenin “dokuz çizgi” olarak adlandırdığı en büyük toprak parçasını talep etmektedir. Dolayısıyla bölge tam anlamıyla gerilim hattıdır.⁷³ Ayrıca Güney Çin Denizi'nde yoğun bir ABD varlığı bulunmaktadır. Bölgenin ABD siyasetinde her zaman önemi olmasına rağmen 2009'da Obama yönetimiyle “Asya'ya yönelim” ABD'nin jeopolitik çıkarları doğrultusunda önemli bir yere konumlandırılmıştır. ABD'nin bölgede bulunmasının en önemli nedenlerinden bir tanesi de Çin'in yükselişini engellemektir. Bu yüzden bölgedeki diğer ülkelerle ittifaklarını güçlendirmeye çalışmaktadır. Bölgedeki askerî varlığını arttırmak ve ABD'nin ekonomik angajmanını Çin'i bölgede

⁷¹ Yunus Emre Birol ve Serkan Taştan, (2023), Türkiye'nin Enerji Arz Güvenliğinin Ölçülmesi ve Öngörüsü, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 75, s. 195.

⁷² Erdoğan, a.g.m., s. 93.

⁷³ BBC (2023), What is the South China Sea Dispute?, <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-13748349>, Erişim Tarihi: 08.12.2024.

pasif hale getirecek şekilde arttırmak hedefleri arasındadır.⁷⁴ Dolayısıyla bölge, Çin için enerji güvenliği açısından riskli bir bölgedir. Çalışmada irdeleneceği üzere enerji tedariki açısından Rusya ile yakınlaşması bölgedeki sorunlara neden olmaktadır.

Enerji arz güvenliği; sahip olunan kaynaklar, enerji üretimi ve tüketimi, yenilenebilir (fosil) kaynaklar, yenilenebilir enerji kullanımı, enerji tasarrufu ve verimliliği, enerji fiyatları, enerjide dışa bağımlılık, kara ve denizdeki enerji nakil hatları ve bu hatların güvenliği, enerji havzalarına yakınlık durumu, net ihracatçı ülkelerle olan ekonomik ve siyasi ilişkiler vb. çok sayıda etkeni kapsamaktadır. Birçok etkenden etkilenmesinin nedeni ise çok yönlü olmasından kaynaklanmaktadır.⁷⁵ Ayrıca Çin'deki enerji arzının verimliliği, Çin'in büyük enerji üretimi ve bunun ülkenin sürdürülebilir kalkınması ile sıkı bağlantısı nedeniyle önemli bir konudur.⁷⁶ Tüm bu etkenler göz önüne alındığında enerji arz güvenliği açısından Çin için en iyi güzergâhların hangi bölgeler olduğu ve hangi ülke ile iş birliği yapması gerektiğini akla getirmektedir. Örneğin Orta Asya bu bölgelerden birisidir. Özellikle Çin'in bölgeye yaptığı yatırımlar bu durumu kanıtlar niteliktedir. Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nde görüldüğü gibi Çin, bölgede ekonomik istikrarını güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bölgede Kazakistan ve diğer devletlerin terör devletlerine dönüşmemesi için faaliyetler göstermektedir. Kuşak ve Yol İnisiyatifi'ndeki Orta Asya koridor hattı da bölgede enerji güvenliğini sağlamanın önemli bir etken olarak kendini göstermektedir. Çin'in 2005-2020 yılları arasında Kazakistan'a yaptığı yatırımların %67'si (22,9 milyar doları) enerji sektörü üzerinedir. Ayrıca sadece enerji alanında değil, Kazakistan'ın ekonomik olarak kalkınmasına da katkı sağlamaktadır.⁷⁷ Buradan çıkarılacak sonuç şudur: Özellikle Orta Asya gibi bölgeler, ABD etkisinden de daha uzak olduğundan Çin'in arz güvenliği için idealdir. Ukrayna Krizi gibi birtakım sorunlar, Rusya'nın Çin'e karşı daha pasif kalmasını sağlamış ve Orta Asya da Çin etkisini arttırmıştır.

İki ülkenin iş birliği alanlarından Arktik'te Rusya, genellikle, üretim alanında Çin menşeli yatırımcıların Arktik enerji projelerine katılmasını istemiyorken zamanla bu tavrını değiştirmiştir. Çin'in finansal gücü, Arktik'teki enerji kaynaklarının %80'nin Rus toprakları içerisinde ve güzergâhın Kutup İpek Yolu üzerinde yer alması, Ukrayna

⁷⁴ Özlem Demirkıran ve İlknur Sar, (2023), Güney Çin Denizi'nde Çin-ABD Güç Mücadelesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45, s. 422.

⁷⁵ Birol ve Taştan, a.g.m., s. 195.

⁷⁶ Lin Zhou, vd., (2019), Entering and Exiting: Productivity Evolution of Energy Supply in China, *Sustainability*, 11, s. 2.

⁷⁷ Sağsen ve Turan, a.g.m., s. 454.

Krizi sonrası Batı'nın Rusya'ya karşı yaptırımları ikili ilişkilerin gelişmesinde etkilidir.⁷⁸

Dolayısıyla Çin'in enerji arz güvenliği Arktik Bölgesi ve Orta Asya gibi daha çok Rusya ile ilişkilerinin olduğu alanlara yönelmiştir. Her ne kadar Güney Çin Denizi gibi güzergâh açısından önemli ve enerji kaynakları açısından zengin olan bir alandan vazgeçemese de Rusya ile enerji ilişkilerini geliştirmek adına özellikle Rusya'nın bulunduğu yerlere yönelmiştir.

1.3. Rusya'nın Enerji Politikaları ve Enerji Güvenliği

Günümüzde Çin'in en önemli petrol tedarikçisi konumunda olan Rusya'nın bir "petrol devleti" haline gelmesi Putin döneminde olmuştur.⁷⁹ Deng dönemi, Çin'in ekonomisi için bir dönüm noktası ise Rusya için de Putin dönemi kilit noktadır. Putin, 2000 yılının ilk günü görevine başladığında enerji sektörünün devlet için hayati öneme sahip olduğunu fark etmiştir. İlk önemli çalışmalardan bir tanesi GAZPROM'u kontrol altına almak olmuştur. Haziran 2000'de Dimitri Medvedev'i GAZPROM'un yeni yönetim kurulu başkanı olarak atamıştır.⁸⁰ Putin yönetime geldiği günden itibaren Rusya'nın önemli enerji firmasının yönetimini kontrol altına almak istemiştir. İlk yaptığı önemli işlerden birisinin bu olması ileriki dönemlerde de enerjinin devlet politikalarını nasıl yönlendireceğini göstermektedir.

Enerji şu anda Rusya'nın en önemli iktisadi ve siyasi önceliğidir. Ülkenin 21. yüzyıldaki askerî olmayan yumuşak gücünün temeli olarak kabul edilmektedir. Rus enerji politikasının ana hatları, Rusya'nın maden kaynaklarının yönetimi bağlamında başkanlık yönetimi tarafından belirlenmiştir. Rusya'nın 1900'lerdeki enerji sektörüne yönelik tutumundan farklı olarak günümüzde enerji sektörü üzerinde devletin sıkı bir kontrolü söz konusudur. Putin, enerji alanındaki büyük tüketicilerle iş birliğini, Rusya'yı küresel stratejik öneme sahip bir konuma yükselteceğine inanmaktadır. Putin, kendisini büyük bir gücün başkanı olarak değil de çok uluslu bir şirketin yönetim kurulu başkanı olarak görmektedir. Rusya'yı dünya enerji lideri ve dolayısıyla Batı'nın stratejik ortağı yapmayı hedefleyen bir dizi politikayı yürürlüğe koymuştur. Yüksek uluslararası enerji fiyatları ve artan Rus petrol/gaz üretiminin Rusya'nın enerji

⁷⁸ Erkan ve Eminoğlu, a.g.m., s. 162.

⁷⁹ Pavel K. Baev, (2008), *Russian Energy Policy and Military Power*, ABD: Routledge, s.17.

⁸⁰ Baev, a.g.e., s. 119.

ihracatını hem kilit dünya güçleriyle ilişkilerinde bir dış politika aracı hem de ulusal ekonominin modernizasyonunu finanse etme aracı olarak kullanmasına yardımcı olduğunu da eklemek gerekmektedir.⁸¹

Her ne kadar Putin, Rusya'yı dünya enerji lideri ve Batı'nın stratejik ortağı yapmayı hedefleri arasına koysa da bazı şeyler planlandığı gibi gitmemiştir. Bu durumun oluşmasındaki en büyük etken şüphesiz ki Ukrayna Krizi'dir. Ukrayna Krizi ile Rusya'nın enerji politikalarında ciddi değişiklikler gerçekleşmeye başlamıştır. Kriz sonrasında Rusya, petrol ihracatının büyük bir kısmını Asya'ya yapacağını duyurmuştur. Ukrayna Savaşı sonrasında Batı'nın yaptırımları ile karşılaşan Rusya, petrolün % 45-50'sini Çin'e % 40'ını ise Hindistan'a ihraç ettiğini duyurmuştur.⁸² Putin'in bu yönde birtakım söylemleri olmuştur. Avrupalı alıcıların, Rusya'dan petrol ve gaz alımını gerçekleştirmedikleri bir ortamda Rusya'nın ihracatını Doğu'ya yönlendireceğini ifade etmiştir. Rusya'nın ihracatının çeşitlendirilmesi ve Doğu'ya yönelmesi gerektiğini konuşmalarında ifade etmiştir. Ayrıca Doğu'ya ihracat için altyapı çalışmalarının başladığını konuşmasında belirtmiştir.⁸³

Buradan çıkarılacak sonuç şudur ki Rusya enerji politikalarında her ne kadar Çin'e bağımlı olmak istemese de Çin'in sahip olduğu ekonomik güçten de kaynaklı olarak seçimini Çin'den yana yapmak durumunda kalmıştır. Putin'in göreve geldiği ilk günden beri Rusya'nın enerji politikalarında değişimler olmuştur. Enerji politikalarında kutuplaşma zamanla birlikte artmıştır. Ukrayna Krizi sonrası Batı'nın yaptırımları yoğunlaştıkça Çin, Rusya'ya olan resmî desteğini daha çok ifade etmeye başlamıştır. Çin, Batılı güçleri Moskova'nın stratejik çıkarlarını ve endişelerini göz önünde bulundurmaya ve uzlaşma ile çözüm bulmaya çağırmıştır.⁸⁴

Rusya Enerji Bakanlığı'nın 2010 yılında yayınladığı, 2030 yılına kadar Enerji Strateji Belgesi'ne göre, uzun vadede enerjinin ana planı, enerji güvenliği, ekonomide enerji

⁸¹ Danila Bochkarev, (2006), *Russian Energy Policy During President Putin's Tenure: Trends and Strategies*, United Kingdom: GMB Publishing, s. 1.

⁸² Euronews, Rusya Petrol İhracatını Neredeyse Tamamen Asya'ya Yönlendirdiğini Duyurdu, <https://tr.euronews.com/2023/12/27/rusya-petrol-ihracatini-neredeyse-tamamen-asyaya-yonlendirdigini-duyurdu>, Erişim Tarihi: 15.12.2023.

⁸³Foreks, Rusya Enerji İhracatında Doğu'ya Yönlendirilecek, <https://www.foreks.com/haber/detay/62580ebc46e0fb0001b850c3/PICNEWS/tr/rusya-enerji-ihracatini-dogu-ya-yonlendirecek/>, Erişim Tarihi: 15.12.2023.

⁸⁴ Zachary Davies Boren, (2015), Ukraine Crisis: Top Chinese Diplomat backs Putin and says West should 'abandon zero-sum mentality', <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/ukraine-crisis-top-chinese-diplomat-backs-putin-says-west-should-abandon-zerosum-mentality-10075762.html>, Erişim Tarihi: 16.12.2023.

verimliliğini ve enerji sektöründe çevre güvenliğini sağlamak olarak planlanmıştır.⁸⁵ Belgede dikkat çekici husus enerji güvenliğidir. Enerji güvenliği, Çin için ne kadar önemliyse Rusya için de önemlidir. Aslında Rusya'nın yüzünü Çin'e dönmesinin bir sebebi de talep güvenliğinden kaynaklı olarak enerji güvenliğidir.

Enerji güvenliği tanımı genellikle enerji ithal eden ülke açısından yapılmaktadır. Çin gibi enerji ithalatında en yüksek rakamlara ulaşan ülkeler bu duruma örnek gösterilebilir. Rusya gibi enerji ihtiyacını kendi kendine karşılayabilen ülkeler açısından da enerji güvenliği tanımı yapılmalıdır.

Rusya'nın enerji güvenliği anlayışına göre, iç ve dış piyasada enerjinin ulaştırma açısından uygun fiyatlı olması, üretim amaçlı israfın önüne geçilmesi, verimliliğin artırılması, siyasi, ekonomik ve teknolojik kaynaklı krizlere karşı enerji sektörünün dayanıklı bir yapıya sahip olması ve olumsuz durumlara karşı önlem alabilme kabiliyeti şeklinde belirlenmiştir. Rusya'nın enerji güvenliği politikaları kapsamında ihracat pazarının da çeşitlendirilmesi yer almaktadır. AB'nin Ukrayna Krizi'nin ardından Rus gazına alternatifler araması Rusya'nın enerji güvenliğini tehdit eden bir durum haline gelmiştir. Enerji güvenliğinde enerjinin kesintisiz ve sürdürülebilir 'pazar erişiminin' olması, 'alıcı talebinin' güçlü olması önemli bir husustur. Enerji ihraç eden bir ülke için bile sürekli enerji ihracatı bu noktada önem ifade etmektedir. Bundan kaynaklı olarak Rusya, enerji güvenliğini sürdürebilmek adına yönünü farklı bir tarafa dönmek durumundaydı. Enerji ihracatı açısından yükselen Doğu pazarı içindeki Çin, Japonya, Güney Kore ve Kuzey Kore Rusya'nın enerji ihracatını ve enerji güvenliğini sürdürebilmek adına belirlediği yeni ticaret merkezleridir.⁸⁶ Rusya'nın artık amacı Doğu pazarında etkin hale gelmek ve enerji ihracatını arttırmaktır. Rusya'nın Uzak Doğu bölgesinin yükselmesiyle Kuzey Doğu Asya enerji kaynakları, arz ve talep açısından birbirine girmiş durumdadır. Bölgenin ekonomik açıdan yükselebilmesi, başta Çin olmak üzere, Japonya ve iki Kore olmak üzere Kuzey Doğu Asya ülkeleri ile kurulacak olan enerji ilişkileri ile bağlantılıdır.

Özellikle Çin'in 2030 yılında, 2000 yılında ABD'nin ithal ettiği miktarda petrolü günde 10 milyon varil olarak ithal etmesi tahmin edilmektedir. Bu yüzden Çin,

⁸⁵ Hızır Yusuf Erkal, (2018), Bir Dış Politika Meselesi Olarak Enerji Güvenliği ve Nükleer Enerji, Yüksek Lisans Tezi, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kırşehir, s. 57.

⁸⁶ Erkal, a.g.e., s. 58.

yükselen enerji arzı nedeniyle bölgenin en önemli aktörüdür.⁸⁷ Rusya, Asya-Pasifik Bölgesi'ndeki ülkelere öncelikle Çin ve Güney Kore'ye gaz tedarik etmek amacıyla Doğu Sibirya ve Uzak Doğu'daki gaz boru hattı sistemini aşama aşama inşa etmektedir. Rusya, ekonomik açıdan verimli olması sebebiyle Doğu Sibirya ve Uzak Doğu'da birleşik gaz tedarik sistemi oluşturma programını hayata geçirecektir. Ayrıca Doğu enerji pazarlarına (Çin, Japonya, Güney Kore, Asya-Pasifik bölgesindeki diğer ülkeler) ihracatın çeşitlendirilmesi sebebiyle Avrupa enerji pazarlarının Rusya'nın toplam enerji ihracatı hacmindeki payı azalacaktır. Rusya'nın sıvı hidrokarbon (petrol ve petrol ürünleri) ihracatında Doğu enerji pazarlarının oranı var olan %6'dan %22-25'e, doğal gaz ihracatı ise %0'dan %19-20'ye çıkması tahmin edilmektedir.⁸⁸ Elde edilen verilerden ulaşılan sonuç şudur ki Doğu pazarı, Rusya'nın enerji güvenliği politikaları için daha uygundur. Çeşitli enerji ürünlerini Rusya, buradaki ülkelere kendi ekonomik standartlarına uygun olarak satabilmektedir.

Öncelikle Rusya'nın önemli kaynak potansiyelinin, küresel talebi karşılayabilmek için enerji kaynaklarının arzını arttırılmasını sağlayarak küresel anlamda enerji güvenliğini garantileyebilmek adına koşullar ve ön koşullar yaratmaya çalışmaktadır. Bugün Rusya, dünya enerji ihracatında lider ülkelerden biri konumundadır ve bu konuda sadece ABD ile karşılaştırılabilir.⁸⁹

Araştırmacılar, “yerli ürünlerin yüksek enerji yoğunluğunu, enerji tasarrufu ve enerji verimliliğine yönelik sektörel ve bölgesel programların eksikliğini” direkt Rusya'nın enerji güvenliğini sağlamaya yönelik “iç iktisadi tehditlerden” biri olarak görmektedir. Bu tehdide karşılık veren Rusya'nın ulusal enerji güvenliği politikası, büyük ölçüde, birçoğu ihtiyaçlarını karşılamak için aktif olarak enerji ithalatını kullanan ana enerji tüketicileri olan devletlerin uygun politikası haline gelebilmektedir.

Rusya ile bu ülkeler arasında enerji sektöründeki uluslararası ilişkilerin istikrarına ve sonuç olarak küresel enerji güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Potansiyel iş birliği fırsatlarının önü açılmakta ve Rusya, bu ülkelerin müzakerelerdeki konumunu daha iyi anlamaktadır.⁹⁰ Kaynaklar üzerinde enerji egemenliğini sağlamak,

⁸⁷ Tuğçe Sevim Varol, (2014), Rus Dış Politikası ve Yeni Hedef Kuzey Doğu Asya. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(41), s. 93.

⁸⁸ Ministry of Energy of the Russian Federation, (2010), Energy Strategy of Russia for the Period up to 2030, [http://www.energystategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf) , Erişim Tarihi: 20.12.2023.

⁸⁹ Isaeva, Vasić ve Radovanović, a.g.e, s. 2.

⁹⁰ Isaeva, Vasić ve Radovanović, a.g.e, s. 4.

enerji ihracatından elde edilen gelirlerin uzun vadeli ve istikrarlı olmasını sağlamak, ekonomide petrol ve gaz sektörünün verimliliğini sağlayabilmek, petrol ve gaz ihraç eden ülkeler için enerji güvenliği bağlamında gerçekleştirilmesi gereken en önemli hedeflerden birisi olarak görülmektedir. Rusya'da kömür madenciliği sektörü özel mülkiyet biçimine sahip olmasına rağmen bu biraz örtülü bir durumdur. Devlet ve devlete bağlı şirketler hem petrol hem de gaz çıkarma işlemleri sırasında sürece dâhil olmaktadır. 2015 yılı sonunda devlete ait veya devlet kontrolünde olan petrol şirketleri üretimdeki düşüş sırasına göre büyüklüklerine göre şunlardır: *Rosneft*, *Gazpromneft*, *Tatneft*, *Bashneft* ve *Slavneft*.

Devletin enerjinin ne kadar üzerine düştüğü özel sektör adı altındaki şirketleri dahi kontrol etme isteğinden kaynaklıdır. Kontrol altında tutmak istemesinin bir diğer nedeni de devletin enerji güvenliğiyle ilgili endişelerinden ötürüdür. İstikrarsız bir durum söz konusu olduğu zaman devlet bu şirketlerin yöneticilerini görevden almaktadır. *Rosneft* yöneticileri, ülkenin petrol şirketlerinin iç enerji piyasasında kâr ve istikrar konusundaki çekişmelerden kaynaklı olarak görevden alınmıştır.⁹¹ Bu durum, Rusya'nın enerji güvenliğini tehdit eden unsurlardan biri haline gelmektedir. Rusya'nın diğer devletlere karşı elindeki tek kozu enerjidir. Rusya, iktisaden güçlü değildir. Rusya'yı iktisadi açıdan diğer devletlere bağımlı hale getirmektedir. Rusya'nın enerjiye bağımlılığı iktisadi için değil sadece enerji güvenliği için de sorun haline gelmektedir. Enerji güvenliğini sağlayabilmek bir ülkenin iktisadının güçlü olması ile bağlantılıdır. Putin her ne kadar enerji ticaretini çeşitlendirme yoluna gitmişse de bu, yeterli olmamıştır.

Rusya'nın enerji ve enerji güvenliği politikaları üzerinde durmak Rusya için ekonomik anlamda bazı olumsuz durumların oluşmasına neden olmuştur. Hem özel hem de devlete ait Rus şirketlerini ilgilendiren önemli bir sorun, Rusya'nın ulusal enerji güvenliği ve küresel enerji güvenliği politikasının (Rus enerji kaynaklarının ihracatını artırmaya dayalı) etkili bir şekilde uygulanması için Rus petrol ve gaz sektörünün genel verimliliğini korumaktır. Hem Rusya'nın enerji güvenliği hem de Rusya'nın küresel enerji güvenliği politikasının dayandığı ana enerji ihracatçısı statüsünün korunması durumu tehlike arz etmektedir. Bunun da nedeni son yıllarda ana alanlarda

⁹¹ Joe Wallace, Anna Hirtenstein ve Kostas Paris, (2023), The Kremlin's Latest Battle is With Russia's Oil Companies, <https://www.wsj.com/business/energy-oil/kremlins-latest-battle-is-with-russias-oil-companies-63270c23>, Erişim Tarihi: 20.12.2023.

azalma, yeni üretim teknolojilerine ve yeni yatakların araştırılmasına yapılan yatırımların yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.⁹²

Rusya'nın enerji güvenliği politikalarını etkileyen bir diğer olay şüphesiz ki Ukrayna Krizi'dir. Ukrayna Krizi, arz güvenliği açısından AB için sorun çıkaran bir süreç olsa da Rusya için de talep güvenliği açısından birtakım sorunlar yaşanmıştır. Ukrayna müdahalesi sonrasında ortaya çıkan yaptırımların öncekilere oranla daha kapsayıcı ve ağır olduğu açıktır. Gelişmiş AB ülkelerinin güvenlik endişelerinden kaynaklı olarak Rusya'ya karşı Batı ittifakı içerisinde birlikte hareket etme istekleri ve Rusya ile ilişkilerini tamamen sonlandırma çabaları aslında Putin yönetiminin elini güçlendirmiştir.⁹³ AB, Rusya'ya güvensizliğinden kaynaklı olarak enerji güvenliği ile ilgili endişeler yaşasa da şu anki durumu Rusya'ya oranla daha zordur. Rusya, enerji güvenliği politikalarını sürdürebilmek adına farklı seçenek bulma yoluna girmiştir fakat AB'nin çok fazla seçeneği bulunmamaktadır.

Rusya'nın enerji güvenliği, ulusal ve bölgesel enerji güvenliğinin bir parçasıdır. Enerji, Rus ekonomisinin önemli bir bileşenidir. Enerji, ülke nüfusunun refahını sağlar ve bütçe gelirlerin, dış ticaret kazançlarının önemli bir bölümünü oluşturur. Özellikle enerji dallarında yaratılan faydanın ülkenin GSYİH'indeki payı %31'den, toplam ihracattaki payı %67'den, Rusya Federasyonu bütçe sistemine sağladığı vergi gelirlerindeki payı ise %49'dan fazladır. Enerji kaynaklarının en büyük ihracatçısı olan Rusya için (küresel ihracatın %10'undan fazlası) enerji güvenliği, enerji egemenliğinin sürdürülmesini ve dış pazarlara ayrımcı olmayan erişim koşullarının sağlanmasını da içermektedir. Rusya'nın gelecekteki enerji güvenliği politikalarını belirleyecek olan etmenler şunlardır: ham madde ihracatına odaklanan ekonomi, negatif eğilimler gösteren enerji verimliliği, enerji tüketen teknolojilerin ve ekipmanların kullanımı, nakliye ve depolama sırasındaki ağır kayıplar ve ekonominin irrasyonel yapısı nedeniyle Rusya'nın GSYİH'inin enerji yoğunluğunun dünya ortalamasından yüksek olması.⁹⁴

Rusya'nın enerji güvenliği açısından ekonomik anlamda çok fazla enerji odaklı olması iyi değildir. Daha yüksek düzeyde enerji güvenliğini sağlayabilmek adına, enerji

⁹² Isaeva, Vasić ve Radovanović, a.g.e., s. 5.

⁹³ Orhan Battır ve Levent Yiğittepe, (2023), Rusya- Ukrayna Savaşı'nda Yaptırımlar ve Enerji Güvenliği; Karşılıklı Ekonomik Bağımlılıklar Perspektifinden Bir Değerlendirme, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 30(3), s. 563.

⁹⁴ Isaeva, Vasić ve Radovanović, a.g.e., s. 31.

merkezli bir kalkınma senaryosundan yenilikçi bir senaryoya geçiş yapması gerekmektedir çünkü ekonomik anlamda bağımlılığın artmasıyla Rusya'nın enerji güvenliği de sekteye uğramaktadır.

1.3.1. Rusya'nın Enerji Güvenliği Doktrinleri

Rusya stratejik enerji kaynaklarına sahiptir. Bu kaynaklar üzerinde enerji güvenliğini temin etmesi için etkili politikalar uygulamak zorundadır. Bu durumun farkındalığıyla politik hamlelerini gerçekleştiren Rusya 2012 yılında enerji güvenliğiyle ilgili en önemli belgelerinden biri olan “Rusya Federasyonu 2012 Enerji Güvenliği Doktrini'ni” yayınlamıştır. Doktrinin en önemli özelliklerinden birisi küresel, bölgesel ve ulusal olmak üzere üç enerji güvenliği düzeyini içermesidir. İç ve dış tehditlerin enerji güvenliğine etkilerini anlayabilmek için bir dizi ölçek ve gösterge geliştirilmiş ve bunlara doktrinde yer verilmiştir. Doktrini önemli kılan bir diğer nitelikte bu olmuştur.⁹⁵

2012 yılı için Rusya Federasyonu Enerji Güvenliği Doktrininin hazırlanmasına karar verdikten sonra 2010 yılında hazırlıklara başlanmıştır. Hazırlıkların başlaması Başkan Medvedev'in talimatıyla gerçekleşmiştir. Talimatlarda enerji güvenliğinin, egemen ulusların gelişiminin garantisi olduğu belirtilmiş, ülkenin sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşma ve küresel piyasalarda rekabet edebilme kapasitesine sahip olması için enerji güvenliğinin gerekliliği vurgulanmıştır. Rusya'nın yüksek bir tekelci fiyatla ilgilenmediği ve asıl istenilenin istikrarlı fiyatlar ve ekonomideki dalgalanmaların öngörülebilirliğinin sağlanmasıdır.⁹⁶

Doktrin, dönemin hükümeti ve güvenlik konseyi tarafından hazırlanmaktadır. Devlet Başkanı tarafından onaylanan belge, federal ve bölgesel düzeydeki etkenleri, hükümet yetkililerinin sorumluluklarını ve idari, yasal ilkeleri düzenlemektedir. 29 Kasım 2012 tarihinde kabul edilen normatif bir belgedir. Doktrinde enerji güvenliği, devlet ve vatandaşlarla birlikte toplumun ve ekonominin ihtiyaçlarını karşılayacak kalitede enerji tedarikinin sağlanması, enerji temininin kesilmesine karşı gerekli tedbirlerin

⁹⁵ Aleksei Valentinovich Bogoviz, vd., (2018), Russia's Energy Security Doctrine: Addressing Emerging Challenges and Opportunities, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 8(5), s.1-2

⁹⁶ President of the Russian Federation, (2010), Security council meeting on the current state of and measures to guarantee Russia's energy security, <http://www.en.kremlin.ru/events/president/transcripts/deliberations/9809/print>, Erişim Tarihi: 04.08.2024.

alınması şeklinde tanımlanmıştır. Doktrin, Rusya'nın enerji güvenliğinin sağlanması için, enerjinin sınırları içerisinde varlığına yönelik jeopolitik, ekonomik, finansal, teknolojik ve diğer tehditleri önleyen koşulların dikkate alınmasına vurgu yapmaktadır.⁹⁷

Rusya'nın 2019 yılında yayınladığı enerji güvenliği doktrinde ise öncelikle Rusya'nın yakıt ve enerji kompleksi bir ülke olduğu belirtilmiştir. Ayrıca doktrinde şunlar belirtilmiştir: Rusya'nın yakıt ve enerji kompleksi; petrol, gaz, kömür ve turba⁹⁸ endüstrilerini, elektrik enerjisi ve ısı tedarikini içermektedir ve bunlar Rusya'nın bütçe sistemi için gelir elde etmede önemli bir rol oynamaktadır. Rusya; hidrokarbon rezervleri, enerji kaynaklarının üretim ve ihracatının yanı sıra nükleer enerji teknolojilerinin geliştirilmesi, kullanılması ve ihracatında dünya liderlerinden biridir. Rusya'nın Birleşik Enerji Sistemi'ne, Birleşik Gaz Tedarik Sistemi'ne ve petrol ve petrol ürünlerinin taşınmasına yönelik ana boru hatları sistemine dayanan Rus enerji altyapısı, dünyanın en uzun altyapılarından biridir ve çeşitli doğa ve iklim koşullarında Arktik'ten subtropikal bölgeye kadar uğraş göstermektedir.⁹⁹

2012 yılında yayınlanan doktrinin yerini alan 2019 doktrini enerji güvenliğine yönelik sorunlar, riskler ve tehditleri, iç, dış ve sınır aşan etmenleri içermektedir; ancak dış etmenlerin daha öne çıktığını maddelerdeki sıralama doğrultusunda söylemek mümkündür. Putin'in belgeye yönelik ifadelerinde ayrımcılık kavramına yaptığı vurgu Rusya'nın enerji güvenliğine yönelik tehditler açısından dış etmenlerin göreceli olarak ön planda olduğunu göstermektedir.¹⁰⁰

Çin'in enerji güvenliği stratejilerinde nasıl endişe önemli bir etkense Rusya için de aynı şeyleri söylemek mümkündür. Enerji Güvenliği Doktrini'nde bu açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Doktrin, Rusya'nın enerji politikalarına yönelik endişeleri içermektedir. Örneğin küresel enerji merkezinin Asya-Pasifik'e kayması ve Ukrayna Krizi'nin yarattığı endişeler bunlardan bazılarıdır. Bu sorunlar ise enerji güvenliği ile yakından ilişkilidir. Güvenlik bir strateji değil de kavram olmasına rağmen güvenliğe

⁹⁷ President of the Russian Federation, a.g.m,

<http://www.en.kremlin.ru/events/president/transcripts/deliberations/9809/print>.

⁹⁸ Ölü bitkilerin su altında kalıp karbon miktarı artmasıyla oluşan kömürleşmiş maddelerden biridir.

⁹⁹ SCRF, (2019), Rusya Federasyonu Enerji Güvenliği Doktrini,

http://www.scrf.gov.ru/security/economic/energy_doc/, Erişim Tarihi: 01.01.2024.

¹⁰⁰ Emre Gürkan Abay, (2019), Putin Rusya'nın yeni enerji güvenliği doktrini imzaladı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/putin-rusyanin-yeni-enerji-guvenligi-doktrinini-imzaladi/1477942>, Erişim Tarihi: 11.08.2024.

yönelik tehditler, politika sorunlarına neden olabilmektedir. Tehditlere yanıt olarak devletler kamu politikaları geliştirirler ve tehdidin gerçekleşme olasılığını düşürerek güvenliği sağlamaya çalışmaktadırlar.¹⁰¹

Doktrini önemli kılan unsurlardan biri Ukrayna ile ilgili olayların bugün ve gelecekte Rusya'nın enerji güvenliğini tehdit etmesiyle alakalıdır. Doktrinin 12. Maddesindeki ifadeler bu durumun en önemli göstergesidir.¹⁰² Doktrinde bu durum enerji sektöründe etkin olan Rus menşeli organizasyonların modern teknoloji ve ekipmanlarına kısıtlamalar getirilmesi, dış finansman desteğine yönelik engellemeler, yabancı ortaklarla geliştirilen projelerin sonlandırılması şeklinde ifade edilmiştir.¹⁰³

1.3.2. Rusya'nın Talep Güvenliği

Rusya'nın talep güvenliğine verdiği önemi anlamak için 2019 yılında yayınlanan doktrine dönmek gereklidir. Doktrin, enerji güvenliği tanımının farklılaştığını göstermektedir. Bunun nedeni doktrinde arz güvenliğiyle talep güvenliğinin birlikte ele alınmasıdır. Doktrinde yer alan, enerji güvenliğine yönelik zorluklar, tehditler, riskler kısmında petrol ürünlerinin diğer enerji kaynakları ile değiştirilmesi, enerji tasarrufunun geliştirilmesi ve enerji verimliliğinin artırılması da dâhil olmak üzere, enerji kaynaklarına olan küresel talebin büyümesinde bir yavaşlama ve yapısında değişiklik maddesi yer almaktadır.¹⁰⁴ Talebin büyümesinde bir yavaşlama ve yapısındaki değişiklik kısmı Rusya'nın talep güvenliği ile ilgili endişelerini ifade etmektedir. Dolayısıyla mevcut konjonktürdeki değişiklik, Rusya'nın enerji güvenliği açısından talep güvenliğine dair endişelerini ifade etmektedir.

Yine doktrinde Rusya'yı güvenlik konusunda bazı hususlar endişelendirmiş olsa da Rusya tedarik konusunda kendisini önemli bir konumda değerlendirmektedir. Talep güvenliğini sağlayabilmek Rusya için önemli bir husustur. Ne kadar görev tanımı ve sorumluluk fazla olursa endişeler de o kadar büyük olmaktadır. Talep güvenliği açısından Rusya'nın taşıdığı endişeler enerji güvenliği politikalarını şekillendirmesine

¹⁰¹ Aliaksandr Novikau, (2020), What Does Energy Security Mean for Energy-Exporting Countries? A Closer Look at the Russian Energy Security Strategy, *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 1(39), s. 4.

¹⁰² SCRF, a.g.m., http://www.scrf.gov.ru/security/economic/energy_doc/.

¹⁰³ Levon Sevunts, (2019), Russia's new energy security doctrine focuses on global threats and challenges, <https://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2019/05/15/russias-new-energy-security-doctrine-focuses-on-global-threats-and-challenges/>, Erişim Tarihi: 11.08.2024.

¹⁰⁴ SCRF, a.g.m., http://www.scrf.gov.ru/security/economic/energy_doc/.

neden olmuştur. Özellikle boru hatları tedarik aşamasında kilit konumdadır. Boru hatları güvenliğini sağladığı oranda talep güvenliğini de sağlayacaktır.

Özetle, enerji güvenliği açısından, Enerji Güvenliği Doktrini'ne göre Rusya, uzun vadeli sözleşmeler ve dağıtım ağları üzerinde durmakta ve çoğunlukla talebe odaklanmaktadır. Bu yüzden talep güvenliği Rusya açısından önemli bir husustur.¹⁰⁵

Rusya'nın enerji güvenliği konusunda endişeleri olsa da yeni politikalar üreterek kendisini korumayı başarmıştır. Rusya'nın güvenlik algısı hem saldırı hem de savunma amaçlı olmak üzere siyasi merkezden olabildiğince uzağa doğru genişleme üzerine kurulmuştur. Bu güvenlik algısı, Putin tarafından uluslararası arenadaki jeopolitik hedeflerini korumak adına sürdürülmektedir. Rusya'nın güvenlik anlayışı, enerji güvenliği anlayışını da etkilemiştir. Rusya, Avrasya ve Asya Pasifik bölgelerinde enerjinin istikrarlı bir şekilde dağıtılması ve tedarik edilmesiyle ilgilenmek gibi önemli bir görevi olan bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Kapsamlı bir yöntem kullanarak Rusya, enerji güvenliği anlayışıyla devletin enerji politikası üzerinde kontrol sağlamaya çalışmaktadır. Bunu sıkı yaptırımlarla uygulamaktadır.

Çevrenin korunması ve insani hususlar gibi konular enerji güvenliği kavramında iyi bir şekilde fark edilmektedir ve bu tür yumuşak güvenlik araçlarından bağımsız olarak enerji güvenliği tanımlamaması yapılamamaktadır. Rusya'nın bu tür yumuşak güvenlik araçlarını kendi enerji güvenliği politikaları ile bütünleştirmesi gerekmektedir. Rusya bu araçları göz ardı etmekte ve ulusal güvenliği öncelemektedir. Sadece talep güvenliğine odaklanmak ve ulusal güvenlik kaygıları ile hareket etmek çağın gereklerinden kopmak demektir.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Julia Edigavera, Elena Drozdova ve Matthias Middell, (2021), Russia's Concept of Energy Security, *SSRN*, s. 6.

¹⁰⁶ Jussi Huotari, (2011), Energy policy and (energy security) as a part of Russian foreign policy, *Nordia Geographical Publications*, 40(4), s. 127.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİN-RUSYA ENERJİ İLİŞKİLERİ

Soğuk Savaş sonrasında Çin ve Rusya tek süper güç olan ABD'ye karşı bir konumda bulunarak uluslararası politikaya etki etmişler ve zamanla ABD'ye karşı uluslararası alanda rakip olacak potansiyele sahip iki ülke konumuna gelmişlerdir. İki ülkenin ABD'yi kendisine rakip olarak görmesi birbirlerine yakınlaşmalarına sebep olmuş ve bu yakınlaşma gün geçtikçe daha da artmıştır. ABD etkeni ile Rusya ve Çin'i yakınlaştıran en önemli etmen şüphesiz ki enerjidir. Bir tarafta ihracatçı ülke konumunda olan ve iktisadını enerji ihracatına dayandıran Rusya, diğer tarafta büyük nüfusu ile enerjiye sürekli olarak ihtiyaç duyan ekonomi devi Çin bulunmaktadır. Enerji konusu, iki ülkenin ikili ilişkilerinde ticari/ekonomik anlamda öneme sahiptir ve üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu dinamizm Çin'in gün geçtikçe daha da artan enerji ihtiyacından, Rusya'nın da dünyanın önce gelen enerji devlerinden birisi olmasından kaynaklanmaktadır. Rusya, ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük enerji üreticisi konumundadır. 2021 yılı itibariyle petrol, doğal gaz, kömür ve elektrik gibi enerji kaynakları göz önüne alındığında dünya enerjinin %12'si Rusya tarafından gerçekleştirilmektedir. Dünya'da kanıtlanmış olan petrol rezervlerinin ise %6'sına sahiptir. Doğal gazda, dünyanın kanıtlanmış ve en büyük rezervleri yine Rusya'nın elindedir. Rusya dünyanın en büyük gaz ihracatçısıdır. 2021 yılında ülke 762 milyar metreküp doğal gaz üretmiş ve boru hattı aracılığıyla yaklaşık 210 milyar metreküp ihraç etmiştir.¹⁰⁷ 2000-2300 trilyon metreküp civarında olan bu rezervler dünya toplamının yaklaşık olarak üçte birine denk gelmektedir.

1993 yılından itibaren Çin, petrol ihraç eden ülke konumundan ithal eden konumuna gelmiş ve 2004'te ABD ve Japonya'nın ardından üçüncü petrol ithalatçısı ülke konumuna yükselmiştir. 2000 ve 2005 yılları arasında Çin'in enerji tüketiminde %60'lık bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Çin, kullandığı petrolün neredeyse yarısını ithal etmektedir. Tedarik ettiği ile ihtiyacı olan arasındaki makas gün geçtikçe açılmaktadır.¹⁰⁸ Çin'de ticaretin yönlendirilmesinde önemli bir yeri olan Çin Kalkınma

¹⁰⁷ International Energy Agency (IEA), (2021), Energy system of Russia, <https://www.iea.org/countries/russia>, Erişim Tarihi: 05.01.2024.

¹⁰⁸ Umut Bekcan, (2013), *Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri*, Ankara: Phoenix Yayınevi, s.184-185.

Bankası (China Development Bank- CDB), Çin hükümetinin politikalarını gerçekleştirmiştir. CDB, Rusya, Venezuela, Türkmenistan ve Ekvador ile gerçekleştirilen enerji ilişkilerinde önemli bir rolü bulunmaktadır.¹⁰⁹

İki ülkenin iş birliklerinin gelişmesi aşamasında uzun taahhütlü yatırımlar da incelenmelidir. Genel olarak enerji yatırımları çok geniş olmakla birlikte çok karmaşık bir konudur. Her iki taraftan da yatırım akışı incelendiğinde ülkelerin ikili iş birliğini geliştirmeye olan ilgisinin bir örneği olarak gösterilebilir. Rusya'nın Çin'e yapacağı yatırımlar, Çin'in Rus gazı için ödediği fiyatı düşürebilir. Bu durum her iki ülke için kazan-kazan durumu yaratabilir. Rusya'nın yatırımları artarken Çin için Rus gazının fiyatı düşecektir. Ayrıca Rus enerji şirketleri, Çin Ulusal Petrol Şirketi (China National Petroleum Corporation- CNPC)'nin ağ sitesinde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere Rusya, Çin'in kaynak çıkarma ekipmanları için indirim elde edebilecektir. Rusya'nın ihracatı ağırlıklı olarak petroldür ve bu nedenle "Sibirya'nın Gücü" boru hattı inşa edilene kadar Çin'in ihracatı Rusya'nın ihracatından daha ağır basacaktır. Karşılıklı kazan-kazan durumu söz konusu olduğundan iki ülke arasında başka iş birlikleri de bulunmaktadır. Örneğin Kovytko ve Chayanda, Doğu Sibirya'da yeni keşfedilen enerji kaynakları Çin için önemli bir doğal gaz tedarik merkezi haline gelmiştir. Üç trilyon metre küp gazın R/P oranı 50 yıl olarak belirlenmiştir. Putin'in 2014 yaptığı açıklamaya göre 55 milyar dolar Rusya tarafından 20-25 milyar dolar ise Çin tarafından yatırım gerçekleştirilmiştir.¹¹⁰

Petrolün keşfi Çin'de 1950'li ve 1960'lı yıllara dayanmaktadır. Sovyetler Birliği, Çin'deki sahaları geliştirmiş ve Çin'deki tüm enerji endüstrisini kurmuştur. Çin, dünyaya açılma konusunda daha yavaş ilerlemiştir. Günümüzde enerji altyapısını kurma konusunda çok iyi seviyede olmasına rağmen Sovyetler Birliği'nin desteğini alma gereği duymuştur çünkü Rusya'nın enerji ile geçmişi daha eski dönemlere dayanmaktadır. Bu süreç sonrasında iki ülke arasında teknoloji transferinin mükemmel bir örneği olan yakın bir iş birliği gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği'nin bu kaynaklar üzerinde önemli bir kontrolü söz konusuydu ve bu kaynaklar uluslararası pazara sunulmadı. Kaynaklar, sadece Çin ve Sovyetler Birliği tarafından kullanılmıştır.¹¹¹ Zamanla Çin, her ne kadar Rusya ile iş birliği içerisinde olsa bile tamamen

¹⁰⁹ Artur Meynkhard, (2020), Priorities of Russian energy policy in Russian Chinese relations, *International Journal of Energy Economics and Policy (IJEPP)*, 10(1), s. 67.

¹¹⁰ Meynkhard, a.g.m, s. 68-69.

¹¹¹ Meynkhard, a.g.m., s. 69-70.

yakınlaşmak istememiştir. Çin'in en son istediği şey Rusya'ya tamamen bağımlı olmaktır. Bu yüzden her zaman farklı alternatiflere de açık olmuş ama Rusya ile bağlantısını da sıkı tutmuştur.

Taraflar enerji alanında enerji iş birliği potansiyelini ve enerji ticaret hacmini daha da geliştirme yeteneklerine sahiptirler.¹¹² Bu enerji iş birliğinin gelişmesinde en önemli göstergelerden biri Sibirya'nın Gücü boru hattı projesidir. 2019 yılında Rusya-Çin doğal gaz boru hattı olan Sibirya'nın Gücü isimli proje faaliyete geçirmiş ve proje kapsamında 38 milyar metreküp gaz taşınması planlanmıştır. 3000 km uzunluğundaki boru hattından Çin'e doğal gaz gönderimini sağlamaya başlamıştır. Hattın 2025 yılında tam kapasite çalışması planlanmaktadır.¹¹³ Yakın zamanda Rus enerji devi Gazprom, Pekin'in sözleşmede öngörülenden daha fazla gaz talep ettiğini ve Rusya'nın ihtiyaç duyulan talebi karşılayarak Çin'e günlük gaz tedarikinde yeni rekor kırdığını ifade etmiştir.¹¹⁴

İki ülke arasında bir başka önemli anlaşma ise Putin'in, Rusya'dan Çin'e Uzak Doğu rotası üzerinden doğal gaz ihracatıyla ilgili olan hükümetler arası anlaşmayı onaylaması olmuştur. Rusya Enerji Bakanlığı'nın sitesi üzerinden verilen bilgiye göre, Uzak Doğu rotasının açılmasıyla birlikte Çin'e sağlanan doğal gaz hacmi yılda 10 milyar metreküp artacaktır. Gazprom, projenin tamamlanmasından sonra Rusya'nın Çin'e gaz ihracat hacminin, Sibirya'nın Gücü gaz boru hattı aracılığıyla yapılan tedarik sürecinde, yılda 48 milyar metreküpe ulaşacağını ifade etmiştir.¹¹⁵ Ayrıca Rusya ve Çin, Sibirya'nın Gücü 2 projesi için de pazarlık yapmaktadır. Rusya, Çin'e doğal gaz pompalamak için ikinci bir boru hattı inşa etmek istemektedir. Sibirya'nın Gücü 2 boru hattı projesi ile Batı Sibirya'daki Yamal Yarımadası sahalarından gaz ihraç edilmesi ve Moğolistan'ın doğusundan geçerek yılda 50 milyar metreküp gazı Kuzey Çin'e taşınması planlanmaktadır.¹¹⁶

¹¹² Bekcan, a.g.e., s. 193.

¹¹³ BBC, Rusya-Çin doğalgaz boru hattı açıldı, Sibirya'nın Gücü yılda 38 milyar metreküp gaz taşıyacak, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50629873>, Erişim Tarihi: 12.02.2024.

¹¹⁴ Anadolu Ajansı, Russia Set New Record for Daily Gas Deliveries to China, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/russia-set-new-record-for-daily-gas-deliveries-to-china/3064735>, Erişim Tarihi: 13.02.2024.

¹¹⁵ Tass/Russian New Agency, (2023), Putin Ratifies Agreement with China on Gas Supplies Cooperation, <https://tass.com/economy/1631287>, Erişim Tarihi: 14.02.2024.

¹¹⁶ Geneve Donnellon May, Power of Syberia 2: Moving Beyond a Pipe Dream?, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/power-siberia-2-moving-beyond-pipe-dream>, Erişim Tarihi: 15.02.2024.

Uluslararası sistem içerisinde yaşanan gelişmeler ülkelerin ikili ilişkilerini etkilemekte ve Ukrayna Savaşı da bu gelişmelerden biridir. Ukrayna Savaşı bazı kesimlerce ilişkilerin bozulmasına neden olacak diye düşünülse bile tam tersi bir durum gerçekleşmiştir. Bu savaşa rağmen iki ülke arasında enerji ticareti hız kesmeden devam etmiştir. Savaş'tan önce Rusya ve Çin ilişkileri geliştirmek için çeşitli anlaşmalara imza atmıştır. Rus Gazprom'u Çin'in CNPC'sine Rusya'nın uzakdoğusunu Çin'in kuzeydoğusuna bağlayacak yeni bir boru hattından doğal gaz tedarik etmek üzere 30 yıllık bir sözleşme kabul ettiğini ifade etmiştir.¹¹⁷

Rusya ve Çin arasındaki önemli bir gelişme 29 Kasım 2022 tarihinde yapılan Rusya-Çin Enerji İş Forumu'dur. Putin, forumda katılımcılarla önemli bir mesaj paylaşmıştır. Mesaja göre, Rusya ve Çin arasındaki kapsamlı ortaklık ve stratejik iş birliği ilişkilerinin önemli derecede geliştiğini ve gelişim göstermeye de devam ettiğini belirtmiştir. Petrol ve gaz sektöründe ve barışçıl nükleer enerjide büyük ikili projelerin istikrarlı bir şekilde uygulandığı ve Rusya'nın Çinli tüketicilere yönelik arzının hacminin de buna göre arttığı belirtilmiştir.¹¹⁸ Ayrıca *Rosneft* yönetim kurulu başkanı Igor Sechin'in forumda yaptığı açıklamalara göre Rusya'nın Çin'e petrol ihracatının Ocak-Ekim 2022'de yıllık %9,5 artış gösterdiğini ifade etmiştir. Bu yaklaşık 1,7 milyon varil/güne eş değerdir.

Çin, yaptırımlar nedeniyle Batı şirketlerinin Rusya'ya getirdiği kısıtlamalar sonucunda Rus enerji projelerine yatırımlarını arttırmıştır. Çinli şirketler, hâlihazırda *Novatek'in* Yamal LNG ve Arctic LNG 2 Projesi dâhil olmak üzere Rus projelerinde hisseye sahiptir.

İki ülke arasındaki enerji iş birliğinde Vostok Petrol Projesinin de önemli bir yeri vardır. Önemli bir petrol ve doğal gaz şirketi olan *Rosneft*, Asya'da artan talebi karşılamak adına, 2033 yılına kadar 115 milyon mt/yıl, yani günde yaklaşık 2,3 milyon varil üretime ulaşmayı hedeflediği büyük Vostok Petrol Projesi'ni hayata geçirmeyi planlamaktadır. Projede üretilen petrolün Kuzey Denizi üzerinden nakledilmesi planlanmaktadır. Rusya'nın Arktik sularındaki deniz rotası Kuzey Kutbu'ndaki kara

¹¹⁷ Chen Aizhu, Russia, China agree 30-year gas deal via new pipeline, to settle in euros, <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/exclusive-russia-china-agree-30-year-gas-deal-using-new-pipeline-source-2022-02-04/>, Erişim Tarihi: 16.02.2024.

¹¹⁸ TASS- Russian New Agency, (2023), Russian-Chinese Energy Business Forum provides constructive dialogue -Putin, <https://tass.com/economy/1693425>, Erişim Tarihi: 16.02.2024.

sularından geçmektedir. Bu hat, geleneksel rotalara göre daha kısa teslimat süreleri ve daha düşük maliyetlerin yanı sıra daha az jeopolitik riske sahiptir.¹¹⁹

Özetle iki ülke birbirine bağımlıdır ve karşılıklı bağımlılıkları asimetriktir. Rus-Çin ilişkilerinde Rusya enerji politikalarını, enerji dışında diğer alanlarda da kazan-kazan iş birliğini incelemiştir. Doğal gaz müzakereleri sırasında Rusya ve Çin'in yoğun tercihleri; ticaret, yatırım gibi diğer projeler için büyük imtiyazlar anlamına gelmektedir.¹²⁰

2.1. Jeopolitik ve Jeoekonomik Bağlamda Çin-Rusya Enerji İlişkileri

Jeopolitik, devletlerin coğrafi özellikleri ile politikaları arasındaki bağı inceleyen bilim dalıdır. Jeoekonomi kavramı ile ilgili ise farklı görüşler mevcuttur. Jeoekonomi kavramının, jeopolitik kavramının bir alt dalı olduğunu öne sürenler bulunmaktadır. Kavram, ekonomik dinamiklerin ulusal güç dengesi ve jeopolitik üzerindeki etkisi olarak tanımlanmaktadır.¹²¹

Bir başka tanımlamaya göre devletlerin ulusal güçlerini ve dış politika davranışlarını, ülkelerin coğrafi konumu ve fiziksel çevresi ile anlamlandırmaya çalışan yaklaşıma jeopolitik denilmektedir. Jeopolitik kuramcıları; doğal sınırlara ulaşma, önemli deniz yollarından yararlanma ve değeri olan kara parçalarını denetim altında tutma gibi kaygıların ulusal politikaların belirlenmesindeki önemini ifade etmeye çalışmışlardır.¹²² Jeoekonomi ile ilgili yapılan tanımlamalar çoğunlukla muğlaktır.

Jeopolitik kavramı da jeoekonomi kavramı gibi karmaşık yapıdadır. Kavramın zenginliğini ve karmaşık yapısını anlayabilmek adına çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Bu tanımlamalardan bazıları şunlardır:

- Rudolf Kjellen'e göre jeopolitik bir organizma ve boşlukta duran bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Kjellen'e göre jeopolitik devletin coğrafi oluşum, mekân içerisindeki doğa kanunları ve bilimsel olarak incelenmesidir.

¹¹⁹ Rosemary Griffin, (2022), Russia, China Look to Increase Energy Cooperation amid Western Sanctions, <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/oil/112922-russia-china-look-to-increase-energy-cooperation-amid-western-sanctions>, Erişim Tarihi: 18.02.2024

¹²⁰ Meynkhart, a.g.m, s. 71.

¹²¹ Erdem Ateş, (2021), Türkiye'nin Jeoekonomik Gücünün Belirlenmesi: Ampirik Bir Analiz, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), s. 135.

¹²² Faruk Sönmezoglu (Der.), (2017), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul: D/R Yayınları, s. 321.

- Kieffer'e göre jeopolitik, bir devletin sosyal, ekonomik, politik ve stratejik ögelerinin devletin dış politikasına tayin ve izlenmesine uygulanmasıdır.
- Padelford'a göre jeopolitik, devletin politikasının coğrafi bakış açısıyla açıklanmasıdır.¹²³

Alexander Dugin'e göre jeopolitik, insanlığı mekân etkeniyle karşılıklı olarak inceleyen bir bilim dalıdır.¹²⁴ Dugin, jeoekonomi kavramına da önem vermiş ve tanımlamaya çalışmıştır. Heteredoks ekonomi modelleri içerisinde en ilgi çekenleri, ekonomiyi mekânla, coğrafya ile ve son olarak mekânın medeniyetler tarihine etkisini inceleyen evrensel bir kavram olan jeopolitik ile ilişkilendirmişlerdir. Böyle teoriler "jeoekonomi" ismini almışlardır. Belirtilen ekonomik model, her milletin ve devletin spesifik tarihsel mekânı ile bağlantılıdır.¹²⁵

Çin ve Rusya ilişkilerinin jeoekonomi ve jeopolitik çerçevesinde irdelenmesinin sebebi bu kavramların ikili enerji ilişkilerine katkı sağlamasından kaynaklanmaktadır. Çin-Rusya enerji ilişkileri son birkaç yılda bir dizi gerçekleşen jeopolitik ve jeoekonomik zorluğa yanıt olarak gelişmeye başlamıştır. Jeopolitik olarak incelendiğinde Çin ve Rusya yakın çevreleri içerisinde bazı önemli gelişmelerle karşı karşıya kalmışlardır. Güney Çin Denizi'ndeki ıssız kayalıklar ve resifler üzerindeki toprak anlaşmazlıkları, bölgedeki ihtilafli alanların varlığı ve ABD, Hindistan ve Japonya gibi aktörlerin bölgedeki uğraşlarının artması bölgedeki sorunların daha karmaşık hale gelmesine neden olmuştur.¹²⁶ Bu durum Çin için ciddi anlamda zorluklar teşkil etmektedir.

Arktik Bölgesi'nde de benzer durum söz konusudur. Bu bölgedeki kutuplaşma ve olası bir NATO ittifakının kurulmasıyla Rusya ve Çin yakınlaşmıştır. Arktik Bölgesi tarafları enerji alanında iş birliğine yönelmiş ve jeopolitik ve jeoekonomik etkenlerden kaynaklı Rusya Çin'i projelere dahil etmeye başlamıştır. Çin'in projelere dahil etmesinin nedeni Ukrayna Krizi sonrasında Batı'nın Rusya'ya yaptırımları sonrasında ekonomik anlamda Rusya'nın Çin'e ihtiyaç duymasındır. Rusya, Çin'e enerji ticareti aşamasında indirimler uygulamaktadır. Rusya tarafından Çin'e sağlanan bu kolaylık Kuzey İpek Yolu'nun faaliyeti için önemlidir.¹²⁷

¹²³ Bilal Karabulut, (2023), *Strateji ve Jeopolitik*, Ankara: Nobel Kitabevi, s. 26.

¹²⁴ Alexandr Dugin, (2018), *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, İstanbul: Küre Yayınları, s.10.

¹²⁵ Dugin, a.g.e., s. 347-348.

¹²⁶ Dakseuva ve Yılmaz, (2019), a.g.m., s. 6-7.

¹²⁷ Eminoglu ve Erkan, a.g.m., s.162.

Arktik Bölgesi Rusya'yı jeopolitik açıdan önemli derecede etkilemektedir. Kuzey Kutbu, gelecek vaat eden bir petrol bölgesidir. Rusya'nın gelecekteki hazine odası olarak kabul edilmektedir. Rusya ve Çin, sırasıyla büyük bir ihracatçı ve büyük bir ithalatçı olarak prensipte tamamlayıcı bir enerji durumuna sahiptirler ve her iki tarafın da enerji iş birliğini büyütme arzusu bulunmaktadır. Rusya Kuzey Kutbu'nda Çin'e yönelik enerji yaklaşımını stratejik olarak nitelendirmektedir. Rus devlet şirketleri Kuzey Kutbu'nda açık deniz veya kara projelerinde Çinli şirketlerle ortak girişimlerde bulunmakta ve Çinli şirketleri Kuzey Kutbu'nda Batılı şirketlerle eşit olarak görmektedir.¹²⁸

Rusya açısından sistem içerisinde jeoekonomik ve jeopolitik etkenlerin, araştırılması Rusya'nın Çin'le gelişen enerji ilişkilerini anlamlandırmak için önemlidir. Rusya, jeostratejik yaklaşımını, jeopolitik ve jeoekonomik çıkarlarını kuzey-güney şeklinde genişletmeye çalışmakta ve bu alan Kuzey Buz Denizi ve Barents Denizi'ni kapsamaktadır. Ayrıca Avrasya, Batı Asya ve Kuzey Afrika'ya kadar uzanmaktadır. Rusya, yavaş ama emin adımlarla ağırlık merkezini Batı Avrupa ile karşılıklı bağımlılıktan Avrasya, Güney Asya (Hindistan, Pakistan, Afganistan) ve hatta Hint-Pasifik Bölgesi'ne doğru kaydırma yoluna gitmektedir. Bu sebeple Putin, Avrupa güvenlik mimarisini yeniden şekillendirerek Doğu Avrupa'daki "etki alanı" faslını tamamen kapatmak ve uzun bir süreç içerisinde yukarıda ifade edilen jeopolitik ve jeoekonomik alanlara yönelmek istemektedir.¹²⁹

Putin'in ülkenin çıkarları açısından cazip gelen jeopolitik ve jeostratejik alanlara yönelmesindeki en önemli etken şüphesiz ki Ukrayna Krizi gibi tetikleyici bir durum olmuştur. Arktik Bölgesi de Rusya'nın jeopolitik ve jeoekonomik anlamda cazip gelen önemli alanlardan birisi olmuştur. Bu verilerden şu sonuç çıkarılabilir. Çin ve Rusya'nın enerji alanında birlikte hareket etmesinde jeopolitik ve jeoekonomik etmenler etkili olmuş ve her iki ülke de bu iki kavram açısından cazip olan bölgelere yönelmiştir. ABD liderliğinde NATO'nun birleştirici gücü karşısında enerji açısından birleşen iki ülke Rusya ve Çin'dir. Bir başka deyişle Rusya ve Çin, ortak jeopolitik ve jeoekonomik alanların kesiştiği noktada bulunmaktadır.

¹²⁸ Tom Røseth, (2014), Russia's China Policy in the Arctic, *Strategic Analysis*, 38(6), s. 848.

¹²⁹ Velina Tchakarova, (2022), Enter the 'DragonBear': The Russia-China Partnership and What it Means for Geopolitics, *Observer Research Foundation*, 538, s. 4.

Ortak çıkarlar iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır. Bu durum, tesadüfi bir şekilde gerçekleşmemiştir. Mevcut konjonktür içerisinde gerçekleşen bir dizi olaylar buna sebep olmuştur. Bu olaylardan birisi de Ukrayna Krizi'dir. Rusya Batı tarafından tehlikeli bir biçimde tecrit edilmesi ve finansal açıdan zayıf duruma düşmesiyle güçlü bir müttefike ihtiyaç duymuştur. Çin ise küresel nüfusunu güçlendirebilmek için bölgesel güç projeksiyonuna sahip bir ülke arayışı içerisinde girmiştir ve bu ülke şüphesiz ki Rusya olmuştur. Bu bağlamda değerlendirilirse Rusya ve Çin ortak jeopolitik ve jeoekonomik çıkarların bağlantılı kilit alanlarında birleşmiş ve yeni bir sistemik koordinasyon *modus vivendi* (söze dayalı anlaşma) art arda inşa etme fırsatını yakalamışlardır.¹³⁰

2.2. Çin-Rusya Enerji İlişkilerinin Gelişim Sürecinin Analizi

Bu bölümde enerji ilişkilerinin gelişim sürecine farklı bir açıdan bakılması amaçlanmıştır. Bu aşamada özellikle Ukrayna Krizi, Güney Çin Denizi'nde gerçekleşen sorunlar ve son zamanlarda dikkatleri üzerine çeken bölge Arktik'te gerçekleşen sorunlar esas alınarak iki ülkenin enerji ilişkilerinin gelişim süreci esas alınmıştır.

24 Şubat 2022'de Putin Ukrayna'ya özel askerî harekât başlattığını açıklamıştır. Kiev kuşatma altına alınmıştır. Aslında savaştan önce yaşanan bir dizi olaylar savaşın habercisiydi. Ağustos 2008'de Gürcistan'da yaşanan savaş, Kırım'ın ilhakı ve Güneydoğu Ukrayna'da yer alan Donbas'a yapılan yaklaşık sekiz yıl süren çatışmaların ardından Rusya 2021'in sonbaharında Belarus'ta devasa bir askerî yığınak gerçekleştirmiştir. Tüm bunların sonucunda 2022 yılında Ukrayna Savaşı ortaya çıkmıştır. Savaşın patlak vermesinin ardından gelişen birtakım olaylar, Rusya'nın da beklentisinin dışındaydı. Bu olaylar şu şekilde sıralanabilir:

- Ukraynalı askerlerin cesaretli davranışı ve bu konuda destek görmeleri
- Rusya'nın stratejik ve taktiksel hataları
- Her iki tarafın da yüksek sayılarda kayıplar vermesi
- Modern hassas güdümlü silahların, insansız hava araçlarının, siber silahların sınırlı kullanımı ve etkinliği
- Batılı müttefiklerin bir araya gelmesi, âdeta bir blok oluşturması

¹³⁰ Tchakarova, a.g.m., s. 4.

- Batı tarafından Ukrayna'ya ağır silahların gönderilmesi
- Birçok Batılı şirketin Rusya'dan tek taraflı çekilmesi
- Ukraynalı mültecilerin Polonya ve Avrupa'da hoşgörüyü karşılanması ve genel kamuoyunun tepkisi beklenmedik gelişmeler olarak kendisini göstermiştir.¹³¹

Beklenmedik gelişmeler sadece bunlar değildi. Rusya'nın Ukrayna Savaşı sonrasında dış politikasında radikal kararlar alması da savaşın getirdiği önemli gelişmelerden bir tanesiydi. Rusya'nın yaşanacaklar için ön hazırlığı var mıydı? Bu durum tartışmaya açıktır; ancak ani bir manevra ile politikalarını Doğu odaklı hale getirmesi, Rusya'yı zor durumdan kurtarmak adına önemli bir karardı. Tamamen Doğu'ya dönmek Rusya için riskli bir durumdur fakat ticaretinin büyük bir kısmını da Doğu'ya yönelttiği açıktır. Önceden Çinli şirketlerin petrol projelerine katılmasına mesafeliyken Ukrayna Krizi sonrası bu tavrını aşmıştır. 29 Kasım 2022 tarihinde yapılan Rusya-Çin Enerji İş Formu'nda katılımcıların yaptığı açıklamalar Rusya'nın Batı ile enerji bağlarını azaltacağı ve Rusya-Çin iş birliğinin artacağıyla ilgiliydi.

Bir diğer Rusya-Çin enerji ilişkilerinin derinleşmesine sebep olan olay ise Güney Çin Denizi Sorunu'dur. Güney Çin Denizi'nde uluslararası hukuk açısından çok fazla ihtilaflı alan bulunmaktadır. Çin, genel olarak burada etkisi olan ülkelerle deniz hukuku konusunda sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların önemli bir kısmı ABD donanması kaynaklıdır. % 80'i ABD donanması kontrolü altında olan hatlardan enerji temini oldukça zorludur. Enerji kaynaklarının bulunduğu bölge istikrarsız bir yapıdadır. Gün geçtikçe Güney ve Doğu Çin Denizi'ndeki sorunlar büyümektedir. Dolayısıyla Çin, kendisine bölgede sorun çıkaran ABD yerine Rusya'yı tercih etmektedir.¹³² Bölge, enerji güvenliği açısından oldukça istikrarsız yapıdadır. Çin'in seçenek yollara yönelmesinin sebebi bölgede yaşadığı sorunlardır. Bölgede yaşanan sorunlar, Çin-Rusya enerji yaklaşmasını zamanla sağlamıştır ve güçlendirmektedir.

Son olarak Arktik'te ABD bölgede bulunan Avrupa ülkelerini kendisine çekmeye çalışıp bir NATO birliği kurmaya çalışarak Rusya ve Çin yaklaşmasına neden olmaktadır. Rusya ve Çin'in bölgede agresif tavırlar sergilemesi ABD tarafından endişeyle karşılanmaktadır. Rusya, Kuzey Kutbu'ndaki iki büyük nakliye hattından biri olan Kuzey Denizi Rotası boyunca altyapı inşa etmek için Çin ile ortaklık kurarak bölgedeki gücünü ikiye katlamaya çalışmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgal

¹³¹ Hylke Dijkstra, vd., (2022), War in Ukraine, *Contemporary Security Policy*, 3(43), s. 464.

¹³² Yalçinkaya ve Tuğlu, a.g.e., s. 204.

etmesinin tam bir yıl sonrasında açıklanan bu anlaşma, uzmanlar tarafından Rusya ve Çin'in Arktik Bölgesi'nde ekonomik çıkarlarını gün geçtikçe daha da paylaştığını göstermektedir.¹³³ Bölgede günümüzde sorunlar ciddi anlamda kendisini göstermese de uluslararası hukuk açısından ihtilaflı olan bölgede yaşanan sorunlar, Çin ve Rusya yaklaşmasını arttırmaktadır. Özellikle Çin, Rusya kanalıyla bölgeden kendisine de pay almak istemektedir.

Özetle Ukrayna Krizi, Güney Çin Denizi'nde ve Arktik Bölgesi'nde yaşanan sorunlar Rusya ve Çin iş birliğini arttırmıştır. Özellikle ilerleyen dönemlerde Rusya ve Çin arasındaki stratejik enerji iş birliğinin daha da artacağı açıktır. Bu savı kanıtlayabilmek adına bu üç konu analiz edilecektir.

2.2.1. Ukrayna Krizi

24 Şubat 2022 uluslararası sistem açısından önemli bir tarihtir. Rusya'nın Ukrayna topraklarına saldırmasıyla Avrupa kıtasında sistemdeki dengeleri değiştirecek bir savaş ortaya çıkmıştır. Rusya her ne kadar saldırısını “özel askerî harekât” adı altında tanımlayıp kendini haklı çıkarmak adına belirli sebeplere dayandırsa da bu savaş açıkça uluslararası hukuk ihlalidir.¹³⁴

Savaş, cephede Ukrayna ve Rusya arasında askerî açıdan sürmekle birlikte, Rusya ve ABD-NATO arasında iktisadi-siyasi ve diplomatik alanlarda yaşanmaktadır. Aslında savaş, Soğuk Savaş döneminden beri devam eden kutuplaşmanın önemli bir göstergesidir. Bir tarafta ABD önderliğindeki NATO bulunurken bir tarafta da Çin ve Rusya bulunmaktadır. Nitekim: NATO ve ABD'nin savunma ve strateji belgelerinde Rusya ve Çin “düşman ve ABD hegemonyasına karşı koyan devletler” olarak tanımlanmaktadır.¹³⁵

Sovyetlerin dağılmasıyla devlet, şimdiki ve gelecekteki kimliğini tanımlamak adına bir mücadele sürecinin içerisine girmiştir. Bu duruma “hafıza savaşları” denilmektedir. Donbas'ta devam eden savaşla bu durumun yakından ilgisi bulunmaktadır. Hafıza savaşları ve Rusya'nın bu durum üzerinden yürüttüğü politikalar, Ukrayna'daki şiddeti önemli ve daha kaotik hale getirmiştir. Rusya'nın Ukrayna devletine yönelik saldırgan

¹³³ Daniel Cusick, (2024), Are Russia and China Teaming Up to Control the Arctic?, <https://www.scientificamerican.com/article/are-russia-and-china-teaming-up-to-control-the-arctic/>, Erişim Tarihi: 08.02.2024

¹³⁴ Barış Doster, (2022), Ukrayna- Rusya Savaşı ve Küresel Boyutları, Göksel Basmacı ve Şenol Çarık (Edt.), (2022), *Rusya- Ukrayna Savaşı ve Medya*, İstanbul: Urzeni Yayınları, s. 9.

¹³⁵ Doster, a.g.e., s. 13.

tavırlarının nedeni, büyük ölçüde geçmişin hafızasına dayalı olan iddialara yöneliktir.¹³⁶ Putin, tarihi gerekçe göstererek Ukrayna işgalini meşru kılmaya çalışmaktadır. Donbas bölgesinin tarihî olarak Rusya'ya ait olduğunu savunmuştur. “Modern Ukrayna'nın mimarının Lenin” olduğuna dair konuşmalar yapmıştır. Putin, gerekçelerini Çarlık Rusya'sı dönemine kadar dayandırmaktadır.¹³⁷ Bu, işgalin Rusya tarafından ortaya atılan bir gerekçesidir. Asıl gerekçesi daha farklıdır. Savaşa kadar gelen süreç içerisinde birçok olayın zincirleme meydana gelmesi savaşın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Daha önceki krizlerin gerçekleşme aşamasında Rusya yine birtakım gerekçeler sunmaya devam etmiştir. 2003, 2004 ve 2005 yıllarında art arda Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan da yaşanan devrimleri, Orta Asya'daki darbe teşebbüslerini, 2022 yılının Ocak ayında Kazakistan'daki iç karışıklık ve gösterilerin ABD'nin bölgeyi istikrarsızlaştırıcı ve Rusya'yı kuşatıcı adımları olarak ifade edilmiştir. 2008 yılında Rusya, Gürcistan ile savaşa girmiş; 18 Mart 2014 tarihinde Kırım'ı topraklarına katarak bu konudaki hassasiyetini göstermiştir.¹³⁸

Ukrayna'daki çatışma, Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzenin ve komünizm sonrası, alandaki bölgesel ve devletsel düzeydeki dinamiklerin 1990'lardan bu yana ciddi bir ölçüde değiştiğini açık bir şekilde göstermektedir. Bu değişimin temel niteliği ve pratik sonuçları dikkatli bir çalışma ve analiz gerektirmektedir. Rusya, işgal nedenini her ne kadar tarihî gerekçelere dayandırmaya çalışsa da asıl sebep bundan daha derindir. Ukrayna Krizi, sadece bir iç politika sorunu değil, aynı zamanda iki dış güç ABD-AB tarafından temsil edilen “Batı dünyası” (bu oluşumlarda her ne kadar kendi içlerinde birçok konuda hemfikir olmasa da) ve Rusya'nın “yakın çevre” olarak isimlendirdikleri bölgede ayrıcalıklı bir yetki alanını yeniden tesis etmeye ve korumaya istekli bir Rusya Federasyonu arasındaki rekabete odaklı uluslararası bir krizdir. Savaş birdenbire gerçekleşmemiştir. Bir sürecin sonunda kendisini göstermiştir. 18 Mart 2014'te Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ve hemen ardından Donbas bölgesinde ayrılıkçı şiddetin patlak vermesi gibi olayların Ukrayna üzerinde ciddi etkileri olurken dış etkileri de bu etkilerden daha az önemli

¹³⁶ Julie Fedor, Simon Lewis ve Tatiana Zhurzhenko, (2017), Introduction: War and Memory in Russia, Ukraine, and Belarus, Julie Fedor, vd., (Edt.), *War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus*, Switzerland: Palgrave Macmillan, s. 5.

¹³⁷ BBC News, (2022), Rusya-Ukrayna: Putin, ayrılıkçı Luhansk ve Donetsk bölgelerinin bağımsızlığını tanıdı, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60452304>, Erişim Tarihi: 10.02.2024.

¹³⁸ Doster, a.g.e., s.13.

olmamıştır.¹³⁹ Ayrıca Rusya, Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçı milisleri desteklemiştir.

Ukrayna Krizi'nin asıl sebebinin bir kutuplaşmaya dayandığı açıktır. Kutuplaşma içindeki taraflar, Rusya (her ne kadar ticaret devleti olmasının getirdiği sorumluluklardan dolayı çekingen davranışa da Çin) ve NATO çatısı altında ABD ve AB'dir. Rusya'nın aşırılıkçı uğraşları ve uluslararası hukuk ihlallerinden kaynaklı olarak hızlı bir şekilde zayıfladığı gözlemlenmiştir. Rusya'ya duyulan sempati daha önceki dönemlerde de kademeli olarak azalmıştır. Kiev Uluslararası Sosyoloji Enstitüsünün 2017 Aralık ayında yaptığı ankete göre, Rusya'ya karşı olumlu tavır besleyen Ukraynalıların sayısında 2014 başlarında görülen keskin düşüşün zamanla arttığı görülmektedir. Ankete katılan vatandaşlar ülkelerinin AB'ye %49 lehte, %28 aleyhte, NATO'ya %41 lehte, %32 aleyhte katılması yönünde oy vermişlerdir.¹⁴⁰ Tüm bu olanların bilincinde olan Rusya'nın zamanla Ukrayna'ya karşı durmasındaki en büyük neden Ukrayna'nın NATO ve AB'ye zamanla daha da yaklaşmasıdır. NATO'nun etkisi görüldüğü üzere halkın düşüncelerinin şekillenmesinde bile kendini göstermiştir.

Ukrayna'daki 2022 krizinin temelinde iki etken bulunmaktadır. Bunlardan ilki, NATO'nun doğuya doğru genişlemesidir. Bu genişlemeye AB'nin, Batı'nın egemen olduğu çok taraflı kurumların Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund - IMF), Dünya Bankası, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) ve Ukrayna'yı Batı ile bütünleştirmek için çalışan Batı destekli sivil toplum örgütlerinin gelişmesi de etkisi olmuştur. NATO üzerinden genişleme Ukrayna için 1993 tarihinde öngörülmüş ve 1999'da ABD, Avrupa üzerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Nisan 2008'de Bükreş Zirvesi'nde Ukrayna ve Gürcistan'ın potansiyel üyeliklerinin açıklanması, NATO'nun Karadeniz'de de Rusya'nın daha fazla komşusu üzerinde etkinlik alanını arttırması ve Ukrayna'nın 2014 sonrası NATO komuta yapıları ile bütünleştirme çalışmaları önemli adımlardır.¹⁴¹

Özellikle Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya üye olması, sorunların kritik bir hale gelmesine neden olacak adımlardır çünkü Ukrayna ve Gürcistan üye olduklarında

¹³⁹ Yuriv Matsiyevsky, (2018), Western Leverage, Russia's Resistance and the Breakdown of the Yanukovich Regime, Tomasz Stepniowski ve George Soroka (Edt.), *Ukraine After Maidan Revisiting Domestic and Regional Security*, Stuttgart, Germany: Ibidem Press, s. 152.

¹⁴⁰ Yuriv Matsiyevsky, a.g.e., s. 158.

¹⁴¹ Michael Dunford, (2023), Causes of the Crisis in Ukraine, *International Critical Thought*, 1(13), s. 89-90.

Karadeniz'in NATO denizine dönüşme ihtimali bulunmaktaydı. ABD ve NATO, katılan üyelerin bağımsız olduklarını ve diledikleri örgüte katılma hakkına sahip olduklarını ifade ettikçe Rusya, bu durumu kendi vatanına ve toprak bütünlüğüne hakaret olarak saymaktadır.¹⁴²

Dugin Ukrayna'nın Avrasyacı mekândan düşmesiyle sorunların kendisini gösterdiğini düşünmektedir. Bu sorunlar: kırım meselesi, Ukrayna'nın Rusça konuşan nüfus sorunu, gümrük vergileri ve enerji ödemeleri, Ukrayna Kilisesinin bağımsızlık sorunu. İki farklı devlet haline gelen Rusya ve Ukrayna jeopolitik engelin çeşitli taraflarında saf tuttular fakat bunların fonksiyonları birbirinden farklıdır. Rusya, sınırlamalara rağmen Avrasya'nın merkezi olma konumunu korumaktayken, Ukrayna "tampon bölge" rolüne girmekte ve NATO'nun ileri karakolu konumuna geçmektedir.¹⁴³

Dugin, sorunun çözümünde Avrasyacılığı bir zorunluluk olarak görür ve ona göre Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkilerde öncelikle ortak bir Avrasya kıta devleti kurulmalı ve birleştirici evrensel Rus ülküsü benimsenmelidir.¹⁴⁴ Dugin, Putin'in danışmanlığını yapmış biri olarak Putin'in düşüncelerini etkilemiştir. Dolayısıyla Rusya'nın Ukrayna işgalinde bu görüşlerin de etkisi bulunmaktadır.

Savaşın ikinci bir nedeni de Ukrayna'nın kendi bünyesinde barındırdığı etnik farklılıklardır. Ukrayna'daki etnik, dilsel, dinî, ekonomik, siyasi, kültürel ve bölgesel farklılıklar ve gelişmiş etnik milliyetçiliğin yükselmesi 2014'te iç savaşın çıkmasına neden olmuştur. Sorunun temeli tek bir halk ve birleşik bir ulus olmamasıyla alakalıdır. Ukrayna tek bir ulus olarak var olamamıştır. Var olduktan sonra da etnik milliyetçilik, bölücü bir ulusal kimliğin ve ekonomik ilişkilerin tanımlanmasına ve dayatılmasına yol açmıştır.¹⁴⁵

Savaşın bir diğer boyutu ise savaşın Rusya'nın enerji güvenliğine etkileri ile ilgilidir. Ukrayna'da yaşanan sorunlarla beraber AB, 2014-2015 yıllarında Rusya ile olan karşılıklı enerji bağımlılığının sorunlu karakterini incelemek ve enerji güvenliğini arttırmak için yeni bir enerji politikası benimsemiştir. Avrupa, bu süreçten sonra Rusya'ya olan enerji bağımlılığı konusu üzerine düşünmeye başlamıştır. AB'nin enerji stratejilerinde önemli bir yeri olan arz güvenliği ve genel olarak enerji güvenliği sadece

¹⁴² Doster, a.g.e., s. 22.

¹⁴³ Dugin, a.g.e., s. 360.

¹⁴⁴ Dugin, a.g.e., s. 364.

¹⁴⁵ Dunford, a.g.m., s. 90.

arz/talep ilişkileri, yani AB/Rusya ilişkileri üzerinden açıklanamamaktadır. Dolayısıyla transit ülkelerden biri olan Ukrayna göz ardı edilmemelidir.¹⁴⁶

Rusya-Ukrayna Savaşı, AB ülkelerinin enerji arzı güvenliğiyle ilgili olarak yakın dönem içerisinde hiç olmadığı kadar ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. AB, enerji arz güvenliğine oldukça önem vermektedir. Bu konuda birtakım teknik çalışmaları da bulunmaktadır. 2000’de yayınlanan “Yeşil Kitap”, enerji arz güvenliğini sağlamaya yönelik hazırlanmış ilk teknik kitaptır. Yine 2006 yılında hazırlanan “Enerji Arz Güvenliği İçin Avrupa Stratejisi” adlı Yeşil Kitap’ta yakın gelecekte oluşabilecek sorunlar incelenerek enerji güvenliğine vurgu yapılmıştır. Kitapta ayrıca birlik kapsamında henüz bir enerji pazarının kurulamadığını, enerji altyapısı için yeni yatırımların mecburi olduğunu ve AB’nin enerji kaynaklarına bağımlı bir durumda olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Enerji arz güvenliği konuları, AB’nin yeni gündemine giren bir durum değildir. Bu konuların daha da öneminin artmasında Rusya-Ukrayna Savaşı’nın etkisi yadsınamamaktadır.

Rusya, doğal gaz kaynakları bakımından dünyanın en büyük rezervlerine sahiptir ve başta Avrupa olmak üzere birçok büyük tüketicinin ana tedarikçisi konumundadır. Rusya’nın enerji politikaları özellikle Avrupa tarafından bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Özellikle 1990’ların başından beri bu durum kendini göstermektedir. Özellikle Almanya’nın Rusya ile enerji ilişkileri, güvenlik konusundaki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Ukrayna Savaşı ile birlikte Avrupa, Rusya’ya alternatif olabilecek doğal gaz kaynaklarının farklı boru hatlarıyla uluslararası pazara tedariki, Rusya’ya enerji konusunda duyduğu güvensizlik ve bunun üstesinden nasıl gelinebileceği gibi başlıklar gündemde öne çıkmıştır.¹⁴⁷ AB’nin duyduğu endişeler şunlardır: Rusya’nın bölge içerisindeki ülkelerle sahip olduğu anlaşmazlıklar, Rusya’nın AB dışında pazar arayışları, ithalat bağımlılığının zamanla politik bağımlılığa evrilmesi, enerji nakil hatlarına sahip olan ülkelerin enerji jeopolitiğinde gün geçtikçe önemlerinin artması, enerji güzergâhlarına/tesislerine terör saldırıları Avrupa’nın enerji güvenliğiyle ilgili endişeleridir.¹⁴⁸ Bu endişeler, Ukrayna Savaşı ile kendisini ciddi bir şekilde göstermiştir ve enerji güvenliği, AB’nin gündemine yerleşen temel konu haline gelmiştir.

¹⁴⁶ Eric Pardo Sauvageot, (2020), Between Russia as producer and Ukraine as a transit country: EU dilemma of interdependence and energy security, 145, *Energy Policy*, s. 1.

¹⁴⁷ Mitat Çelikpala, a.g.m., s. 82.

¹⁴⁸ Battır ve Yiğittepe, a.g.m., s. 556.

AB enerji güvenliğini sağlayabilmek adına çeşitli enerji politikaları üretmeye başlamıştır. Özellikle yenilenebilir enerji kaynakları gibi seçenek kaynaklara yönelmeye başlamıştır. 2012 yılı itibarıyla yenilenebilir enerji kullanımı iki katına çıkarılmıştır. Buna karşılık, AB'nin fiyatların daha hızlı yükseldiği katı fosil yakıtlardaki payı %21'den %17'ye, petroldeki payı ise %37'den %34'e gerilemiştir. Bu veriler, AB'nin Ukrayna Krizi ile baş edebileceğinin göstergesi niteliğindedir. Ayrıca her ne kadar Almanya gibi ülkeler, nükleer enerjiye karşı tavrıyla tanınsa bile zamanla politika değişikliğine gidebilir. Günümüz şartlarında Japonya gibi ülkeler, nükleer enerji santrallerini aktif hale getirmeye başlamışlardır. Avrupa da Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için Japonya gibi nükleer enerji kaynaklarına yönelebilir.¹⁴⁹

AB Rusya'ya enerji güvenliği açısından güven duymasa bile tamamen bağlantısını koparması şu durumda mümkün görünmemektedir. Türkiye'de kurulacak doğal gaz merkezi, Rusya için stratejik önem ifade etmektedir. Rusya'nın Kuzey Akım 1 ve 2 ile Yamal-Avrupa boru hatlarının pasif duruma gelmesiyle Rusya, Avrupa'ya sevkiyatlarını tekrar gerçekleştirebilme isteğindedir. Türkiye üzerinde kurulacak bir merkez, Avrupa ve Rusya'nın enerji ticaretine devam edebilmesi için önemlidir.¹⁵⁰

Avrupa'da nükleer enerjiyle ilgili tartışmalar gün geçtikçe yükselme eğilimindedir. 15.04.2023 tarihinde Almanya'da son üç nükleer reaktör kapatılmıştır fakat AB'de "nükleer enerji yeşil mi, değil mi?" tartışmaları devam etmektedir. Dünyada birçok ülke, nükleer enerjiye yeşil ışık yakarken büyük reaktörlerle küçük reaktörlere de ilgi artmaktadır. Ayrıca enerji krizinin ciddi sorunlar getirdiği günümüzde yeşil enerji birçok ülke tarafından masraflı bir seçenek olarak görülmektedir. Bu yüzden enerji açığını kapamak adına nükleer enerji iyi bir seçenek olarak değerlendirilmektedir.¹⁵¹ Dolayısıyla Ukrayna Savaşı'yla birlikte Avrupa, enerji açığını kapatmak adına çeşitli arayışlar içerisine girmiştir.

¹⁴⁹ Yasin Kerem Gümüş, (2015), How Secure is the European Union Energy Policy after the Ukraine Crisis?, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 5(4), s. 1018.

¹⁵⁰ Emre Gürkan Abay, (2023), Türkiye'de kurulacak doğal gaz merkezi Rusya için stratejik önem taşıyor, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-de-kurulacak-dogal-gaz-merkezi-rusya-icin-stratejik-onem-tasiyor/2986518>, Erişim Tarihi: 12.02.2024.

¹⁵¹ Herkese Bilim Teknoloji, (2023), AB'de anlaşmazlık: Nükleer enerji yeşil mi, değil mi?, <https://www.herkesebilimteknoloji.com/haberler/fizikuzay/abde-anlasmazlik-nukleer-enerji-yesil-mi-degil-mi>, Erişim Tarihi: 12.02.2024.

Ukrayna Savaşı Rusya açısından değerlendirildiğinde, Rusya'nın kendisine seçenek yollar aramaya başladığı gözlemlenmektedir. Bunlardan bir tanesi Ukrayna'nın Avrupa'ya taşınan gazı transit yollarla taşınmaması durumunda Türkiye'nin alternatif transit ülke konumuna gelmesidir. Kremlin sözcüsü Dmitri Peskov'un yaptığı açıklamalara göre Ukrayna'nın Rus gazının Avrupa'ya taşınmasına ilişkin anlaşmayı uzatmaması durumunda Rusya'nın alternatif rotalar ve deniz kaynaklı sıvılaştırılmış doğal gaz tedariki kullanacağını ifade etmiştir. Gazın Avrupa'ya nasıl ulaştırılacağı konusunda Türkiye ile ilgili mevcut güzergâhların var olduğu ifade edilmiştir.¹⁵²

Rusya'nın Ukrayna Savaşı'yla birlikte Avrupa ile enerji ticareti ilişkileri âdeta bir gerilim hattına dönüşmüştür. Rusya, bu duruma çözüm olarak daha önce tarihte de yaptığı gibi Doğu'ya yönelmeyi tercih etmiştir. Rusya'nın Ukrayna ile savaşı, Rusya ve Batılı ülkeler arasında bir savaşa dönüşmüştür. Batı, Ukrayna'ya askerî ve maddi destek sağlarken Rusya'ya da ciddi yaptırımlar uygulamıştır. Bunun sonucunda Rusya, dış politikasını son yıllarda yatırımlar yaptığı Asya'ya yönlendirmiştir.¹⁵³

Özetle Rusya ve Avrupa, bu savaş sonrasında kendilerine alternatif yollar bulmuştur. Bu savaş, Rusya ve Çin ilişkilerinin daha da derinleşmesine neden olmuştur. Batı ile ilişkilerin gittikçe daha kötü bir hal alması, birçok ülke tarafından Rusya'nın ekonomik anlamda batışı olarak yorumlanmıştı fakat düşünülenler gerçekleşmemiştir. Rusya, Asya ile ilişkilerini daha da geliştirmiş ve özellikle Çin ile enerji ilişkileri derinleşmiştir. Ekonomik anlamda Çin, Rusya'ya destek olmuş; Rusya da Çin'e enerji tedariki sağlamıştır. Ukrayna Krizi, Çin ve Rusya'nın diğer bölgelerde yaşadığı enerji dışı olayların daha da derinleşmesinde etkili olmuştur.

2.2.2. Güney Çin Denizi Sorunu

Güney Çin Denizi, kendi içerisinde birçok sorunu barındırmaktadır. Çin ve bölgede bulunan diğer ülkeler arasında çeşitli sebeplerle anlaşmazlıklar vardır ve bu anlaşmazlıkları çözme hususunda uluslararası hukuk yetersiz kalmaktadır. Güney Çin Denizi'ndeki anlaşmazlıklar, dört büyük ada öbeğine yayılmış; denizlerdeki mülkiyet haklarını kapsayan Çin, Tayvan, Vietnam, Filipinler, Endonezya, Malezya ve Brunei

¹⁵² Reuters, (2024), Kremlin: Russia will use alternative routes if no gas transit deal extension with Ukraine, <https://www.reuters.com/world/europe/kremlin-russia-will-use-alternative-routes-if-no-gas-transit-deal-extension-with-2024-01-26/>, Erişim Tarihi: 13.02.2024.

¹⁵³ İlyas Kemaloğlu, (2023), 3 QUESTIONS- Russia's pivot to Asia, <https://www.aa.com.tr/en/analysis/3-questions-russias-pivot-to-asia/2833755>, Erişim Tarihi: 13.02.2024.

tarafından ayrı ayrı ya da bütün olarak iddia edilen karasularının sınırlandırılması sorununu kapsamaktadır. Dolayısıyla anlaşmazlıkların en önemli nedeni, birbiriyle örtüşen bireysel hak taleplerinin özdeş olmamasıdır. İhtilaflı suların stratejik anlamda önemi; ABD, Japonya, Hindistan ve Avustralya gibi dış aktörlerin ilgisini çekmekte ve bu da durumu daha karmaşık hale getirmektedir. Çin de dâhil olmak üzere her oyuncu için riskleri arttırmaktadır.¹⁵⁴

Güney Çin Denizi'ndeki sorunların geniş bir alana yayılmasından kaynaklı sorunun tamamının çalışmada incelenmesi mümkün değildir. Daha çok bölgedeki ABD etkisinin Çin'e etkileri üzerinde durulmuştur. Öncelikle ABD'nin Çin'e yaklaşımını incelemek gereklidir çünkü Çin ve Rusya yakınlaşmasını belirleyen en önemli etkenlerden birisi de bu yaklaşımdır. ABD açısından Çin'in yükselişi iki arketipik olasılık sunmaktadır: Birincisi, Çin'in uluslararası kurallara uyacağı ve küçük ülkelere de saygılı davranacağı, Asya-Pasifik Bölgesi'ne hâkim olmak için mücadele etmeyeceği, ABD'nin Doğu Asya'daki etkisini azaltmaya çalışmayacağıdır. İkinci olasılık ise Çin'in, retorik sözlerinin aksine, bölgesel hegemonya olmak için mücadele edeceği, ABD'yi bölgedeki en güçlü stratejik oyuncu konumundan uzaklaştıracağı, Çin'in ekonomik, askerî ve diplomatik gücünü kullanarak küçük ülkeleri kendi tarafına çekmeye uğraşacağı yönündedir.

Bu ikilem, ABD'nin Çin'i ilk olasılığa teşvik etme, hem de ikinci olasılığa karşı savunma yapmaya çalışan riskten korunma politikasının içindedir.¹⁵⁵ Güney Çin Denizi'ndeki bu ikilem, ABD'nin uygun gördüğü üzere uluslararası hukuk temelinde mi yoksa baskın bölgesel gücün uluslararası ilişkilerin kurallarını belirlemesi ilkesi doğrultusunda mı çözüleceği sorusu üzerinde ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁶

Eski dönemlerden beri ABD, Çin'i çevreleme politikası izlemektedir. Stratejik olarak ABD, Çin'i iki sebepten dolayı denetim altında tutmak istemektedir: Birincisi, ABD komünist güçlerin askerî bir avantaj elde etmesine engel olmaya çalışmalıdır. İkincisi, Çin ve SSCB'yi önemli müttefikler olarak gördüğünden, Çin'i çevrelemenin Sovyetleri çevrelemek olduğuna inanmaktadır. Çin'in çevresindeki ülkelerle ilişkilerini güçlendirerek çevreleme politikasını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Eylül

¹⁵⁴ Daksueva ve Yılmaz, a.g.m., s. 20.

¹⁵⁵ Danny Roy, (2016), *The United States and The South China Sea: Front Line of Hegemonic Tension*, Ian Storey ve Cheng-yi Lin (Edt.), *The South China Sea Dispute- Navigating Diplomatic and Strategic Tensions*, Singapore: ISEAS Publishing, s. 228.

¹⁵⁶ Danny Roy, a.g.e, s. 229.

1954'te Filipinler'in başkenti Manila'da İngiltere, Fransa, Tayland, Filipinler, Avustralya, Yeni Zelanda ve Pakistan ile Güney Doğu Asya Savunma Anlaşması'nı imzaladı. Daha sonra, aynı yılın Aralık ayında ABD, Tayvan ile Karşılıklı Savunma Anlaşması imzaladı. 1950'lerin ortalarından itibaren ve 1960'lar boyunca, Çin anakarasının Nansha anlaşmazlıklarına cevaben izlediği politikalar ve attığı adımlar, Amerikan "çevreleme politikası" tarafından güçlü bir şekilde engellenmiştir.¹⁵⁷

Çin, devamlı ABD gibi süper güç olmak istemediğini vurgulamaktadır fakat süper güç olmak isteyen bir devlet görüntüsü sergileyerek diğer büyük güçlerin veya komşularının kendisine karşı ittifak oluşturmalarını istememektedir. Doğu Asya'da kontrolü sağlamak adına daha baskın olmak istemektedir. Kendisine karşı ittifak oluşumuna karşıdır. İkinci olarak Çin; küresel, siyasi, mali ve insani krizlerde daha fazla sorumluluk almak istememektedir. Çinli yetkililer, ABD'nin uluslararası sorunlara müdahale ederken nasıl yıprandığını görmektedirler. Çin, herhangi bir süper gücün bulunmadığı çok sayıda büyük güçten oluşan dengeli bir sistem hayal etmektedir.¹⁵⁸ Çin bir ticaret devletidir. Ekonomik anlamda gücünü istikrarlı bir şekilde korumak istemektedir.

Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki tavırlarının uluslararası hukuka uygun olmadığı gözlemlenmektedir. Çin, "dokuz kesik çizgi" olarak isimlendirdiği bölgenin yüzde doksanı üzerinde hak iddia ettiği haritayı 7 Mayıs 2009'da BM'ye sunmuştur. Güney Çin Denizi'ne kıyısı olan Filipinler, Brunei, Malezya, Vietnam, Endonezya gibi devletler haritaya karşı çıkmaktadırlar.

Çin bölgede yapay adalar ve adalar üzerinden gemi ve uçak seferlerine imkân sağlayan yapılar kurmaktadır. Bundan dolayı ABD Pasifik Donanması da bölgede güvenlik seferleri düzenlemeye başlamıştır.¹⁵⁹ ABD, bölgedeki çıkarlarını ve konumunu güvence altına almak için Çin'i devredışı etmek isteyen başlıca aktördür.¹⁶⁰

Bölgede Çin ve ABD arasındaki Malakka İkilemi konusu da ayrıca belirtilmelidir. ilk kez Hu Jintao tarafından Kasım 2003'te Komünist Partisi'nin ekonomik çalışma konferansı kapanışında, Çin'in özellikle Orta Doğu'dan aldığı petrolün enerji

¹⁵⁷ Wu Shicun, (2013), *Solving Disputes for Regional Cooperation and Development in the South China Sea*, Oxford: Chandos Publishing, s. 9.

¹⁵⁸ Yıldırım, a.g.e., s. 117.

¹⁵⁹ Yıldırım, a.g.e., s. 118.

¹⁶⁰ Quidisia Akram, (2019), China's Malacca Dilemma: Power Politics in Indian Ocean, *Journal of Politics and International Studies*, 2(5), s. 30.

güvenliğine etkisini belirtmiştir. Bir başka üzerinde durduğu konu da Malakka İkilemi'dir. Hu Jintao, bu konferansta bazı güçlerin Malakka Boğazı'ndaki seyrüseferi engellediğini ve kontrol etmeye çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca sadece Boğaz'daki terörist saldırılarına ya da korsancılık faaliyetlerine karşı değil, ABD gibi diğer ülkelerin su yolları üzerinde daha fazla kontrol sağlamaya çalışan ülkelere karşı uyanık kalınması gerekliliği konferansta belirtilmiştir.¹⁶¹ Çin, deniz yoluyla ithal ettiği petrolün %80'ini Malakka Boğazı üzerinden geçirmek durumundadır.¹⁶²

Rusya ile Çin yakınlaşmasının zamanla daha da artacağı görülmektedir. Bu aşamada sorulması gereken sorular şunlardır: Güney Çin Denizi'nde yaşanan sorunlara Rusya'nın tepkisi nedir? Burada yaşanan sorunların Rusya ve Çin yakınlaşmasına etkisi nedir? İlk soruya verilecek yanıt şu şekildedir: Rusya'nın Güneydoğu Asya'daki siyasi ve iktisadi angajmanı, savunma ve enerji gibi geleneksel sektörlere odaklanan ikili ilişkiler yoluyla zamanla gelişmiştir. Rusya, bölgedeki sorunlara tepkisiz kalmayı tercih etmiştir. Güney Çin Denizi'ndeki sorunlar konusunda Rusya müdahale etmeme politikasını sürdürmeye devam etmiştir. Rusya'nın Güney Çin Denizi'ndeki temel ihtilaf konularına kısmi yaklaşımını Çin'in bölgedeki stratejisinin sessiz bir onayı olarak görmektedirler.¹⁶³

Rusya'nın Güney Çin Denizi'ndeki yetki alanlarıyla ilgili ihtilaflarda hak iddia etmemesi sebebiyle hükümetin resmî pozisyonu, sorunların BM Deniz Hukuku düzenlemeleri doğrultusunda barışçıl diplomatik yollarla çözülmesidir. Rusya yaşanan ihtilaflarda tarafsızlığını ilan etmiştir. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, 2013 yılında bir basın toplantısında: "Rusya hiçbir zaman bir ülkeye karşı başka bir ülkeyle birleşmemiştir ve hiçbir ülke kendi güvenliği için rahatsızlık duymamalı ya da korkmamalıdır demiştir."¹⁶⁴ Moskova'nın Güney Çin Denizi'nde devam eden anlaşmazlıklara müdahil olma gibi bir niyeti yoktur. Alexander Korolev'e göre Rusya bölgede dengeleyici konumdadır. Rusya bölgede ABD'nin daha fazla etken olmasına direnmektedir. Bölgede yaşanan sorunlara sessiz yaklaşmaktadır.¹⁶⁵ Rusya'nın sessiz

¹⁶¹ Marc Lanteigne, (2008), China's Maritime Security and the "Malacca Dilemma, *Asian Security*, 4(2), s. 145.

¹⁶² Najwa Mudunuri, (2020), The Malacca Dilemma and Chinese Ambitions: Two Sides of a Coin, <https://diplomatist.com/2020/07/07/the-malacca-dilemma-and-chinese-ambitions-two-sides-of-a-coin/>, Erişim Tarihi: 20.02.2024.

¹⁶³ Daksueva ve Yılmaz, a.g.m., s. 21.

¹⁶⁴ Olga Daksueva, (2015), Sino-centrism in Russia's South China Sea Policy, *Issue Briefings*, 1, s. 4.

¹⁶⁵ Andrey Dikarev ve Alexander Lukin, (2022), Russia's approach to South China Sea territorial dispute: it's only business, nothing personal, *The Pacific Review*, 4(35), s. 618.

tutumunun bir çeşit onaylanma olduğu söylenebilir. Çin, Ukrayna Krizi'ne nasıl yaklaşıyorsa Rusya da Güney Çin Denizi'nde Rusya ile benzer tutumu sergilemektedir.

Rus ve Çinli liderler ikili ilişkilerin en yüksek seviyede olduğunu defalarca ifade etmişlerdi. Yakınlaşma uzun süre önce başlamıştır. İki lider, 5 Haziran 2019 tarihinde kapsamlı bir ortaklık ve stratejik etkileşimi ilan eden ortak bir bildiri imzalamıştır. Bu toplantıda ülkelerin iki devlet başkanı, son 70 yılda ikili ilişkilerin gelişimini en üst düzeyde değerlendirmişlerdir.¹⁶⁶ Bunun kökleri ise Rusya'nın 2014 yılında Batı ile girdiği çatışmaya, Çin için ise 2016 yılında ABD ile girdiği ticaret savaşına dayandırılmıştır. 2015 yılından itibaren Moskova, Çinli şirketlerin Rus enerji sektörüne ve yüksek teknolojilerine yatırım yapmasına izin verme kararı almıştır.¹⁶⁷

Malakka sorunu Çin'in kara boru hatları vasıtasıyla Rusya'dan ne kadar çok enerji alırsa deniz yollarına o kadar az bağımlı olacağı anlamına gelmektedir. Hint Okyanusu ve Güney Çin Denizi üzerinden yapılan deniz taşımacılığına ilişkin endişelerin azalması, Çin'in tartışmalı bölgelerde daha rahat bir şekilde hareket etmesini sağlarken ABD donanmasının olası bir enerji kısılcısından daha az endişe duymasını sağlayacaktır. Rusya'nın güvenli boru hattı taşımacılığı yoluyla Çin'in enerji ithalatından daha büyük pay almaya başlamasıyla Güney Çin Denizi'ndeki boğaz noktalarından taşınan hidrokarbonlara olan bağımlılığın azalması, Çin'in arz güvenliği konusundaki endişelerini azaltmaktadır. Dolayısıyla, Ukrayna krizindeki gibi, Çin ve Rusya enerji diplomasisini Güney Çin Denizi'ndeki stratejik zorluklara yanıt vermek ve uluslararası politikanın çok çeşitli sorun alanlarında iş birliği yapmak için kullanmaktadır.¹⁶⁸

2.2.3. Arktik Bölgesi'ndeki Çin-Rusya Yakınlaşması

İklim değişiminin olumsuz sonuçlarından en fazla etkilenen bölgelerinden Arktik, buzulların erimesiyle ulaşılabilir hale gelmiş ve ülkelerin dikkatlerini üzerine çekmiştir. Arktik Okyanusu'ndaki buzulların hızlı bir şekilde erimesi ilk defa deniz tabanının detaylı bir şekilde incelenmesine olanak sağlamıştır. Küresel ısınmayla erişilebilir hale gelen bölgede yeni iş birliği ve rekabet alanları oluşmakta ve bölgenin

¹⁶⁶ Xinhua, (2019), China, Russia agree to upgrade relations for new era, http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/06/c_138119879.htm, Erişim Tarihi: 22.02.2024.

¹⁶⁷ Dikarev ve Lukin, a.g.m., s. 621-622.

¹⁶⁸ Daksueva ve Yılmaz, a.g.m., s. 23.

önemi günden güne artmaktadır.¹⁶⁹ Bölgenin önemi sadece iş birliği ve rekabet alanları ile sınırlı değildir. Enerji güvenliği açısından da bölge önemlidir. Enerji tedarikinin oluşturulması aşamasında yeni yolların açılması hususunda bölgenin önemi artmaktadır.

Arktik Bölgesi'nin birkaç farklı tanımı vardır. Sınırları farklı bilimsel alanlarda ve siyasi anlaşmalarda farklı şekillerde çizilmiştir. Bölge, egemen devletler tarafından çevrelenmiş bir okyanus (Arktik Okyanusu) oluşmasıyla karakterize edilmiştir. Arktik, okyanusla çevrili bir kara kıtası olan kalıcı bir nüfusa sahip olmayan Antarktika'dan ayrılmaktadır.¹⁷⁰

Bölgede, 1996 yılında Arktik Konseyi'nin kurulmasıyla birlikte kabul edilen ortak siyasi bir tanım bulunmaktadır: Arktik, Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyindeki alanları ve ilgili sekiz Arktik devletini, yani Kanada, Grönland ve Faeroe Adaları dâhil olmak üzere Danimarka Krallığı, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya, İsveç ve ABD'yi içerisine almaktadır. Uluslararası kuruluşlar, Arktik devletlerini incelerken Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyindeki bölgeyi ve sekiz Arktik devleti üzerinde durmaktadır. Danimarka, ABD ve Grönland, Alaska'ya hâkim oldukları için Arktik devleti sayılmaktadırlar. Geri kalan altı devletin topraklarının tümü Arktik Bölgesi içerisinde değildir.¹⁷¹ Ayrıca İsveç'in genellikle Arktik Bölgesi'nin bir parçası olduğu kabul edilmektedir.¹⁷²

Rusya'nın Arktik Bölgesi sadece coğrafi değil, aynı zamanda jeopolitik öneme de sahiptir. Bölge yaklaşık 5 milyon kilometrekarelik bir alanı kapsar ve Barents Denizi, Karadeniz, Laptev Denizi, Doğu Sibirya Denizi ve Chukchi Denizi kıyı alanları boyunca Bering Boğazı'na kadar uzanmaktadır. Norveç sınırındaki Barents Denizi'nden doğuda Bering Denizi ve Okhotsk Denizi'ne kadar uzanan 24.140 kilometrekarelik Arktik kıyı şeridi, stratejik açıdan önemli bir coğrafyadır.¹⁷³

¹⁶⁹ Ali Berkul, (2023), Rapor No.1/Arktik Serisi-1, *İklim Değişikliği ve Enerji Çalışmaları Merkezi*, Rapor No:1, s. 2.

¹⁷⁰ Government Offices of Sweden, Sweden's strategy for the Arctic region, (2020), <https://www.government.se/contentassets/85de9103bbbe4373b55eddd7f71608da/swedens-strategy-for-the-arctic-region-2020.pdf>, Erişim Tarihi: 23.02.2024.

¹⁷¹ Eda Ayaydın, (2022), Kuzey Kutbu değil Arktik!, <https://t24.com.tr/yazarlar/eda-ayaydin/kuzey-kutbu-degil-arktik,36230>, Erişim Tarihi: 23.02.2024.

¹⁷² Government Offices of Sweden, a.g.e., s. 7.

¹⁷³ Sina Kısacık ve Ferdi Güçyetmez, (2024), The Impact of Climate and Geopolitical Changes on Russia's Energy Policies in the Arctic Region, *Journal of Politics and International Relations*, 6(1), s. 31.

Şekil 2.1. Arktik bölge haritası

Kaynak: Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü

Arktik çember temel alınır, Rusya, Kanada, Danimarka, ABD, Norveç, İsveç, Finlandiya ve İzlanda topraklarının bir kısmını kapsayan bölge Arktik olarak isimlendirilir. Bu bölge, “Geniş Arktik” olarak isimlendirilmektedir. Uyuşmazlıkların ve ihtilaflı durumların söz konusu olduğu alan Arktik Okyanusu’dur. Arktik Okyanusu’na kıyısı bulunan ülkeler; Rusya, Kanada, Danimarka, ABD ve Norveç’tir.¹⁷⁴

Modern uluslararası sistemde Arktik için yasal dayanak, 1982 yılında BM tarafından kabul edilen BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)’dir. Diğer yasal dayanak ise Arktik Konseyi’dir. Küreselleşmenin gelişmesiyle küresel sorunlar daha da belirginleşmektedir. Arktik, coğrafi sınırlarını da aşmakta ve giderek daha önemli hale gelmektedir. Bu yüzden Arktik, sadece Arktik devletlerinin iş birliğini değil; Arktik dışı ülkelerin ve devlet dışı aktörlerin de ilgisini çekmektedir. Devletler arasında sorunlar yaşanmaktadır; ancak BMDHS’nin yeterliliği bölgede tartışılan konulardan birisidir. Her ne kadar yedi ülke tarafından onansa da Rusya, bölgede kendisine alan belirleme aşamasında “sektör ilkesini” benimsemiştir. Sektör ilkesine göre Arktik Bölgesi’nde alan belirlerken, meridyenler esas alınarak, bir elmalı turta gibi Kuzey

¹⁷⁴ Burcu Güçlü Akpınar, (2017), Uluslararası Hukuk Çerçevesinden Arktik Güvenliği Politikalarının Analizi: Rusya ve ABD Örneği, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(2), s. 85.

Kutbu'yla (90. derece) kesişecek şekilde üçgen bir alan oluşturulur. Bu alanın içerisinde kalan bölgeyi ülke, kendi toprak parçası olarak belirler. Toprak belirleme çabaları ve belirsizlik, 1982 BMDHS'ye kadar devam etmiştir. Bölge içerisinde sözleşme, ABD hariç diğer devletler tarafından kabul edilmiştir. ABD, ikili anlaşmalar yoluyla bölgede varlığını sürdürmeye devam etmektedir.¹⁷⁵

Sekiz ülke haricinde Kiruna Bildirisi, 15 Mayıs 2013 tarihinde İsveç'te düzenlenen Arktik Bakanlar Konferansı'nda imzalanmış ve Çin, Hindistan, İtalya, Japonya, Güney Kore ve Singapur'a resmî gözlemci statüsü verilmiştir.¹⁷⁶ Bu statüyle Çin bölgede kıyısı olmamasına rağmen aktif olarak hareket etme kabiliyeti kazanmıştır.

Arktik yeniliklerle dolu bir bölgedir. Keşifler için oldukça açıktır. Dünya üzerinde keşfedilmemiş çok sayıda hidrokarbon yataklarının Arktik'te olduğu öngörülmektedir.¹⁷⁷ Arktik bilinmezliklerle birlikte, gelecek vaat eden bir bölgedir. Doğal kaynakların depolanma potansiyeline ilişkin ABD Jeolojik Araştırması'na göre, dünyada keşfedilmemiş petrol rezervlerinin %13'ü (100 milyar varil petrol) doğal gaz rezervlerinin %30'u Kuzey Kutbu'nda yer almaktadır. Arktik petrolünün asıl yeri Alaska'nın kuzey kıyısındaki Beaufort kıta sahanlığındadır. Doğal gaz ise ağırlıklı olarak Rusya'nın kuzeyinde yer almaktadır. Madenler açısından yeryüzündeki kömürün yaklaşık %50'si de Kuzey Kutbu'nda yer almaktadır.¹⁷⁸ Hidrokarbon yatakları açısından zengin olan bölgede kaynakların %84'ünün açık denizde, çoğunlukla 500 metreden daha az derinlikteki sulara olduğuna inanılmaktadır. Kaynaklar eşit olarak dağılım göstermemektedir.¹⁷⁹

Devletlerin büyümelerini devam ettirebilmeleri için enerji bir gerekliliktir. Bu yüzden enerji ithalatçısı devletler için Arktik çok önemli bir bölgedir. Bölge, Rusya ve Norveç açısından önemli bir enerji merkezi olarak görülmektedir. Diğer kıyıdaş devletler ABD, Kanada ve Danimarka için bölge, enerji güvenliği için idealdir. Bu ülkeler, bölgeyi enerji güvenliği politikaları içerisinde ekonomik anlamda faydalanacak ve

¹⁷⁵ Nesrin Singil, (2020), Arktik Bölgesi'nin 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *İstanbul Üniversitesi Yayınevi*, 40(2), s. 1033.

¹⁷⁶ Yaxin Wang, (2020), China's participation in the international scientific cooperation in the Arctic, *5th International Conference "Arctic: History and Modernity"*, 539, s. 3.

¹⁷⁷ Scott G. Borgerson, (2014), Arctic Meltdown-The Economic and Implications of Global Warming, *Foreign Affairs*, 87(2), s. 67.

¹⁷⁸ Wang, a.g.m., s. 2-3.

¹⁷⁹ Arild Moe, (2020), The Dynamics of Arctic Development, Sivein Vigeland Rottem ve Ida Folkestad Soltvedt (Edt.), *Arctic Governance*, UK: I.B. Tauris, s. 10.

enerji bağımlılığını azaltacak önemli bir yer olarak görmektedirler.¹⁸⁰ Örneğin Rusya, yerel enerji politikasının stratejik hedefi yerel enerji güvenliğinin korunması, istikrarlı ve kendi kendine değişebilen bir sistemin kurulmasıdır. Rusya gibi (farklı iklimsel ve sosyoekonomik koşullara sahip) bir devlette yerel enerji stratejisinin uygulanması, iktisadi sistemin ve enerji alanının uzun vadeli ilerlemesi çok önemlidir.¹⁸¹ Arktik, Rusya'nın yerel enerji stratejilerini ve enerji güvenliğini sağladığı bir bölgedir. Rusya'nın Arktik hidrokarbon yatakları yaklaşık yedi milyar ABD doları gibi muazzam bir hacme sahiptir.¹⁸² Bu sebeplerden ötürü Arktik, Rusya'nın enerji güvenliği için çok önemlidir.

Verilen bilgiler doğrultusunda Arktik'in gelecek dönem içerisinde ülkeler açısından ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bölgedeki zenginlik, beraberinde kutuplaşmayı ve güç mücadelesini de getirmiştir. Buzulların erimesiyle beraber Arktik'e kıyısı olan devletler arasındaki rekabet daha da artmaktadır. Arktik deniz yatağından ve deniz yollarından pay alabilme arzusu toprak anlaşmazlıklarını daha da arttırmıştır. Arktik Okyanusu'ndaki mülkiyet sorunu anlaşmazlıkların temelini oluşturmaktadır.¹⁸³ Arktik'teki ülkeler arasında her ne kadar rekabet söz konusu olsa da bazı yazarlar, ABD ve Rusya'yı diğerlerine kıyasla bölgedeki en büyük güçler olarak görmekte ve bölge üzerindeki faaliyetlerine bakmaktadırlar.

Rusya, 2008 yılında yeni bir Arktik stratejisi yayınlamıştır. Strateji, Arktik'in Rus ekonomisindeki öneminin vurgulamakta ve Rusya'nın önde gelen Arktik güçlerinden biri olacağını öngörmektedir. Ayrıca Rusya, bölgede ulus çıkarlarını korumak adına askerî oluşum planlarına da girmiştir. Bu yüzden Arktik ülkeleri, Rusya'yı ciddi bir tehdit olarak görmektedir.¹⁸⁴ Yapay adalar sorunu bunlardan biridir. Rusya'nın geçmiş dönemlerde gaz endüstrisi alanında hizmet verebilmek için Barents Denizi'nde dört yapay ada yapmayı planlaması bölge ülkelerince şaşkınlıkla karşılanmıştır. İnsan yapımı olan adaların tam olarak hangi amaca hizmet edeceği bölge ülkelerinin endişe

¹⁸⁰ Ali Berkul, (2019), Analyzing the Impact of Climate Change on Energy Security Policy of Russia in the Arctic Region, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 46.

¹⁸¹ Kısacık ve Güçyetmez, a.g.m., s. 39.

¹⁸² Kısacık ve Güçyetmez, a.g.m., s. 45.

¹⁸³ Ali Berkul, a.g.e., s. 52.

¹⁸⁴ Eda Ayaydın, (2017), The Arctic Region: Impact of Global Warming & Competition for Energy Resources, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, s. 13.

duyduğu hususlardan birisidir.¹⁸⁵ Bu tür eylemler, Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki uğraşları ile benzerlik göstermektedir. Bu iki ülkenin uğraşları birbirine benzemekle beraber bölgede de ortak hedefler doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu yüzden Çin'in bölgedeki uğraşlarını ve bölgede bulunma amacı incelenmelidir.

26 Ocak 2018 tarihinde Çin, Arktik Politikası Beyaz Kitabı'nı resmen yayınlamıştır. Beyaz Kitap, genel olarak Çin'in kimliği, politika hedefleri, temel ilkeleri ve Arktik meselelerine katılımına ilişkin politika ve pozisyonları hakkında kapsamlı bir perspektif sunmaktadır. Ayrıca Çin'in Arktik ile ilgili olan ilk yayınıdır. Çin'in Arktik meselelerine mevcut katılımı için yol gösteren ve ileriye yönelik rehber olan önemli bir kaynaktır ve politikaları ile ilgili bilgi vermektedir. Bu yüzden uluslararası arenada oldukça ilgi görmüştür.¹⁸⁶ Beyaz Kitap, Çin'in Arktik ile ilgili mevcut yasal düzen konusundaki görüşlerini, Arktik uluslararası yönetiminde aktif olduğunu, BMDHS'yi desteklediğini içermektedir.¹⁸⁷ Beyaz Kitap ile Arktik Bölgesi'nin Çin için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Çin'in burada bulunmasının en önemli nedenlerinden biri şüphesiz ki enerjidir. Arktik, Çin'in enerji politikaları ve ekonomik kalkınması adına önemli bir yere sahiptir.¹⁸⁸

Çin'in enerji iş birliği konusunda en önemli ortağı Rusya'dır. Arktik Bölgesi'nde 2013 yılında yapılan anlaşma, Rus-Çin enerji iş birliği için önemli bir dönüm noktasıdır. *Rosneft*, yönünü Avrupa pazarlarından Asya'ya doğru kaydırırken Çin'e petrol arzını ikiye katlamak adına 270 milyar dolarlık bir anlaşmaya imza atmıştır.¹⁸⁹ Eylül 2016 tarihinde Çin'e Arktik sahanlığında bulunan Barents ve Chukchi denizlerinde iki blok için lisans verilmiştir.¹⁹⁰ Kuzeybatı Sibirya'daki Yamal Yarımadası'nda yer alan LNG terminaliyle ilgili çalışmalar, Arktik Bölgesi'nde Çin ve Rusya arasındaki iş birliğinin önemli somut adımlarıdır. İki ülke arasında Yamal LNG Projesi kapsamında yapılan anlaşma ile Çin'e LNG pazarından pay ve vazgeçilmez proje finansmanı

¹⁸⁵ Asia Times, (2017), Russia to build controversial artificial islands in arctic for gas industry, <https://asiatimes.com/2017/06/russia-build-controversial-artificial-islands-arctic-gas-industry/>, Erişim Tarihi: 25.02.2024.

¹⁸⁶ Ma Xinmin, (2018), China's Arctic policy on the basis of international law: Identification, goals, principles and positions, *Marine Policy*, s. 1.

¹⁸⁷ Xinmin, a.g.m, s. 4.

¹⁸⁸ Xinmin, a.g.m, s. 5.

¹⁸⁹ Denis Pinchuk, (2013), Rosneft to double oil flows to China in 270 dollar billion deal, <https://www.reuters.com/article/us-rosneft-china/rosneft-to-double-oil-flows-to-china-in-270-billion-dealIDUSBRE95K08820130621/>, Erişim Tarihi: 27.02.2024.

¹⁹⁰ Eminoğlu ve Erkan, a.g.m., s.162.

sağlanmıştır.¹⁹¹ Karmaşık ve bir o kadar önemli olan Yamal LNG Projesi'ne *Novatek* %50,1 ile projenin çoğunluk hissesine sahipken Fransız *Total* %20, Çinli *CNPC* %20, İpek Yolu Fonu ise %9,9 hisseye sahiptir.¹⁹² Bu noktada İpek Yolu Fonu'nun ne olduğu sorusu akla gelebilmektedir. Bu fon, Çin'in Kuşak Yol İnisiyatifi ile alakalıdır. İpek Yolu Fonu, *Novatek*'in hisselerini satın almış ve Kuşak Yol İnisiyatifi'nin finans kaynaklarından projeye aktarım sağlanmıştır. Hatta Çin medyası, Yamal LNG'yi Kuşak Yol Girişimi'nin ilk enerji projesi olarak adlandırmaktadır.¹⁹³

Ocak 2018'de yayınlanan Çin'in Arktik politikasına ilişkin Beyaz Kitap, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ni içermektedir. Bu girişimin taraflara fırsat getireceğini beraber "Kutup İpek Yolu" vizyonunu da detaylandırması dikkat çekicidir. Kuzey İpek Yolu Projesi'yle Çin ve Rusya'nın yanı sıra Kuzey ülkeleri arasında başlatılan geniş bir uluslararası iş birliği yelpazesine atıfta bulunmaktadır.¹⁹⁴ Yine Kuzey İpek Yolu ile Çin ve Avrupa'yı Arktik Okyanusu üzerinden birbirine bağlayan mavi bir ekonomik geçit açmak, dijital bağlantıyı geliştirmek ve Arktik'te küresel bir altyapı ağı örmek amaçlanmaktadır.¹⁹⁵ Ayrıca projenin bu kolu sayesinde Arktik rotalarının kullanımı da önemli bir konu haline gelmiştir. Çin, Kuzey İpek Yolu kapsamında olan her üç rotaya da gemi gönderebilen ülke konumundadır.¹⁹⁶

Çin'in 2040'lı yıllara gelindiğinde enerji bağımlılığının artacağı öngörülürse Kuzey İpek Yolu'nun önemi daha da artacaktır. Ayrıca Malakka Boğazı, Çin için enerji güvenliği açısından birtakım tehditler oluşturmaktadır.¹⁹⁷ Arktik Bölgesi'nde farklı rotaların ortaya çıkması; güvenli geçiş, rotanın kısaltılması ve paradan tasarruf açısından önemlidir. Bu tarz rotalar, korsancılık faaliyetleri ve Malakka Boğazı gibi dünyanın en dar boğazlarından birini devre dışı bırakmaktadır. Bu da küresel ticari işlemler için önemli bir etkiye sahiptir.¹⁹⁸ Özetle Çin ve Rusya açısından Kuzey Deniz rotası, enerji ticaretinin sağlanması açısından çok önemlidir. Belirtilen nedenlerden

¹⁹¹ Viva Spivak ve Alexander Gabuev, (2021), The Ice Age: Russia and China's Energy Cooperation in the Arctic, <https://carnegiemoscow.org/commentary/86100>, Erişim Tarihi: 28.02.2024.

¹⁹² Sibel Morrow, (2020), Novatek ships first Yamal LNG to Japan, <https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-projects/novatek-ships-first-yamal-lng-to-japan/29993>, Erişim Tarihi: 29.02.2024.

¹⁹³ Eminoğlu ve Erkan, a.g.m., s. 163.

¹⁹⁴ Henry Tillman, Yang Jian ve Egill Thor Nielsson, (2018), The Polar Silk Road- China's New Frontier of International Cooperation, *China Quarterly of International Strategic Studies*, 4(3), s. 345.

¹⁹⁵ Tillman, Jian ve Nielsson, a.g.m., s. 349.

¹⁹⁶ Murat Tüter, (2022), China's Polar Silk Road: Opportunities and Challenges for Nordic Arctic.: *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 4(3), s. 305.

¹⁹⁷ Eminoğlu ve Erkan, a.g.m., s. 164.

¹⁹⁸ Berkul, a.g.e., s. 50.

ötürü ilişkilerin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için bölgenin önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Ayrıca Kutup İpek Yolu Projesi, Rusya ve Çin arasındaki LNG ticaretinin gelişiminin sağlaması açısından da önemlidir. Kuzey Deniz rotası vasıtasıyla Ağustos 2010 tarihinde Rusya'nın Murmansk Limanı'ndan Çin'in Ningbo Limanı'na gerçekleştirilmiştir LNG ticareti gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁹ Yine bölgede Yamal LNG Projesi'nde olduğu gibi "Arktik LNG Projesi" de ikili enerji ilişkilerini geliştirmek adına önemlidir. Rus şirket *Novatek*, projede doğrudan %60 paya sahiptir. *Çin Ulusal Açık Deniz Petrol Şirketi* (China National Offshore Oil Corporation -CNOOC) ise projede %10'luk bir paya sahiptir. Ukrayna da yaşanan savaş nedeniyle projenin Batılı ortakları, Fransız *Total*, Alman *Linde* ve *Siemens* ve Japon *Mitsui* projeden çıkmıştır. *Novatek*, bu nedenle teknik destek, hizmetler ve finansman için yeni ortaklar aramaktadır. Ukrayna'da yaşanan savaş nedeniyle Arktik LNG Projesi'nde Çin ve Rusya enerji iş birliği sektöre uğramış olsa bile bölgedeki koşullar sebebiyle zamanla proje devreye girecektir. Putin'in söylemleri bu durumu doğrular niteliktedir. Putin, 2021'deki Üçüncü Rus-Çin Enerji İş Forumu sırasında Rusya ile Çin arasındaki kapsamlı ortaklık ve stratejik etkileşim ilişkilerinin daha önce görülmemiş üst seviyede olduğunu ve enerji iş birliğinin son yıllarda önemli ölçüde arttığını söylemiştir.²⁰⁰

Ukrayna Savaşı ve Güney Çin Denizi'nde yaşanan olaylar Çin ve Rusya'yı enerji iş birliği konusunda birbirine yakınlaştırmıştır. Bunun en iyi örneklerinden biri de Arktik'teki Rusya ve Çin enerji iş birliğidir. Yapılan güçlü projeler de bu durumun en iyi ispatıdır.

Arktik'te yaşanan kutuplaşma Çin ve Rusya yakınlaşmasını hızlandırmıştır. Burada mevcut ya da ileride oluşabilecek kutuplaşma durumları ile ilgili çeşitli kuramlar ortaya atılmaktadır. Profesör John Mearsheimer, yükselmekte olan Çin-ABD iki kutupluluğuyla iki kutuplu küresel güvenlik rekabetinin, Çin ve ABD'yi şu anda

¹⁹⁹ Eminoğlu ve Erkan, a.g.m., s. 164.

²⁰⁰ Yu Cao, (2022), Implications for Sino-Russian Cooperation on the Polar Silk Road, *Arctic Year Book* 2022, s. 4.

Arktik'te gerçekleşiyor gibi görünen sınırlı bölgesel ittifaklara ve bağımlı devletler oluşumuna ittiğini ifade etmektedir.²⁰¹

Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan Çin-ABD iki kutupluluğu, Arktik Bölgesi'nde Meirsheimer'in bölgesel sınırlı düzen kavramı çerçevesinde idrak edilebilir. Kavram, bölgede neler olduğunu veya olabileceğini anlamaya yardımcı olmakta ve iki kutuplu bir gelecek öngörmektedir. Yine kavram şunu ifade etmektedir: NATO müttefikleri ve AB üye ülkeleri Danimarka, Norveç, İzlanda, Finlandiya; Soğuk Savaş dönemindeki gibi ABD liderliğindeki yeni bir sınırlı bölgesel düzenin parçası, ABD ise Çin ve Rusya ile güvenlik rekabetinde olacaktır. Bu şekilde oluşabilecek iki kutuplu bölgesel düzen inşası, Soğuk Savaş sonrası liberal, kutuplu Arktik düzenini engellemektedir. Örneğin, ABD'nin Çinli bir maden şirketinin Grönland'daki eski Danimarka deniz üssü Gronnedal'ı satın almasına ya da Çinli *China Communications Construction Co.* şirketinin Grönland Havalimanı'nı inşa etmesine engel olması bu durumu kanıtlamaktadır. Ayrıca ABD, Çin'i Grönland'ın değerli minerallerinden uzak tutmaya çalışmaktadır.²⁰²

Bu aşamada şu soru sorulabilir: ABD'nin tavırları ve Ukrayna Savaşı gibi etmenler Arktik'te Çin-Rusya yakınlaşmasına sebep olmuş mudur? 2014 Ukrayna Krizi'nin ardından yaptırımlar Rus doğal gaz şirketi *Novatek*'in Batı fonlarıyla bağlantısının kesilmesine neden olmuştur. Şirket, Çin fonlarına daha bağımlı hale gelmiştir. Rusya, Rus Arktik enerji projesi olan Yamal LNG Projesi için Çin'in desteğine ihtiyaç duymuştur.

Alternatif bir senaryo, Arktik'te ABD ile rekabet halinde olan Çin-Rusya iş birliğidir. Bu durum gerçekleşmekte gibi görünüyor hatta ileride ilişkiler daha da derinleşebilir. 2014 yılı Batı yaptırımları kapsamında Arktik, enerji kaynaklarını geliştirebilmek adına Rusya, Çin fonlarına bağımlıdır.²⁰³ Çin de enerji bakımından Rusya'ya ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca seçenek güzergâhlar konusunda Arktik idealdir. Özellikle son yıllarda Çin-Rusya iş birliği önemli bir düzeye ulaşmıştır. Bu iş birliğini daha da derinleştirmek adına her iki ülke de kapsamlı sosyal ve ekonomik kalkınmayı ortaklaşa yönetmeye çalışmaktadır. Arktik Bölgesi'nin yükselen stratejik değeri açısından Çin

²⁰¹ Rasmus Gjedssø Bertelsen ve Mariia Kobzeva, (2024), Gelecekteki Arktik Düzeni: Tek Kutupluluk, İki Kutupluluk veya Çok Kutupluluk. Eda Ayaydın ve Adnan Dal (Edt.), *Uluslararası İlişkilerde Arktik*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 155.

²⁰² Bertelsen ve Kobzeva, a.g.e., s. 161.

²⁰³ Bertelsen ve Kobzeva, a.g.e., s. 162.

ve Rusya enerji iş birliğini derinleştirebilmek adına örtüşen ve tamamlayıcı çıkarlara sahiptirler. İki ülke de bölgede birbirlerini tamamlamaktadırlar. Kurulan bu stratejik ortaklığın rasyonel temeli üzerinde Çin, Arktik meselelerinde Rusya'nın desteğini almak karşılığında Arktik'te etkin kalabilmesi adına fon, teknoloji ve kaynak sağlamaktadır. Rusya, Arktik Bölgesi'ndeki en geniş coğrafya ve nüfusa sahip ülke olarak Çin için vazgeçilmezdir. Dolayısıyla her iki ülke de genel olarak Kuşak Yol İnisiyatifi denizcilik iş birliği ve özel olarak da Kutup İpek Yolu çerçevesi kapsamında Arktik deniz yolları, altyapı yatırımları ve enerji projelerine yönelik yeni planlara katılarak stratejik iş birliklerini derinleştirmeye devam etmektedir.²⁰⁴

2.3. Çin-Rusya İlişkilerinde Enerjinin ve Enerji Güvenliğinin Etkisi

Bir ülkenin iç politikasında enerji güvenliğinin ulusal güvenlik kaygısı haline gelmesi mümkündür. Dış politikada da ülkelerin ilişkilerini etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Enerji ticaretini gerçekleştirirken ülkeler bu kaygılarla kararlarını almaktadır.²⁰⁵ Bu yüzden enerji güvenliği günümüz şartlarında Rusya ve Çin ikili ilişkilerini yönlendiren hatta ilerleyen dönemlerde ülke ilişkilerine doğrudan etki edecek role sahip olacaktır. Bu noktada şu soru akla gelmektedir? Enerji ve enerji güvenliği ilerleyen dönemlerde ikili ilişkileri nasıl etkileyecektir?

Rusya, Avrupa ile bağlarını tam olarak koparmayacak ama Ukrayna Savaşı'nın etkisiyle de ilişkilerinin eskisi gibi olmayacağı açıktır. Günümüzde Soğuk Savaş döneminin etkilerinin giderek arttığı ülkelerin kutuplaşmasının arttığı uluslararası sistem içerisinde gözlemlenmektedir. Enerji AB ve Rusya'yı mecburen bir araya getirirse de ilişkilerin uzun dönem içerisinde iyileşmesi zor görünmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın enerji politikalarında bir Doğu'ya yöneliş söz konusu olmuştur. Birçok araştırmacı da bunu doğrulayacak argümanlara sahiptir. Her şeyden önce Rusya, 2014 yılından beri mali durgunluk yaşamaktadır. Enerji sektörüne sıkı bir şekilde bağlı olan Rusya, yakın bir gelecek içerisinde mevcut krizden çıkamayacaktır. Bu yüzden Çin'in mali desteğine her daim ihtiyaç duyacaktır.²⁰⁶ Çin ve Doğu'daki diğer ülkelerle de

²⁰⁴ Mustafa Tüter, (2022), China's Polar Silk Road: Opportunities and Challenges for Nordic Arctic, *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 4(3), s. 310.

²⁰⁵ Anıl Çağlar Erkan ve Ahmet Ateş, (2019), Will Russia Be Threat To China? Sino-Russian Energy Relations Via Energy Weapon Model, *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 36(10), s. 433.

²⁰⁶ Erkan ve Ateş, a.g.m., s. 442.

enerji ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Dolayısıyla Rusya ve Çin ilişkilerinin gelişmesi için enerji kilit rol oynayacaktır.

Çin için Rusya neden vazgeçilmez ortak konumundadır? Enerji ve enerji güvenliği Rusya'yı vazgeçilmez ortak konumuna getirmektedir. Ukrayna Krizi, Güney Çin Denizi Sorunu ve Arktik Bölgesi'nde yaşananlar da bu duruma sebep olmaktadır. Ukrayna Krizi her ne kadar Rusya ve NATO arasındaki çatışma durumunu içerse de Çin'in de Batı ile ilişkilerinin üst düzeyde olduğu söylenemez. Savaşa uzanan süreç içerisinde de Çin, tarafsız kalmayı ve rengini net olarak belli etmemeyi tercih etmiştir; ancak Güney Çin Denizi'nde yaşananlar Rusya ve Çin enerji ilişkilerinin daha da gelişeceğinin sinyalini vermiştir. Özellikle bölgede enerji güvenliği ile ilgili Çin'e yöneltilen tehditler Çin'in farklı yol arayışları içerisine girmesine sebep olmuştur. Alternatif güzergâhlar açısından en iyi bölge Çin için Arktik Bölgesi'dir. Rusya bölge içerisinde okyanus kıyıların %65'ine sahiptir. Bölge içerisindeki kaynakların neredeyse %80'i Rusya'ya ait bölge içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla enerji kaynakları açısından zengin olan bölgede Çin de büyük pastadan pay almak istemektedir.²⁰⁷

2.3.1. Rusya: Doğu'ya Dönüş

2014 yılının Mart ayında Putin hükümeti, Rusya'ya yönelik askerî-politik kuşatma ve ekonomik yaptırımlara cevaben “Doğu'ya Dönüş” politikasını başlatmıştır. Bu politikanın kapsamı, Asya-Pasifik ülkeleriyle artan iş birliği vasıtasıyla Batı yaptırımlarına karşı koymayı ve Rusya'nın Sibirya ve Uzak Doğu bölgelerinin sürekli gelişimini içermektedir.

“Doğu'ya Dönüş” politikasının ilk itici gücü Ukrayna Krizi'dir. Bu krizin ardından Batılı ülkelerin ekonomik yaptırımları ve askerî-politik çevrelemelerinden sonra komşu Asya-Pasifik ülkeleriyle siyasi ve ekonomik ilişkileri geliştirme çabası içerisine girilmiştir. ABD ve AB'nin ekonomik yaptırımları, Rusya'nın bankacılık, enerji ve sanayi sektörlerine zarar vermeyi hedeflemiştir. Rusya'nın karşılık vermesi, Rus Rublesinin ciddi anlamda değer kaybetmesine ve uluslararası petrol fiyatlarının düşmesi sebebiyle ekonomik durgunluğa neden olmuştur.

²⁰⁷ İlhan Sağsen, (2019), Arktik bölgesi jeopolitiği, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/arktik-bolgesi-jeopolitigi/1459727#>, Erişim Tarihi: 01.03.2024.

NATO'nun Baltık devletleri, Polonya'daki müdahale güçleri, ABD'nin Doğu Avrupa'daki birlikleri bulunmaktadır. ABD ve NATO Rusya'ya karşı Baltık Denizi ve Karadeniz'de çevreleme politikaları izlemektedir. Rusya'nın Batı ile ilişkilerinin bozulması, dış politikasının Asya-Pasifik ülkeleriyle daha iyi ekonomik-ticari iş birliğine yönelmesine, Batı pazarlarındaki ekonomik kayıpları giderebilmesine ve siyasi ilişkilerini arttırmasına ve bunun sonucunda Rusya'nın uluslararası izolasyonunu hafifletmesine sebep olmuştur.

Politikanın ikinci itici gücü ise şu şekilde izah edilebilir: Rusya, Asya-Pasifik ülkeleriyle ekonomik iş birliğini arttırmaya ve bütünleşme süreci içerisine katılmaya kararlıydı. Ukrayna Krizi, Rusya'nın Avrupa ile ilişkilerine ciddi zararlar vermiştir. Bu yüzden AB ve Rusya arasındaki ortak planlar işleyemez hale gelmiştir. Sonuç olarak Rusya, küresel anlamda Asya-Pasifik aracılığıyla katılımını sağlamaya çalışmış ve Asya-Pasifik'in bütünleşme sürecine aktif olarak katılmayı amaçlamıştır. Örneğin, Asya-Pasifik İktisadi İş Birliği (Asia Pasific Economic Cooperation-APEC) vasıtasıyla iktisadi bütünleşmeye aktif olarak katılım sağlamıştır. Şangay İş Birliği vasıtasıyla iktisadi iş birliğini genişletmiştir. Ortaklıklar ağı oluşturmak için bu örgütten faydalanmıştır. Rusya, ekonomisini ayakta tutabilmek adına Çin, Hindistan, Japonya, Vietnam ve diğer ülkelerle birlikte Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (Association of Southeast Asian Nations- ASEAN) gibi örgütlerle bağ kurmaya çalışmaktadır.²⁰⁸

Üçüncü olarak, Rusya “Doğu’ya Dönüş” politikasında Sibiry ve Uzak Doğu bölgeleri ile ilişkilerini geliştirmeye devam etmiştir. Bu bölgeler doğal kaynaklar açısından da zengindirler. Putin üçüncü başkanlık dönemine başladığı 2012 yılı itibarıyla Sibiry ve Uzak Doğu’nun önemli iktisadi potansiyelinin kullanılması gerektiğine odaklanmış ve Doğu’nun kalkınmasını ülkenin stratejik olarak kalkınması adına önemli görmüştür.²⁰⁹

Asya Pasifik’teki çağdaş Rus politikasının ana hedefi, “Asya’ya geri dönmek” ve Ukrayna Krizi gibi gelişmelerden ötürü önemli bir oyuncu olarak kaybettiği statüsünü geri kazanmak olmuştur. Henüz Rusya dış politikasında izlediği bu politikanın meyvelerini alamamış olsa bile vazgeçmiş değildir. Politikasının meyvelerini

²⁰⁸ Fenghua Liu, (2023), Russia’s “Turn to the East” Policy: Evolution and Assessment, *De Gruyter*, 3(2), s. 249.

²⁰⁹ Liu, a.g.m., s. 250.

alabilmek adına dış politikasında Asyalı ortakları ile ilişkilerini geliştirme stratejisini izlemektedir.²¹⁰ 2012 yılında gerçekleştirdiği APEC zirvesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Rusya bu tarz zirvelerde ortakları ile ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Zirvede Asya-Pasifik bölgesindeki ticaretin güçlendirilmesi ve yatırımların serbestleştirilmesi ve kolaylaştırılması hedeflenmiştir.²¹¹

2012 yılından günümüze “Doğu’ya Dönüş” politikasının Rusya açısından daha da güçlendiği gözlemlenmektedir. 2023 yılında Rusya’nın ana dış politikası sonuçlarına ilişkin yaptığı basın açıklamasında, Rusya’nın komşu ülkelerin yanı sıra Asya-Pasifik Bölgesi, Orta Doğu, Afrika ve Güney Amerika ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmek için yoğun çaba sarf ettiği belirtilmiştir. BM, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti (Brazil, Russia, India, China, and South Africa Republic-BRICS), G20, APEC ve Doğu Asya Zirveleri’ndeki üst düzey çok taraflı etkinlikler, bu grupların bağımsız bir dış politika izlemeye yönelik güçlü ilgilerini ve Rusya’nın çıkarlarını dikkate almaya istekli olduklarını göstermiştir.²¹² 2024 yılında gerçekleştirilen bazı söylemler bu durumu kanıtlar niteliktedir. Dışişleri Bakanı Lavrov’un söylemleri şu şekildedir:

*“ABD liderliğindeki kolektif Batı, dünyaya adil olmayan tek kutuplu bir küresel düzenleme dayatma girişimlerinden vazgeçmemektedir. Batı’nın, küresel çapta kendi hakimiyetini sürdürme çabasına karşı çıkanlara başlattığı hibrit savaş, sadece engeller oluşturmakla kalmıyor; aynı zamanda güney ve doğudaki müttefiklerimiz ve ortaklarımızla, tüm ülkelerle, siyasi ilişkilerde çok yönlü bağlarımızı güçlendirebilmek adına itici etki yaratmaktadır. Ayrıca Çin ile stratejik ortaklıklarımızı güçlendirmeye devam etmeyi planlıyoruz.”*²¹³

Lavrov’un çok yakın tarihli olan 2024 yılındaki bu söylemleri Rusya’nın dış politikasını net bir şekilde ifade etmektedir. Tamamen Batı’dan vazgeçebilmek tartışmaya açık bir konu olsa da Rusya’nın dış politika hedefinde Doğu’ya yönelme

²¹⁰ Daksueva, a.g.m., s. 2.

²¹¹ Asia Pasific Economic Cooperation, (2012), Leaders’ Declaration, https://www.apec.org/meeting-papers/leaders-declarations/2012/2012_aelm, Erişim Tarihi: 01.03.2024.

²¹² The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, (2023), Press release on Russia’s main foreign policy results in 2023, https://mid.ru/en/foreign_policy/rso/en/vostocnoaziatskij-sammit-vas-1923985/, Erişim Tarihi: 01.03.2024.

²¹³ The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, (2024), Foreign Minister Sergey Lavrov’s remarks at a gala meeting devoted to Diplomatic Worker’s Day, https://mid.ru/en/foreign_policy/rso/en/vostocnoaziatskij-sammit-vas-1930617/, Erişim Tarihi: 01.03.2024.

söz konusudur. Rusya'nın dış politika tavırları ve üst düzey yöneticiler tarafından gerçekleştirilen söylemler bunu kanıtlar niteliktedir. Sonraki bölümde Rusya'nın Çin için ne kadar önem ifade ettiği ve nasıl vazgeçilmez bir ortak konumuna geldiği üzerinde durulacaktır.

Lavrov'un söylemlerini Rusya'nın Doğu'ya yönelişini destekleyecek bir diğer önemli olay yakın tarih içerisinde Rusya'nın ev sahipliği yapacağı BRICS zirvesidir. Bu zirve, Rusya'nın Batı'dan uzaklaşmasının bir göstergesidir. Küresel jeopolitiğin önemli bir zamanında, gelişmekte olan ekonomilerden oluşan BRICS, üç büyük körfez ülkesi de dâhil olmak üzere altı yeni ülkeyi öbeğe katılmaları için davet etti. Üç Körfez ülkesinin dâhil olmasıyla bloğun küresel, ekonomik ve siyasi itibarı yükselebilir. Özellikle enerji güvenliği, doğal kaynaklar, yatırım fırsatları ve BM gibi küresel uluslararası kuruluşlar üzerinde artan etkileri zamanla gözlemlenecektir.²¹⁴

2.3.2. Vazgeçilmez Ortak: Rusya

Çin'in büyük stratejisi, Çin'in dış politikasını anlamak adına önemlidir. Bu stratejiye araştırmacılar tarafından farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Michael Pillsbury'a göre Çin, sadece temel çıkarlarını savunmak ya da ABD kadar güçlü olabilmek yerine küresel, ekonomik, kültürel veya askerî hâkimiyet kazanmayı hedeflemektedir. Michael Swaine'e göre, Çin'in birbiriyle bağlantılı üç hedefe ulaşmayı amaçlayan "hesapçı bir büyük strateji" geliştirdiğini savunmaktadır:

- İç düzeni ve refahı korumak
- Ulusal egemenliğe yönelik dış tehditlere karşı kendisini korumak
- Asya-Pasifik Bölgesi'nde ve ötesinde maksimum jeopolitik etki elde etmek

Bu hedefleri korumak adına piyasa öncülüğünde ekonomik büyümeyi devam ettirmiş, başta büyük güçler olmak üzere devletlerle olumlu ilişkiler içerisine girmiş, güç kullanımı konusunda dikkatli davranmış, bölgesel ve küresel meselelere katılımını geliştirmiştir. Avery Goldstein'e göre Çin, hedeflerini desteklemek için güvence

²¹⁴ Luciana Zaccaro ve Nesibe Hicret Battaloğlu, (2024), BRICS Membership: Gulf States Strategic Pivot in Shifting Global Dynamics, <https://gulfif.org/brics-membership-gulf-states-strategic-pivot-in-shifting-global-dynamics/>, Erişim Tarihi: 02.03.2024.

verme, büyük güç diplomasisi ve ortaklık kurma gibi çeşitli politika araçlarını kullanmıştır.²¹⁵

Büyük güç diplomasisi ve ortaklık kurma, Çin'in dış politikasında önemli unsurlardır. Yine de sistemsal kutuplaşmadan kaynaklı olarak Çin'i Rusya'ya yakınlaştıran etmenler bulunmaktadır. Aralarındaki tarihsel kopuşlara rağmen Rusya ve Çin'in iş birliğinde enerji güvenliği önemli unsurlardan birisidir çünkü Çin'in dış politikasında enerji güvenliği önemli bir kavramdır. Çin, Büyük Strateji kapsamında Rusya'ya üç farklı açıdan umutlar beslemektedir: (i) uluslararası düzene ilişkin ortak olmak ya da uluslararası düzen içerisinde ortak hareket etmek, (ii) özellikle Asya-Pasifik Bölgesi'nde ABD hegemonyasına karşı koymak, (iii) Orta Asya'da istikrarın sağlamaktır.

Çin, Asya-Pasifik Bölgesi'nde ve ötesinde Amerikan etkisini azaltmak için Rusya'nın desteğine ihtiyaç duymaktadır. NATO'nun Doğu Avrupa'daki güvenlik rolünün genişlemesini ve ABD'nin Doğu Asya'daki güvenlik ittifaklarını ve ortaklığını pekiştirme çabasını Çin ve Rusya'yı "çifte çevreleme" olarak görmektedir.²¹⁶ Çin, Rusya'yı ABD önderliğindeki NATO etkisine karşı dengeleyici unsur olarak görmektedir. Orta Asya'da sükûnetin sağlanmasını her iki ülke de istemektedir. Aslında özetle her iki ülke de ortak politikalar etrafında birleşmektedir.

Arktik'te de iki ülke bölgedeki kutuplaşmaya karşı konumlanmıştır. ABD hegemonyasına karşı konulmakta ve NATO etkisi azaltılmaya çalışılmaktadır. İki ülkeyi birleştiren sadece ABD değildir. Yukarıda sayılan sebepler haricinde Çin için Rusya'nın vazgeçilmez ortak konumunda olmasının bir diğer nedeni de aralarındaki ticaret ilişkisidir. Çin, Rusya'nın en önemli ticaret ortağı konumundadır. 2019 yılındaki verilere göre ülkenin ihracatının %13'ünü gerçekleştirmektedir. Çin, dünyanın en büyük ihracatçısı olmakla birlikte aynı yıl ülkenin mal ithalatının % 22'sini oluşturan Rusya için bir mal tedarikçisi olarak önemli bir konumdadır.²¹⁷ Özellikle ticari anlamda enerji sektörü önemli bir rol oynamaktadır. Enerji sektöründe

²¹⁵ Mingjiang Li ve Angela Poh, (2019), *The Indispensable Partner: Russia in China's Grand Strategy*, Bobo Lo ve Jo Inge Bekkevold (Edt.), *Sino- Russian Relations in the 21st Century*, UK: Palgrave Macmillan, s. 22.

²¹⁶ Li ve Poh, a.g.e., s. 24-25.

²¹⁷ Felix Richter, (2022), *Russia's Most Important Import Partners*, <https://www.statista.com/chart/26973/russias-most-important-import-partners/>, Erişim Tarihi: 02.03.2024.

ekonomik bağlantıların kurulması Rusya'nın Çin politikasında önemli bir belirleyicidir.²¹⁸

Çalışmada incelendiği üzere aralarındaki enerji ilişkisi Rusya'yı Çin için vazgeçilmez ortak konumuna taşımaktadır. Çalışmanın sonraki bölümünde iki ülkenin yaptığı doğal gaz ve petrol projeleri ile bu görüş güçlendirilmektedir

²¹⁸ Jeanne L. Wilson, (2018), Russia's relationship with China: the role of domestic and ideational factors, *International Politics*, 56, s. 779.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DERİNLEŞEN STRATEJİK ORTAKLIK

3.1. Çin-Rusya Enerji Şirketleri Arasındaki Ortak Projeler ve Enerji İş Birliği

Rusya ve Çin iş birliğini siyaset ve ekonomi yönlendirmektedir. Rusya, dünyanın en büyük petrol üreticilerinden biri, en büyük gaz üreticisi ve ihracatçısı, genel olarak dünyanın en büyük enerji ihracatçısıdır. Rusya'nın ekonomisi ihracattan elde edilen gelirlerin üst seviyelere çıkmasına bağlıdır. Rusya'nın arzı ve ihracat arzusu, Çin'in uzun süre yüksek seviyelerde kalacak olan, artan enerji talebiyle senkronize haldedir. İki ülke arasındaki enerji ilişkileri ise bazı kurumlar aracılığıyla devam ettirilmektedir.²¹⁹

Öncelikle iki ülke arasındaki enerji ilişkileri belirli kurumlar aracılığıyla sağlanmaktadır. İki ülke için devlete bağlı olan bu kurumlar, enerji ilişkilerini sürdürebilmek için önemlidirler. Rusya ve Çin enerji ilişkileri hem yerel hem de ikili düzeyde kurumlara sahiptir. Rusya'da üç merkezî devlet kurumu ve devlete ait enerji şirketleri ve Rusya'nın Uzak Doğu'daki yerel yönetimleri enerji ilişkilerini yönetmekten sorumludur. İki taraflı olarak, başta Rusya-Çin Enerji Diyalogu olmak üzere Rusya-Çin pazarlık kurumları da enerji ilişkilerinin yürütülmesinde önemli rol oynamıştır.²²⁰

Petrol ve doğal gaz şirketleri, Rusya ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Enerji sektörü yatırım dünyasının temelini oluşturmaktadır. 2011 ve 2020 yılları arasında ortalama olarak hükümet gelirlerinin %43'ünü meydana getirmektedir. Ülke, dünyanın en büyük çok uluslu petrol ve gaz şirketleriyle beraber bilinen en büyük rezervlerden bazılarına sahiptir. Bu şirketlerden önemlileri şunlardır: Son on iki aylık geliri 117 milyar dolar olan Gazprom, hem Rusya'nın hem de dünyanın en büyük doğal gaz şirketidir. Rosneft, çoğunluğu devlete ait olan bir kuruluştur. Rusya'nın petrol

²¹⁹ Stephen Blank ve Kevin Rosner, (2006), *Russo- Chinese Energy Relations: Politics in Command*, GMB Publishing, United Kingdom: GMB Publishing.

²²⁰ William M. Reisinger ve Bo Xu, (2018), Russia's Energy Diplomacy with China: Personalism and Institutionalism, *The Pacific Review*, 1(32), s. 3.

endüstrisinin genel lideridir ve dünyanın en büyük petrol ve gaz şirketlerinden biridir. Lukoil, başlangıçta hükümetin kontrolünde olan; ancak şu anda devlet tarafından kontrol edilemeyen, en büyük şirket ve ikinci petrol üreticisidir. Novatek, Rusya'nın en büyük bağımsız doğal gaz üreticisidir. Rusya'nın Gazprom'dan sonra en büyük ikinci doğal gaz üreticisidir. Gazprom Neft, Surgutneftegas ise diğer önemli şirketlerdir.²²¹

Çin'in en büyük ham petrol şirketleri çoğunlukla arama ve üretim, petrol ve kimyasal işleme, depolama ve taşımanın yanı sıra petrol ve gaz tedarik zinciri boyunca diğer birçok işlevde genişleyen uluslararası operasyonlara sahip devlete ait holdinglerdir. Çin Ulusal Petrol Şirketi veya CNPC, gelir açısından Çin'in en büyük ham petrol üreticisi, üretim hacmi bakımından ülkenin en büyük üreticisidir. Çin Petrol ve Kimya Kuruluşu olan Sinopec; bir petrol, gaz ve kimya devidir. Çin Ulusal Kimya Şirketi Sinochem, Çin Ulusal Açık Deniz Petrol Şirketi, Shandong Enerji Grubu diğer büyük şirketlerdir.²²² Devlet kontrolünde olan bu şirketler aracılığıyla Rusya ve Çin arasındaki enerji ilişkilerini devam ettirmektedir. İki ülke arasındaki petrol ticareti bu kurumlar aracılığıyla sağlanmaktadır.

3.1.1. Petrol Sektörü

Dünyada yaşanan birtakım gelişmelerle bağlantılı olarak petrol fiyatlarında dalgalanmalar gözlemlenmektedir. Bu yüzden çökme ve toparlanma eğiliminde olan Rus ekonomisi, henüz istenen istikrarı ve istikrarlı büyümeyi sağlayamamıştır. Diğer taraftan Çin, 1990'ların ortalarından bu yana %7 ile %15 arasında büyüme oranları gösteren, ekonomik anlamda büyüyen, bir süper devlet haline gelmiştir. Endüstriyel üretimin de gelişmesiyle Çin, dünyanın en büyük enerji tüketicilerinden biri olmuştur. 2016 yılında toplam birincil enerji talebi yıllık 3.053 milyon ton petrol eşdeğerine ulaşmıştır (karşılaştırmak gerekirse, ABD 2.272,7 milyon ton petrol eşdeğeri, Avrupa ve Avrasya'nın tamamı ise 2.287,1 milyon ton petrol eşdeğeri tüketmiştir.) Son on yıl içerisinde petrol talebinin petrolü Çin'deki birincil enerji kaynakları arasına sokmuş ve tüketimi %40 oranında artmıştır. Çin, artan petrol ihtiyacını karşılayabilmek adına

²²¹ Evan Tarver, (2022), The Biggest Russian Oil and Natural Gas Companies, <https://www.investopedia.com/articles/markets/082615/5-biggest-russian-natural-gas-companies.asp>, Erişim Tarihi: 03.03.2024.

²²² J. William Carpenter, (2023), The 5 Biggest Chinese Oil Companies, <https://www.investopedia.com/articles/markets/091515/5-biggest-chinese-oil-companies.asp>, Erişim Tarihi: 03.03.2024.

çeşitli kaynak arayışlarına girmiştir. Bu durumda Rusya, en cazip petrol tedariki sağlayan ülke olarak Çin tarafından tercih edilmiştir. Çin'in Rusya'dan petrol tedarik etmesinde bazı sebepler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi coğrafi kaynaklıdır. Coğrafi olarak Çin'in Rusya ile ortak sınırı bulunmaktadır. Çin dünyanın en büyük fosil yakıt rezervi sahibidir. İki ülke arasında enerji kaynakları (petrol, gaz, kömür) ticareti yoğun olarak gerçekleşmektedir.²²³ Ayrıca Rusya, Çin'in hem enerji alanında hem de dünya meselelerinde güçlü bir ortak olarak statüsünü güçlendirmek için enerji iş birliğinden faydalanmıştır. Geçtiğimiz birkaç on yıl boyunca Rusya ve Çin arasındaki ekonomik ilişkiler temel olarak Rus petrolü ile Çin tüketim mallarının takasına dayanmaktadır.²²⁴ Petrol ticareti iki ülke arasındaki enerji iş birliğini geliştiren önemli bir unsurdur.

Çin'in Rusya'yı tercih etmesinde coğrafi kaynaklı bir diğer neden, teslimat mesafeleri ile alakalıdır. Teslimat mesafeleri Orta Doğu'dan deniz yoluna göre daha kısa ve aynı zamanda güvenlidir. Basra Körfezi'ndeki siyasi ve askerî durum, Güneydoğu Asya'daki bazı hassas bölgelerin varlığı Çin'in petrol ticaretinde Rusya'yı tercih etmesine sebep olmaktadır.²²⁵ Tüm bu sebeplerle birlikte enerji güvenliği politikaları da örtüştüğü için Çin, petrol alımında Rusya'yı en güçlü tercih olarak görmektedir.

1996 yılında kurulan Rusya-Çin Enerji İş Birliği Komitesi ikili enerji ilişkilerinin zayıf seyrinde izlediği dönemlerde ilişkilerin gelişimine katkıda bulunmuştur. 2008 yılında Rusya-Çin Enerji Diyalogu olarak anılan enerji ilişkilerinin daha etkili bir şekilde yürütülmesi için bir müzakere düzeneği kurulmuştur. Bu süreçten sonra enerji ilişkileri hızlanmaya başlamıştır. Rusya ve Çin, 2009 yılında 25 milyar dolarlık “kredi karşılığı petrol” anlaşması imzalamıştır. 2011 yılında Rusya, Çin'e yılda 15 milyon ton ham petrol sağlamaya başlamıştır. Moskova'nın, Çin'in dünya sorunlarında dahi müttefiki olduğunu göstermesi 2014'teki Ukrayna Krizi'nden sonra daha da artmıştır.²²⁶

ESPO Çin ve Rusya arasındaki uzun süreli imzalanan en önemli enerji antlaşmalarından biridir. ESPO, Rusya'nın Uzak Doğu'daki Kozmino Limanı'na

²²³ Ekaterina Nezhnikova, Oksana Papelniuk ve Anna Evgenievna Gorokhova, (2018), China Energy Dialogue: Research of the Most Promising Energy Areas for Interrelation, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 8(1), s. 205.

²²⁴ Heli Simola, (2016), Economic Relations Between Russia and China: Increasing inter-dependency?, *BOFIT Policy Brief*, Rapor No: 6, s. 11.

²²⁵ Mikhail Krutikhin, (2018), Russian Oil Exports to China: Restricted Prospects, *Geopolitics of Energy*, s. 2.

²²⁶ Xu ve Reisinger, a.g.m, s. 3.

kadar uzanmakta ve buradan petrol çeşitli Asya ülkelerine taşınmaktadır. Proje, sadece Çin talebine dayanmamakta; aynı zamanda Çin'e giden bir kolu da bulunmaktadır. Projenin devreye girdiği 2011 yılında Rusya'nın Çin'e petrol ihracat hacmi neredeyse iki katına çıkmıştır.²²⁷ 4.188 km uzunluğundaki D (ESPO) petrol boru hattı, Rusya'dan Japonya, Çin ve Kore'den oluşan Asya Pasifik pazarlarına ham petrol ihraç etmektedir. Aralık 2014'te sisteme üç petrol pompalama istasyonu daha eklenmiş ve ilk aşamada inşa edilen istasyonların petrol pompalama kapasitesi yılda 58 milyon tona çıkarılmıştır. Ayrıca projenin ESPO 2 adı verilen ikinci bir ayağı da bulunmaktadır.²²⁸ Rusya'nın Çin'e deniz yoluyla yaptığı ham petrol ithalatı hacim bazında artış göstermektedir. Gelirler özellikle ESPO Projesi kapsamında %25 oranında artış göstermiştir. Yine ESPO Projesi kapsamında Rusya'nın Çin'e deniz yoluyla ham petrol ihracatı hacim bazında 2023 Ağustos ayına kıyasla %15 artış göstermiştir.

Veriler incelendiğinde ESPO Rusya'nın dünyanın en büyük pazarlarından biri olan Asya-Pasifik'e çıkış noktasıdır. Enerji güvenliği kapsamında petrol hatlarının çeşitlendirilmesi konusunda önemli bir konumdadır. Ayrıca Doğu-Sibirya ve Uzak-Doğu'ya uzanan hat, bölgelerin sosyo-ekonomik gelişimi için önemlidir.

2023 yılı Eylül ayı verilerine göre ise Rusya'nın fosil yakıtlarının en büyük ithalatçısı Çin olmuştur. Yine bu ayın verilerine göre Rus petrol ihracatının %38'ini Hindistan, ardından %34 oranla Çin takip etmiştir. Yine ham petrol alımında Çin en büyük alıcı konumundadır. Rusya'nın ham petrol ihracatının %47'sini satın almıştır.²²⁹

2024 yılı içerisinde AB/G7'nin 5 Aralık 2022'deki yasaklarından bu yana Çin, Rusya'nın ham petrol ihracatının %49'unu satın almıştır. Çin, 2024 Şubat ayı içerisinde Rusya'nın 7,5 milyar avro değerindeki aylık toplam ihracatının yarısını gerçekleştirerek Rusya'nın en büyük fosil yakıt ithalatçısı olmuştur.²³⁰ Verilerden de

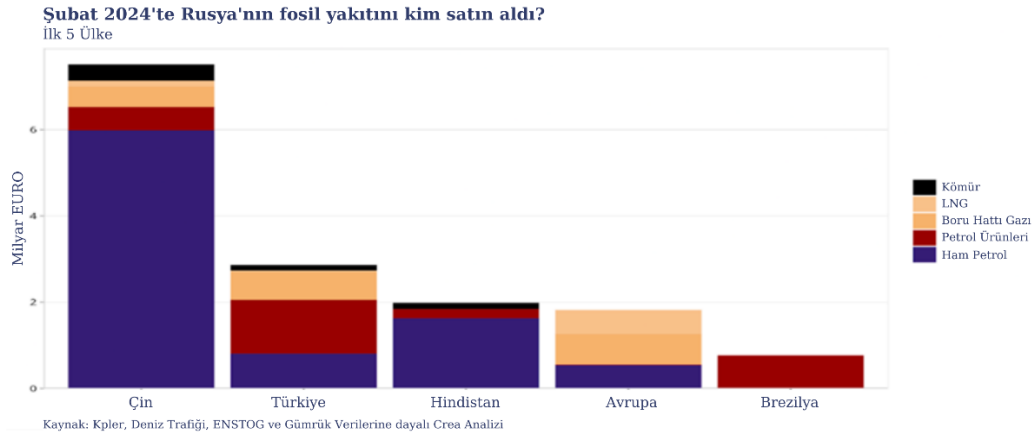
²²⁷ Simola, a.g.m., s. 11

²²⁸ Hydrocarbon Technology, (2019), The ESPO (Eastern Siberia Pacific Ocean) Oil Pipeline, Siberia, Russia, <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/espipeline/>, Erişim Tarihi: 05.03.2024.

²²⁹ Isaac Levi, (2023), September 2023- Monthly analysis on Russian fossil fuel exports and sanctions. <https://energyandcleanair.org/september-2023-monthly-analysis-on-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/>, Erişim Tarihi: 06.03.2024.

²³⁰ Vaibhav Raghunandan, (2024), February 2024- Monthly analysis of Russian fossil fuel exports and sanctions, <https://energyandcleanair.org/february-2024-monthly-analysis-of-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/#:~:text=Landlocked%20Central%20and%20Eastern%20European,and%20crude%20oil%20via%20pipelines>, Erişim Tarihi: 06.03.2024.

görüldüğü üzere Çin, Rusya'nın en büyük petrol alıcısı konumundadır. Yıllar geçtikçe de bu konumunu koruyacağı öngörülmektedir.

Şekil 3.1. Şubat 2024'te Rusya'nın fosil yakıtlarını satın alan ülkeler

Kaynak: Kpler, Deniz Trafiği, ENSTOG ve gümrük verilerine dayalı CREA analizi

Yukarıda verilen grafikte Çin'in Rusya'dan fosil yakıt alımındaki liderliğini koruduğu gözlemlenmektedir. Fosil yakıtların içerisinde petrol önemli bir yere sahiptir. Veriler üzerinden de görülmektedir ki Rusya ve Çin arasındaki petrol ticareti önemli bir orana sahiptir. Ayrıca 2009 yılında *Rosneft*, *Transneft* ve Çinli *CNPC* 20 yıllık petrol tedarik anlaşması imzalamıştır. Tedarik 1 Ocak 2011 tarihinde başlamıştır. Karşılığında *Rosneft*, Çin bankalarından 15 milyar ABD doları, *Transneft* ise 10 milyar ABD doları almıştır.²³¹ Ayrıca *CNPC*, *CEFC* ve *ChemChina* gibi devlerin yanı sıra daha küçük ve bağımsız rafineriler de Rusya'dan ham petrol ithal edebilmek için 2015'in sonlarında hükümetten izin alıp 3 milyon ton Rus petrolü satın almışlardır.²³² 2023 yılı verilerine göre Rusya'nın Çin'e petrol ihracatı 2023'te %25 artarak 75 milyon tonun üzerine çıkmıştır. Orta Doğu ve Filistin arasındaki savaş, Hürmüz Boğazı ya da Süveyş Kanalı üzerinden tanker taşımacılığı Çin'in enerji güvenliği siyasetini tehlikeye atmaktadır. Rusya, Çin'e petrol tedarikini Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu üzerinden güvenli bir şekilde yapmaktadır. Bu hat, Hürmüz Boğazı ya da Süveyş Kanalı üzerinden yapılan tanker taşımacılığına göre daha güvenlidir.²³³ 2024 Mart ayında ESPO'nun ortalama fiyatı sırasıyla %5 ve %4 artmıştır.

²³¹ Nezhnikova, Papelniuk ve Gorokhova, a.g.m., s. 207.

²³² Krutikhin, a.g.m., s. 3.

²³³ Sibel Morrow, (2023), Russia boosts oil supply to China by 25% in 2023: Rosneft CEO, <https://www.aa.com.tr/en/energy/oil/russia-boosts-oil-supply-to-china-by-25-in-2023-rosneft-ceo/39115#>, Erişim Tarihi: 10.03.2024.

Rusya'nın Asya'ya yönelişinde önemli etkisi olan Çin, Moskova'nın enerji stratejisinde giderek daha kritik bir rol oynamaktadır. Rusya'nın Çin ile enerji bağlarını güçlendirmesi, Batı'dan gelen yaptırım ve tehditlere karşı kısa vadeli taktiksel bir eylemden ziyade Rusya'nın rasyonel ve uzun vadeli bir tercihi olarak görülmektedir. Enerji bağlarını güçlendirme aşamasında Çin'in Rusya'dan gerçekleştirdiği enerji ihracatı da bu durumun somut bir örneği olarak görülmektedir. Benzer şekilde aralarındaki doğal gaz ticareti de enerji bağlarını güçlendirmektedir. Aralarındaki enerji ilişkilerinin derinliğini göstermek adına sonraki bölümde iki ülke arasındaki doğal gaz ticareti incelenecektir.

3.1.2. Doğal Gaz Sektörü

Çin'in son yıllarda doğal gaz üretimi gelişim göstermektedir. Dışarıya tamamen bağımlı olmak istemeyen Çin, yerli gaz rezervlerinin geliştirilmesine de önem vermektedir. Ülkedeki önemli yerli gaz rezervleri şunlardır: Siçuan, Bohai Körfezi, Kuzey Orta Çin (Kuzey Shaanxi, Ordos Havzası) ve Tarım Havzası (Sincan).²³⁴ Çin “ulusal gaz altyapısının” inşasını daha da ilerletmiştir. Uzun mesafeli doğal gaz boru hatlarının toplam uzunluğunu 3.000 kilometreden fazla ve gaz depolama kapasitesini yaklaşık 5 milyar metreküp arttırmıştır. 2021 yılında dünyanın en büyük LNG ithalatçısı olmuş, 2022 yılında Japonya'nın gerisinde kalmış; ancak 2023'ün ilk yarısında Japonya'nın yerini alarak dünyanın en büyük LNG ithalatçısı olmuştur.²³⁵ Özetle Çin, her ne kadar yerli gaz rezervlerine önem verse de gün geçtikçe yerli üretim ve doğal gaz tüketimi arasındaki makas açılmaktadır. Bu yüzden Çin, artan enerji bağımlılığına koşut olarak doğal gaz ithalatını da arttırmak durumundadır.

Rus gazını Çin'e taşıyacak ilk doğal gaz boru hattı olan “Sibirya'nın Gücü” Aralık 2019'da faaliyete geçmiştir. Boru hattının başlangıç kapasitesi olan 5 milyar metreküp, Çin'in 2018 doğal gaz tüketiminin %1,3'ünü karşılayacaktır. Boru hattı 2025 yılına kadar 38 milyar metreküplük tam kapasiteye ulaştığında doğal gaz, uzun vadede Çin'in kuzeybatısında kömürün yerini alacaktır. Sibirya'nın Gücü boru hattı, Rusya'nın Chayanda doğal gaz sahasından 1.400 milden biraz fazla uzanmakta ve Heilongjiang

²³⁴ Rafael Kandiyoti, (2008), *Pipelines- Flowing Oil and Crude Politics*, ABD: I.B. Tauris, s. 226.

²³⁵ Ziwei Zhang, Shangyou Nie ve Erica Downs, (2023), *Inside China's 2023 Natural Gas Development Report*, <https://www.energypolicy.columbia.edu/inside-chinas-2023-natural-gas-development-report/>, Erişim Tarihi: 11.03.2024.

eyalet sınırı boyunca Çin'e bağlanmaktadır; boru hattı sonunda Sibirya'daki Kovykta sahasından (400 mil daha) uzanacaktır.²³⁶

Şekil 3.2. Sibirya'nın Gücü doğal gaz boru hattının haritası

Kaynak: Petroleum Economist; Gazprom; FT Research

Gündemde olan bir diğer önemli proje ise Sibirya'nın Gücü 2 projesidir. Ukrayna'nın işgalinden bu yana Rusya'nın Avrupa'ya enerji ihracatı hızla düştü; Avrupa'ya boru hattıyla yapılan gaz ve petrol ihracatı %'80'den fazla oranda azalmıştır. Rusya, petrol ihracatının çoğunu başka pazarlara yönlendirse de batıdaki üretim havzalarını Asya'daki tüketicilere bağlayan altyapı eksikliği nedeniyle doğal gazda bunu yapamamıştır. Sibirya'nın Gücü 2 projesi, bir yılda 50 milyar metreküplük kapasitesiyle 2021-2023 yılları arasında Rusya'nın AB'ye boru hattıyla gaz ihracatındaki düşüşün neredeyse yarısını karşılayabilir. Rusya projeyi hızlandırmak için istekli hareket etmektedir. Çin ise projeyi bekletmekte ve bu durumdan fayda sağlamayı amaçlamaktadır.²³⁷ Çin, LNG ve boru hattı arasındaki denge de dâhil olmak üzere 2030 sonrası ithalat ihtiyaçlarını değerlendirebilmek adına Sibirya'nın Gücü 2 projesini rölantiye almaktadır; ancak Çin'in ilave boru hattı gazına acil bir ihtiyacı olmasa bile bazı jeopolitik hususlar Çin'i projeyi tamamlamaya itebilir. Çin'in projeye ilgili başlıca endişeleri gaz fiyatları ve tek bir tedarikçiye bağlı olma fakat ABD ile ilişkilerin kötüleşmesi projenin hızlanması için destek sağlayabilir. Proje faaliyete

²³⁶ Congressional Research Service, (2020), Power of Siberia: A Natural Gas Pipeline Brings Russia and China Closer, *In Focus*, Rapor No: IF11514, s.1.

²³⁷ Erica Downs, Akos Losz ve Tatiana Mitrova, (2024), The Future of the Power of Siberia 2 Pipeline, <https://www.energypolicy.columbia.edu/publications/the-future-of-the-power-of-siberia-2-pipeline/>, Erişim Tarihi: 12.03.2024.

geçerse Çin'in şartları göz önüne alınacaktır. Böylece küresel gaz piyasası yeniden şekillenecektir.²³⁸

Çin ve Rusya arasında yapılan bazı önemli doğal gaz projeleri Arktik Bölgesi içerisinde. Arktik, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin "yeni stratejik sınırı" olarak kabul edilmektedir. Çin'in, Arktik Politikası başlıklı beyaz kitapta belirtildiği üzere, Çin Arktik'te önemli bir paydaştır.²³⁹ Çin gerçekte bir Arktik ülkesi değildir. Kıyıları Arktik Okyanusu'na sınır değildir. Arktik'teki sular üzerinde egemenlik iddiasında bulunamaz; ancak kendisini "Kuzey Kutbu'na Yakın Devlet" olarak tanımlamaktadır.²⁴⁰ Bölge üzerinde çıkarları bulunduğu için de bu şekilde bir tanımlama kullanılmaktadır. Bölge üzerindeki çıkarlarını gerçekleştirebilmek adına Rusya ile enerji ticaretini geliştirmeye çalışmakta ve uzun süreli taahhütlere dayanan projelere imza atmaktadır. Bu projelerden biri Yamal LNG Projesi'dir. Proje Aralık 2017 yılında faaliyete geçmiştir. İlk kargosunu ise Temmuz 2018'de Çin'e göndermiştir. Proje Aralık 2018'de tam kapasiteye ulaşmıştır. 20 yıl boyunca Çin'e yılda 3 milyon ton sevkiyat yapacaktır.²⁴¹ Projenin hissedarları: Novatek (Rusya) %50,1, Total (Fransa) %20, CNPC (Çin) %20, İpek Yolu Fonu (Çin) %9,9.²⁴²

Yamal LNG Projesi'nin önemli hissedarlarından biri olan Novatek, Arktik Bölgesi'nde başka projelerle LNG üretimini arttırmaya yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Arktik LNG 2 Projesi, 2023'te faaliyete geçmesi planlanan projelerden bir tanesiydi. Yamal LNG için yaklaşık 16,5 milyon ton ve Arctic LNG 2 için 20 milyon ton üretim planı yapılmıştır.²⁴³ Arktik LNG 2 Projesi birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlarla karşılaşmasının altında yatan neden ise Batı'nın yaptırımlarıdır. Batı yaptırımları, buz sınıfı tankerlerin erişimini engellemiş; Novatek, Arctic LNG

²³⁸ Downs, Losz ve Mitrova, a.g.m., s.10.

²³⁹ Alina Steblyanskaya, vd., (2021), China and Russia Energy Strategy Development: Arctic LNG, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 11(4), s. 450.

²⁴⁰ Maud Descamps, (2019), The Ice Silk Road: Is China a "Near Arctic State? <http://isdpeu/wp-content/uploads/2019/02/The-Ice-Silk-Road-is-China-a-Near-Arctic-State.pdf>, Erişim Tarihi: 13.03.2024.

²⁴¹ Erica Downs, (2018), China-Russia Energy Relations: Better Than Ever, *NBR Special*, Report No: 74, s. 4.

²⁴² Vladimir Kutcherov, vd., (2020). Russian natural gas exports: An analysis of challenges and opportunities, *Energy Strategy Reviews*, 30, s. 3.

²⁴³ Malte Humpert, (2022), Novatek to Boost LNG Capacity on Yamal Peninsula, <https://www.highnorthnews.com/en/novatek-boost-lng-capacity-yamal-peninsula>, Erişim Tarihi: 13.03.2024.

Projesi'ni küçültmek durumunda kalmıştır. Novatek projesini buzsuz Murmansk Limanı'nda geliştirmeye karar vermiştir.²⁴⁴

Şekil 3.3. Yamal ve Arctic LNG II sahalarını ve yeni aktarma merkezleriyle Avrupa ve Asya'ya ulaşım rotalarını gösteren harita

Kaynak: Malte Humpert

Enerjiyi ekonomisinin merkezinde tutan Rusya için Batı yaptırımları şüphesiz ki olumsuz etki yaratmaktadır; ancak projelerin faaliyete geçmemesi için engel değildir. Ayrıca çok büyük çapta şirketler bu projelere ciddi yatırımlar yapmışlardır. Dolayısıyla Batı yaptırımlarına karşı bir çözüm yolu bulmak adına ortaklaşa çalışmaktadırlar. Örneğin Yamal LNG terminalinin %20 hissesini alan Fransız enerji şirketi TotalSA, dolar bazlık kaynakları etkileyen Batı yaptırımlarından kaçınmak amacıyla proje için 15 milyar dolar kadar kaynağı Çin bankaları aracılığıyla yuan ve euro cinsinden borçlanmaktadır.²⁴⁵

Sadece Novatek değil Gazprom'un da bölgede doğal gaz çalışmaları bulunmaktadır. Gazprom, 2014 yılında Yamal Yarımadası'ndaki Bovanenkova doğal gaz yatağından Arktik gazı akışını başlatmıştır. 2030 yılına kadar Rus gaz üretiminin üçte birini

²⁴⁴ Reuters, (2024), Exclusive: Russia's Novatek may scale back Arctic LNG 2, focus on Murmansk, <https://www.reuters.com/business/energy/russias-novatek-may-scale-back-arctic-lng-2-focus-murmansk-sources-say-2024-04-04/>, Erişim Tarihi: 14.03.2024.

²⁴⁵ Agnia Grigas, (2017), *The New Geopolitics of Natural Gas*. Cambridge, ABD: Harvard University Press, s. 133.

karşılması beklenmektedir. Genel olarak Gazprom, Rusya'nın Arktik sahanlığında yaklaşık otuz saha ruhsatına sahiptir.²⁴⁶

Çin ve Rusya enerji ilişkileri çerçevesinde yapılan doğal gaz projeleri genel olarak bu şekildedir. Yapılan projelerin taahhütlerinin uzun süreli olması dikkat çekicidir. Örneğin Yamal LNG Projesi kapsamında 20 yıl boyunca Çin'e yılda 3 milyon ton sevkiyat yapılacaktır. Çin'in hâlihazırda sözleşmeye bağladığı 31 milyon ton Rus gazı, Çin'in Türkmenistan'dan ithal ettiği miktardan (25 milyon ton) daha fazladır.²⁴⁷ Uzun süreli taahhütler iki ülke arasındaki ilişkilerin derinleşmesine sebep olmaktadır. Her ne kadar iki ülke bağımlılık konusunda birbirlerine karşı temkinli yaklaşıp da mevcut durum, ilişkilerin gün geçtikçe derinleşmesine neden olmaktadır.

Çin ve Rusya arasında derinleşen enerji ilişkisi, ülkelerin birbirini tamamlayıcı özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Çin'in Rus enerji şirketlerine stratejik finansman sağlaması, Rus ham petrolüne ihtiyacı olan Çinli petrol ithalatçılarının ortaya çıkması bazı tamamlayıcı nedenlerdendir. Çin'in uzun zamandır tedarikçi ve ithalat rotalarında çeşitlilik sağlamak istemesi ve farklı enerji tedarik yolları bulmak istemesi de başka bir tamamlayıcı neden olarak gösterilebilir.

Rusya, dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz sahiplerinden ve üreticilerinden biri olarak uzun zamandır petrol ve doğal gaz ihracatını Avrupa'dan Çin'e ve Asya'daki diğer hızlı büyüyen ekonomilere doğru çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Buna ek olarak Çin ve Rusya'nın komşu olması, doğrudan sevkiyata olanak sağlamaktadır. Tüm bu tamamlayıcı nedenlerden ötürü Çin ve Rusya'nın enerji ilişkilerinin güç geçtikçe derinleşmesi kaçınılmazdır. Ayrıca her iki ülke de bağımlılık durumundan kaçınsa ya da projeleri gecikmeye alsalar da nihayetinde anlaşmak durumundadırlar. Bu yüzden aralarındaki stratejik enerji ilişkisi gün geçtikçe gelişim göstermektedir.

3.2. Çin ve Rusya İlişkileri Süreci ve Stratejik Ortaklığa Doğru

Bu bölüme kadar çalışmada enerji ve enerji güvenliğinin iki ülke için öneminden, mevcut konjonktürün iki ülkeyi yaklaştırmasından, uluslararası sistem içerisinde yaşanan olaylar (Ukrayna Krizi, Güney Çin Denizi ve Arktik Bölgesi'ndeki

²⁴⁶ Grigas, a.g.e., s. 134.

²⁴⁷ Erica Downs, a.g.m., s. 2.

kutuplaşma sorunu) ve son olarak uzun süreli taahhütlere dayanan iki ülke arasındaki projeler irdelenmiştir. Tüm bu veriler ışığında temel araştırma sorusundan yola çıkarak Rusya ve Çin arasındaki enerji alanındaki iş birliğinin uzun dönem ilişkiler sonucunda stratejik enerji ortaklığına evrileceği tespit edilmiştir fakat iki ülke arasındaki stratejik enerji ortaklığını irdelemeden önce aralarındaki stratejik ortaklığa doğru ilerleyen süreç çalışmanın bu bölümünde çalışılmıştır.

Uluslararası sistemin kilit aktörlerinden birisi olan Rusya, 1917 yılında Bolşevik İhtilali ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni (SSCB) kurmuştur. 1917 yılında Romanov Hanedanı Şubat Devrimi ile tahttan indirilmiştir.²⁴⁸ Ekim Devrimi ile Rusya için yeni bir dönemin kapıları aralanmıştır. Bolşevikler, devrimin kapsamı konusunda uzun süre mutabakata varamamış; ancak bir süre sonra sosyalizm nihai hedef olarak belirlenmiştir.²⁴⁹ Daha sonraki süreçte Rusya, II. Dünya Savaşı'nda Hitler'in karşısında yer almayı tercih etmiştir. İki kutuplu dünya düzeni içerisinde önemli bir aktör konumuna gelmiştir.

Yine o dönem içerisinde Çin, Japonya işgali altındaydı. II. Dünya Savaşı sonrası Japonya'nın da çekilmesiyle Mao'nun liderliğinde sosyalist bir devlet kurulmuştur. Zedong, Çin'i birleştirmiş ve sivil toplumu enkaza dönüştüren bir yolculuğa çıkarmıştır.²⁵⁰

Çin için Sovyetler Birliği, ideolojik olarak müttefikti ve Amerika Birleşik Devletleri'nin gücünü dengeleyebilmek adına stratejik ortak olarak gerekliydi. Aynı ideolojik görüşe sahip olmalarına rağmen Stalin'in komünist dünyada Sovyetler'in egemen olduğu görüşü ve Mao'nun ateşli milliyetçiliği ve ideolojik saygınlık talepleri ile zıtlık göstermekteydi.²⁵¹ Tarih göstermektedir ki stratejik ortaklık o dönemde iki ülke için de henüz gerçekleşmemiştir. Birtakım çatışma durumları söz konusuydu fakat bütün bunlara rağmen Çin ve Rusya, tarih boyunca ciddi bir çatışma içerisine girmemiştir. Bu durum da günümüze uzanan süreç içerisinde stratejik ortaklık sürecini hızlandırmıştır.

1950 yılında iki ülke arasında dostluk anlaşması imzalanmış ve SSCB, Çin'in ekonomik kalkınmasının hızlandırılması adına gerekli olan endüstriyel ve teknik

²⁴⁸ Edward Hallett Carr, (2019), *Sovyet Rusya Tarihi-Bolşevik Devrimi 1917-1923*, İstanbul: Metis Yayınları, s. 75.

²⁴⁹ Carr, a.g.e., s. 105-106.

²⁵⁰ Kissinger, a.g.e., s. 130.

²⁵¹ Kissinger, a.g.e., s. 137.

yardımı Çin'e aktarmıştır; ancak bir süre sonra ilişkiler olumsuz bir hava içerisine girmiştir. Kore Savaşı sonrasında politik görüşleri birbiri ile çatışmıştır. Bu olumsuz sürecin sonrasında, 1959 yılında Dostluk Anlaşması feshedilmiştir. Yaşanan ideolojik sorunlar ve politik farklılıklar sonucunda Çin yüzünü ABD'ye dönmüştür. ABD, Çin'in 1971 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) daimî üyesi olmasını sağlamıştır. Soğuk Savaş Dönemi sonrasında Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla Çin ve Rusya ilişkileri “iş birliği” zemininde incelenmeye başlanmıştır.²⁵² İlişkilerin iş birliği zemininde gelişmesinde en önemli etkenlerden biri 1996 yılında Şangay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ)'nün kurulması olmuştur. İki ülkenin ilişkileri ABD tek kutuplu sistemine karşı “stratejik ortaklık” sürecine girmiştir.

Bugün Çin ve Rusya ilişkileri pek çok açıdan bakıldığında olumludur. ŞİÖ, 2001 yılında resmî ve çok taraflı bölgesel bir örgüt haline gelmiştir. Çin ve Rusya, 2008 yılında “Dostluk, İyi Komşuluk ve İş Birliği Anlaşması” imzalamıştır. Tüm bu olumlu hava içerisinde ŞİÖ ile iki ülke arasında stratejik ortaklık süreci güçlenmiştir. Enerji ve enerji güvenliği konularının dâhil olmasıyla süreç daha da pekişecektir.²⁵³

Stratejik Ortaklık konusunda 1996 yılında yapılan Rusya-Çin Stratejik Ortaklık Bildirisi ve 2001 tarihli İyi Komşuluk Dostluk ve İş Birliği Anlaşması önemli anlaşmalardır. 23 Nisan 1996'da Çin ve Rusya Şanghay'da her iki tarafı da “yirmi birinci yüzyıl içerisinde eşit ve güvenilir bir stratejik ortaklık geliştirmeyi” taahhüt eden bir bildiri imzalamıştır. Stratejik ortaklığın gelişim sürecinde bu anlaşmalar da göz ardı edilmemelidir.²⁵⁴ Özellikle 1996 yılında yapılan BRICS toplantısı ŞİÖ gibi stratejik ortaklık sürecini güçlendirmek adına önemlidir.²⁵⁵ BRICS ülkeleri içerisinde Çin ve Rusya stratejik ortaklığının önemli bir yeri vardır. Bu tarz yapılan toplantılar stratejik ortaklık sürecini güçlendirmektedir. 2024 yılında da bu zirve tekrar gerçekleştirilecek ve Ekim 2024'te Rusya toplantıya ev sahipliği yapacaktır. Çin ekonomik büyüklüğü ve dış politikada artan iddialı konumu ile BRICS'te hâkim bir

²⁵² Ayşe Kurban, (2022), Rusya ve Çin İlişkilerinin Temel Dinamikleri, <https://www.insamer.com/tr/rusya-ve-cin-iliskilerinin-temel-dinamikleri.html>, Erişim Tarihi: 14.03.2024.

²⁵³ Amarsaykhan Serdar, (2003), The Sino-Russian Strategic Partnership: Prospects and Implications, Master Thesis, *Naval Postgraduate School*, Monterey, s. 4.

²⁵⁴ Thomas S. Wilkins, (2008), Russo Chinese Strategic Partnership: A New Form of Security Cooperation?, *Contemporary Security Policy*, 29(2), s. 360.

²⁵⁵ Michalski, a.g.m., s. 20.

konum sağlamaktadır. ŞİÖ’de olduğu gibi Rusya ve Çin BRICS toplantılarında önemli bir konumdur.²⁵⁶

Çin Rusya ilişkileri, gün geçtikçe artan ekonomik bağımlılığa rağmen taraflarca kabullenilmiştir. Çok kutuplu dünya içerisinde büyük güçler arasındaki ikili bağlardır. Emperyalizm çağında, Soğuk Savaş’ta hegemonya mücadelesi veren süper güçlerle onların avantaj elde etmeye çalışan bağımlı müttefikleri arasında Rus ve Çin ilişkileri kendisine has bir karaktere sahiptir. Moskova ve Pekin’e göre bu ilişkiler eşittir.

Uluslararası sistem içerisinde kendine has niteliğe sahip olan Çin ve Rus ilişkilerini kendine has hale getiren unsurlardan bir tanesi iki ülkenin sorunları farklı açıdan incelemeleridir: Asya-Pasifik’teki bölgesel sorunlar, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin beş daimî üyesinin yetki alanındaki küresel sorunlar ve yeni bir dünya sisteminin kurulması aşamasında karşılaşılan ekonomik ve siyasi kaynaklı sorunlardır.²⁵⁷ Güney Çin Denizi, Arktik ve Ukrayna’daki sorunlarda da iki ülke birbirlerine karşı saygılarını korumuşlardır. Ayrıca bu sorunlara yaklaşımları diğer ülkelerden farklı olmuştur.

Gilbert Rozman tarafından stratejik partnerlik belirli aşamalar sonrasında gerçekleşmiştir:

- Çin-Sovyet normalleşmesinin kazanımlarını pekiştirmek ve iyi dostluk bağları kurmak.
- İlişkilerin yeni bir seviyeye yükseltilmesi ve ortaklık perspektifinin açılması.
- Yapıcı bir ortaklığın kurulmasından memnuniyet duyulması.
- Yapıcı ortaklığın uluslararası öneminin derinleştirilmesi.
- Yapıcı ortaklığın stratejik ortaklığa dönüştürülmesi.

Son madde biraz daha açılırsa şunlar ifade edilmektedir: Boris Yeltsin 1996 yılında Çin’i ziyaret etmiş ve bir zirve gerçekleştirilmiştir. Zirvenin resmî belgesinde ilişkilerle ilgili olarak yer alan “yapıcı” kelimesi yerine “stratejik” kelimesinin kullanılmasını istemiştir. Bu şekilde iki tarafta yeni bağların yakınlığını ve gelişen

²⁵⁶ Alicia- Garcia Herrero, (2024), China continues to dominate an expanded BRICS, <https://eastasiaforum.org/2024/04/12/china-continues-to-dominate-an-expanded-brics/>, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

²⁵⁷ Gilbert Rozman, (1998), Sino-Russian Relations: Will the Strategic Partnership Endure? *Demokratizatsiya*, 6(2), s. 398.

ilişkilerin gücünü gösterebilecekti.²⁵⁸ İlişkiler o zamandan günümüze gelene kadar ivmelenerek artmış ve stratejik ortaklık etrafında birleşmiştir.

Çin ve Rusya arasındaki stratejik ilişki basite indirgenmemelidir. Çin, sadece Rusya'nın Batı'ya karşı dengelemeye çalıştığı bir araç olarak görülmemelidir. Kapsamlı stratejik ilişki sadece mantık evliliği değildir. Rusya ve Çin, Batı tarafından benimsenen temel değerlerin reddine dayanan, uluslararası sisteme ilişkin ortak bir görüşü paylaşmaktadırlar. Rus ve Çin siyasi kimliğinin zamanla arttığı gözlemlenmektedir.²⁵⁹

Veriler ışığında şu sonuçlar çıkarılabilir: Stratejik ortaklığın oluşum süreci içerisinde ABD'ye karşı bir araya gelme, tarihsel süreç içerisinde ufak ideolojik farklılıklara rağmen iki ülkenin ciddi bir çatışma süreci içerisine girmemesi, yapılan anlaşmalar ve ŞİÖ stratejik ortaklık sürecini güçlendirmiştir. Tüm bu tarihsel süreçle uluslararası sistem içerisinde yaşanan olaylar (Ukrayna Krizi, Güney Çin Denizi Sorunu, Arktik Bölgesi'ndeki kutuplaşma) ve enerji ilişkilerinin gelişmesini sağlamış ve stratejik ortaklıklarını geliştirmiştir. Aralarındaki stratejik ortaklığın güçlendiğinin en iyi göstergelerinden biri de Arktik'te yaşananlardır. Yakın zamana kadar Rusya, Çin'in Arktik'e girme konusunda temkinliydi. Güçlenen Rus ve Çin stratejik ortaklığı, Rusya'nın Çin'in Arktik hedeflerine karşı daha uzlaşmacı bir tavır takınmasını gerektiriyor.²⁶⁰

3.3. Stratejik Ortaklık Konsepti: Çin ve Rusya Örneği

Soğuk Savaş sonrası dönemden itibaren Çin ve Rusya ilişkilerinin hangi başlık altında toplanacağı birçok uzman tarafından tartışılmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde yaygın olan soru “Yakınlaşma mı? Rekabet mi?” olmuştur. Bir süre sonra “Rekabet mi? Ortaklık mı?” sorusu gündeme gelmiştir. Özetle, İkili ilişkileri tanımlamak için çok sayıda terim kullanılmıştır. Çin ve Rusya ilişkileri 1990'lardan bu yana “Basitçe Ortaklık”, “Sınırlı Ortaklık”, “Stratejik Ortaklık”, “Sınırlı Savunma Stratejik Ortaklığı” gibi kavramlar örnek olarak gösterilebilir.²⁶¹ Bunların içerisinde yapılan araştırmalar sonucunda en uygun olanın stratejik ortaklık olduğu belirlenmiştir.

²⁵⁸ Rozman, a.g.m., s. 400-401.

²⁵⁹ Wilson, a.g.m., s. 794.

²⁶⁰ Atyom Lukin, (2020), The Russia-China entente and its future, *International Politics*, 58, s. 375.

²⁶¹ Alexander Korolev, (2021), How closely aligned are China and Russia? Measuring strategic cooperation in IR, *International Politics*, 57, s. 760.

Çalışmada bu kavramı bir adım daha öteye götürüp stratejik enerji ortaklığı çerçevesinde ikili ilişkiler çalışılmıştır.

1900'lü yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler literatürüne giren ve zamanla popülerleşen kavram yoğun olarak kullanılmasına rağmen içerik ve anlamsal olarak uzlaşıya varılamamıştır. Bu yüzden stratejik ortaklık konseptini benimseyen ortaklar için kavram farklılaşabilmektedir.²⁶² Diğer bir deyişle, kavram ortaklığa taraf olan devletlerin yüklediği anlam ve içerik ile sınırlıdır. Bu yüzden ekonomi, güvenlik, enerji, çevre gibi birçok alanı kapsamına almaktadır.²⁶³ Bu tanımlamadan yola çıkarak Çin ve Rusya arasındaki stratejik ortaklık ilişkisi enerji kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Uluslararası ilişkilerde stratejik ortaklık kavramını ilk tartışmaya açan isimlerden birisi Sean Kay'dır. Kay, kavramı, taraflar ortak çıkarlar paylaşmasalar bile (hatta birbiriyle rekabet eden çıkarlara dahi sahip olunabilir) mevcut yakın ilişkilerini geliştiren ve meşru hale getiren bir ilişki biçimi olarak tanımlamıştır. Kavrama göre taraflar, mutlaka ortak çıkarlara sahip olmak durumunda değildir.²⁶⁴ Stratejik ortaklıkla ilgili yapılan bir diğer tanımlama da şu şekildedir: Evrensel nitelikteki ikili ilişkilerin birikimi temelinde kurulan, karşılıklı olarak birbirini telafi eden ve açıklarını kapatan ve siyasi ve ekonomik ilişkilerdir.²⁶⁵ Bu tanım çerçevesinde Çin ve Rusya ilişkileri değerlendirilebilir. Örneğin, Rusya'nın ekonomik anlamda zayıflığı Çin tarafından telafi edilebilmektedir. Çin'in enerjiye olan yoğun ihtiyacı Rusya tarafından karşılanabilmektedir. Ayrıca iki ülke arasındaki ilişkiler enerji ve ekonomi gibi kavramlar temelinde kurulmaktadır. Dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkiler stratejik ortaklık çerçevesinde hizalanmaktadır.

Stratejik ortaklıklar, her iki tarafın da temel hedeflerine ulaşmak için gerekli gördüğü ortaklıklardır. Bunun sebebi stratejik ortaklıklar içerisindeki “kazan-kazan” durumundan kaynaklanmaktadır. İkili ilişkilerde bir kırılganlık durumu söz konusudur ve ilişkilerin bozulması durumunda birbirlerine oldukça zarar verebilirler.²⁶⁶ Çin ve

²⁶² Anna Michalski, (2019), *Diplomacy in Changing World Order: The Role of Strategic Partnership*, *The Swedish Institute of International Affairs*, 10, s. 5.

²⁶³ Ali Şevket Ovalı, (2019), *Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon: Türk- Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal Bir Çerçeveden Bakmak*, *International Journal of Social Inquiry*, 12(1), s. 159.

²⁶⁴ Ovalı, (2019), a.g.m., s. 159.

²⁶⁵ Antônio Carlos Lessa, (2014), *Brazil's strategic partnership: An assessment of the Lula Era (2003-2010)*, *Revista Brasileira de Política Internacional*, 53, s. 119.

²⁶⁶ Giovanni Grevi, (2010), *Making EU Strategic partnerships effective*, Spain: FRIDE, s. 3.

Rusya ilişkileri yapılan bu tanım içerisinde de konumlandırılabilir. İki ülkenin birbirlerine karşı bir kırılganlık durumu söz konusudur. Kutuplaşmış dünya düzeni içerisinde bir araya gelen bu iki ülkenin ilişkilerinin bozulması ikisinin de ayrı oranda zarar görmesine neden olacaktır.

Stratejik ortaklık, uluslararası sistemi yapılandırmakta; ikili etkileşimleri şekillendirmekte, aktörlere itibar ve ideolojik hedeflere ulaşma konusunda alan sağlamaktadır. Stratejik ortaklık, devletler ve devlet dışı aktörler arasındaki ikili ilişkilerin özel bir biçimi olarak uluslararası sistemin sosyal yapılarını şekillendirir ve ikili etkileşim ve uluslararası rollerin gerçekleştirilmesi için mekânlar sağlar.²⁶⁷ Bu yüzden Çin ve Rusya ikili ilişkilerinin sistem içerisinde şekillenmesinde stratejik ortaklık önem arz etmektedir.

Stratejik ortaklık, farklı bağlamlar ve farklı amaçlarla ortaya çıkmaktadır. Stratejik ortaklıklar, ortaklar arasında kalıcı bir güç oluşturmayı amaçlar ve taraflar arasında kasıtlı olarak oluşturulur. Ayrıca ortaklar arasında hedef uyumu önemli bir unsurdur. Stratejik ortaklıklar, bireysel heveslerden ziyade daha derin gerçeklere dayanmakta ve taraflar arasında kaprisleri ve geçici hevesleri içermemektedir.²⁶⁸ Bu tanımlamada özellikle hedef uyumu dikkate alınmalıdır. Çin ve Rusya açısından değerlendirildiğinde iki ülke arasında genel olarak hedef uyumu gözlemlenmektedir. Çalışmada örnek olarak gösterilen Arktik Bölgesi'ndeki kutuplaşma bu duruma örnek olarak gösterilebilir. NATO ve ABD unsuru iki ülkeyi ortak hedeflere yöneltmektedir. Enerji ve enerji güvenliği gibi kavramlar da ortak hedeflere yönelmelerine sebep olmuştur. Özetle ilişkilerin stratejik ortaklık çerçevesinde gelişmesinin önemli nedenlerinden biri uluslararası ilişkileri tekelleştirmeye çalışan diğer merkezlerin gücünü dengelemek için iki ülkenin iş birliği yaparak kendilerini koruma altına almak istemeleridir.²⁶⁹

Rusya ve Çin arasındaki stratejik ortaklık ortak çıkar mantığına dayanmaktadır. Stratejik ortaklık askerî olmaktan ziyade caydırıcılıkla alakalıdır ve her iki devletin de Amerikan gücü karşısındaki ortak endişelerine dayanmaktadır. Ortaklığın stratejik

²⁶⁷ Michalski, a.g.m, s. 5.

²⁶⁸ Pamela L. Eddy ve Marilyn J. Amey, (2014), *Creating Strategic Partnerships/ A Guide for Educational Institutions and Their Partners*, ABD: Routledge, s.1.

²⁶⁹ Shi Ze, (2015), Building Strong China-Russia Energy Strategic Partnership, https://www.ciis.org.cn/english/COMMENTARIES/202007/t20200715_2738.html, Erişim Tarihi: 12.04.2024.

olabilmesi için sadece ikili iş birliğine dayalı değil daha geniş bir çerçevenin meydana getirilmesi gerekmektedir. Bölgesel ve küresel güvenliğin sağlanabilmesi adına bu önemlidir. ŞİÖ'nün kurulmasıyla ilişkinin stratejik bileşenleri kurumsallaşmış ve ikili ilişkilerin ötesine geçmiştir.²⁷⁰

Stratejik ortaklıkla ilgili belirtildiği üzere çeşitli tanımlamalar yapılabilmektedir. Esnek bir kavram olmasından ötürü ülkeler arasındaki ilişkilerde farklılık gösterebilmektedir. Genel olarak Çin ve Rusya arasındaki stratejik ortaklık, tarafların ortak çıkarlara sahip olduğu, uzun süreli taahhütlerle zenginleşen ve birbirlerinin eksikliklerini tamamlamaya dayanan bir ortaklık biçimidir. İki ülke de aralarında diğer kutuplaşan ülkelere karşı kalıcı güç oluşturmaya çalışmakta ve ortak hedefleri benimsemektedirler. Çin ve Rusya arasındaki ortak hedeflerin altında “kazan-kazan” durumu bulunmaktadır. Yapılan tanımlamalardan faydalanarak Çin ve Rusya’ya has olan stratejik ortaklık tanımı bu şekilde yapılabilmektedir.

Avery Goldstein stratejik ortaklıkların özünü yakalamaya oldukça yaklaşmış ve stratejik ortaklık kavramını şu şekilde açıklamıştır: Stratejik ortaklıkta temel unsurlar, istikrarlı ilişkiler ve kapsamlı ekonomik ilişkiyi teşvik etme taahhüdüdür. Uluslararası diplomaside ortak kaygı duyulan konularda birlikte hareket edilir ve iç politikaya dayalı anlaşmazlıklar dışarıya yansıtılmaz. Her ülkenin askerî temsilcileri ve üst düzey hükümet liderleri arasında düzenli zirve toplantıları olmak üzere sık sık ziyaretler gerçekleştirilmektedir.²⁷¹ Stratejik ortaklıkla ilgili yapılan bu tanımlama, Çin ve Rusya ilişkilerini incelerken oldukça uygundur. Çalışmada incelenen sorunlar göz önüne alındığında ikili ilişkilerde ortak kaygı ile hareket edilmiştir. Aralarındaki ilişki bir kapalı kutu niteliğindedir. Sorun yaşanlsa bile dışarıya yansıtılmamaktadırlar. Özellikle iki ülkenin üst düzey yöneticileri tarafından yapılan ziyaretler oldukça fazladır. Sürekli iki ülke arasında zirve toplantıları yapılmaktadır. Bu zirve toplantıları sonrasında yapılan anlaşmalarda “stratejik ortaklık” vurgusu yapılmaktadır. Yine zirve toplantıları en fazla enerji ile ilgili konularda yapılmaktadır. İlişkilerin geliştirilmesi için farklı konulara yer verilse bile uzun vadeli projelere dayalı enerji anlaşmaları ülkelerin temel konusunu oluşturmaktadır.

²⁷⁰ Chaka Ferguson, (2012), The Strategic Use of Soft Balancing: The Normative Dimensions of the Chinese-Russian ‘Strategic Partnership’, *Journal of Strategic Studies*, 35(2), s. 205.

²⁷¹ Wilkins, a.g.m., s. 361.

Çin ve Rusya arasındaki ilişkilerin stratejik ortaklık kavramı başlığı altında incelenebileceğini gösteren bir tanımlama da Martin A. Smith tarafından yapılmıştır. İlişkiler, ortaklar arasında uluslararası ilişkilerin genel doğası hakkında geniş bir mutabakat tarafından motive edilir.²⁷² Ayrıca bu tür ortaklıklar, sınır bölgelerinde güvenlik, tamamlayıcı ticaret, enerji konuları ve diplomasi gibi birçok ikili soruna ortak çözümler aramaktadırlar. Stratejik ortaklık içerisindeki devletler, diğer uluslararası güçlere kıyasla ortağın göreceli ulusal gücü, güvenliği ve prestiji konusunda endişe duyabilmektedirler; ancak siyasi ve ekonomik iş birliğinin geniş olmasından kaynaklı endişeler bastırılabilir. Diğer bir deyişle stratejik ortaklık, güç asimetrisi nedeniyle bir miktar endişeye izin verebilmektedir; ancak kurulan uzun vadeli güvenlik ve ekonomik ilişkiler sayesinde endişe bastırılır.²⁷³ Bu tanımlama, Çin ve Rusya ilişkilerine oldukça uygundur. Özellikle güç asimetrisi ve bir ülkenin diğerine daha bağımlı olma durumu endişeler meydana getirmektedir; ancak bu endişeler tanımda da yer aldığı üzere uzun vadeli güvenlik ve ekonomik ilişkiler vasıtasıyla bastırılmaktadır. Çalışma da incelendiği üzere uzun vadeli yapılan enerji projeleri endişelerin bastırılmasına neden olabilmektedir.

3.4. Çin ve Rusya Stratejik Enerji Ortaklığı

Enerji sektöründeki iş birliği Rus-Çin stratejik ortaklığının önemli bir bileşenidir. Karmaşık hale gelen jeopolitik durum bağlamında, küresel enerji süreçlerinin katılımcısı ve enerji kaynaklarının en büyük ihracatçılarından biri olarak Rusya, enerji kaynaklarının ihracatını çeşitlendirmek adına etkili mekanizmalar geliştirmeye çalışmakta ve enerji iş birliğini geliştirmeye odaklanmaktadır. Çin, Asya-Pasifik Bölgesi'ndeki ve dünyadaki en büyük enerji kaynaklarının ithalatçısı konumundadır. Rusya'nın iddialı enerji projelerini hayata geçirmesi için umut verici bir ortak konumundadır.²⁷⁴ Özetle, iki ülke de karşılıklı olarak birbirini telafi eden, açıklarını kapatan, siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmak için uyumlu olan iki stratejik ortak konumundadır. İlişkilerin merkezine enerji konumlanmaktadır. Enerji açısından da birbirlerini tanımlamaktadırlar.

²⁷² Røseth, a.g.m., s. 30.

²⁷³ Røseth, a.g.m., s. 31.

²⁷⁴ Nezhnikova, Papelniuk ve Gorokhova, a.g.m, s. 203.

Ayrıca aralarındaki enerji ilişkisi hassas bir niteliktedir. Rusya ve Çin'in enerji yaklaşımı, iki ülkenin güvenlik endişelerini ve risklerini paylaşmaya başladığı ve Moskova'nın asimetrik kırılabilirliği kabul ettiği bir anlayışa dayanmaktadır. Bu durum da stratejik olarak nitelendirilebilecek bir ortaklıkla sonuçlanmıştır. Bu noktada asimetrik kırılabilirlik şu şekilde açıklanabilir: Stratejik ortaklıklar, temel güvenlik kaygıları, anlaşma ve anlaşmazlık alanları ve ekonomik kazanç elde etmek için ikili anlaşmaları kullanıp kullanmama konusunda hazır olup olmadıklarını test etmek adına bir diyalog platformu kurarlar. Bu tür kurulan ortaklıklar, sınır bölgelerinde güvenlik, tamamlayıcı ticaret ve enerji konuları gibi konularda çözüm arayışı içerisine girerler. Stratejik ortaklıklarda devletler, bir ortağın göreceli ulusal gücü, güvenliği ve prestiji ile ilgili endişe sahibi olabilirler; ancak politikalarının genişliği ve derinliği bu endişeleri bastırmaktadır. Başka bir ifadeyle stratejik ortaklıklarda bir miktar güç asimetrisi nedeniyle endişeler meydana gelebilir; ancak uzun vadeli güvenlik ve ekonomi politikalarının oluşturulması endişeleri azaltır.²⁷⁵ Özellikle güç asimetrisi konusunda Rusya'nın Çin'e karşı endişeleri olduğu söylenebilir; ancak enerji konuları üzerinden inceleme yapılırsa enerji ile ilgili olarak kurulan diyaloglar bu endişelerin bastırılmasına neden olmaktadır. Bağımlılık, asimetrik güç gibi bazı konulardan kaynaklı duyulan endişeler iki ülke arasında mevcuttur fakat uzun süreli yapılan diyaloglar, zirve toplantıları, ekonomik ve ticari anlaşmalar ve uzun süreli taahhütler stratejik ortaklık ilişkilerini güçlendirmektedir. Bu aşamada enerji önemli bir yere konumlanmaktadır. Aralarındaki enerji ilişkileri bu endişelerin azalmasına yardımcı olan bir husustur. Bu yüzden çalışmada stratejik enerji ortaklığı şeklinde ayrı bir başlık açılmıştır.

Bir diğer önemli unsur “kazan-kazan” durumuyla ilgilidir. Stratejik ortaklık durumunda ortak hedeflerin benimsenmesinin sebebi kazan-kazan durumuyla ilgilidir. Bazı analistler Rusya ve Çin'in enerji ortaklıklarını geliştirmek adına eşit olmayan bir “kazan-kazan” modeli oluşturduklarını savunmaktadırlar. Bu modeli de esas alarak stratejik bir enerji ortaklığına doğru ilerlediklerini savunmaktadırlar.²⁷⁶ Stratejik enerji ortaklığına doğru ilerlemelerinin en önemli sebeplerinden birisi de yaşanan bazı sorunlardır. Stratejik ortaklık, Rusya ve Çin için ticari işlerin ötesine geçen bir ortaklığı

²⁷⁵ Martin A. Smith, (2006), *Russia and NATO since 1991-From Cold War through cold peace to partnership?*, ABD: Routledge, s. 112.

²⁷⁶ Keun Woon Paik, (2015), *Sino-Russian Gas and Oil Cooperation: Entering into a New Era of Strategic Partnership*, *The Oxford Institute for Energy Studies*, s. 3.

ifade etmektedir. Aralarındaki ilişki sadece enerji alım ve satımı değil, kaynaklara ve şirketlere karşılıklı yatırımı ve gerçekleştirilen projelerin her iki tarafın da enerji sektöründeki gelecek planlarını kapsamaktadır. Aralarında gün geçtikçe derinleşen ilişkilerin gelişiminde Ukrayna Krizi'nin etkisi vardır. Ukrayna Krizi'nin ardından Rusya'nın Asya'ya yönelimiyle beraber iki ülke enerji ticaretini geliştirmeye çalışmış ve "kazan-kazan" durumuyla iki ülke arasında stratejik enerji ortaklığı gelişmiştir.

Rusya'nın Çin'e karşı kırılganlığı ya da jeopolitik endişelerine rağmen izleyeceği stratejik enerji ortaklığı politikaları faydasına olacaktır. Rusya, bağlayıcı enerji anlaşmaları yoluyla Çin için uzun vadeli bir kaynak sağlayıcısı olmak için mücadele edecektir. Rusya'nın jeopolitik kaygılarla Çin'e yönelik enerji politikaları pragmatist politikalardan ziyade stratejik enerji siyasetleridir. Aşağıda verilen maddelerde bu durumu destekler niteliktedir:

- Rusya, Çin'le arasındaki ikili enerji fırsatlarını her daim vurgulamaktadır. Çinli enerji şirketleri için uygun ortam sağlamaya çalışmaktadır. Arktik bölümünde bu duruma örnek verilmiştir. Ukrayna Krizi'nden sonra Rusya, bölgede Çinli şirketlere kolaylıklar sağlamıştır. Faaliyete geçmemiş anlaşmalar konusunda Çin'e karşı sabır göstermektedir.
- Rus-Çin anlaşmaları, uzun vadeli beklentileri olan büyük enerji projeleri için imzalanmaktadır.
- Rusya'nın Çin'e yönelik güvenlik düşünceleri, üçüncü tarafların güvenlik kaygılarının hâkim olmadığı ikili enerji ilişkilerinin büyümesine odaklıdır.²⁷⁷

Çin ve Rusya stratejik enerji ortaklığına ivme kazandıran önemli etkenlerden birisi de Rusya ve Batı arasındaki ilişkilerin kötüleşmesidir. İlişkilerin kötüleşmesi Rusya'yı stratejik bir kaldıraç olarak Çin'e yönelmeye teşvik etmiştir.²⁷⁸ Çalışmada ifade edilen sorunlar, enerji ilişkilerinin güçlenmesiyle birlikte stratejik enerji ortaklığı ilişkilerinin güçlenmesine neden olmuştur.

Özetle Rusya, enerji stratejisini Çin ile olan yakın bağlarını vurgulayarak Doğu'ya doğru yönlendirmiştir. Çin'in yoğun enerji talebi ve güvenilir bir enerji ortağı olma potansiyeli iki ülke arasındaki stratejik iş birliğini güçlendirmiştir. Karşılıklı fayda ve iş birliği içerisinde Rusya ve Çin enerji stratejilerini uyumlu hale getirmiştir. İki ülke

²⁷⁷ Røseth, a.g.m., s. 33.

²⁷⁸ Daksueva ve Yılmaz, a.g.m., s. 13.

arasında karşılıklı birtakım endişeler mevcuttur; ancak enerji projelerinin gerçekleştirildiği süreç içerisinde uzun süreli taahhütler, ekonomik ve ticari anlaşmalar endişelerin azalmasına neden olmaktadır. Yakın tarihte de görüldüğü üzere Batı'nın kutuplaşması sonucunda iki ülke birbirine yaklaşacak ve birbirlerinin eksiklerini kapama ve ortak hedeflerde buluşma konusunda enerji kilit bir rol oynayacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada, Rusya ve Çin arasındaki enerji alanındaki iş birliğinin uzun dönem içerisindeki etkilerinin neler olabileceğiyle temel sorunsalı incelenmiş ve analiz edilmiştir. Uygun konjonktürün katalize ettiği Çin ve Rusya ilişkileri bağlamında enerji ve enerji güvenliğinin önemi ikili ilişkileri yönlendiren politika araçları olarak zamanla artmaktadır. Tezde enerji ve enerji güvenliği kavramları analiz edilmiş ve önemleri vurgulanmıştır. Ukrayna Krizi, Güney Çin Denizi Sorunu ve Arktik'teki kutuplaşmaya çalışmada yer verilmiş; enerji ve enerji güvenliği kavramlarının bu sorunlar üzerindeki rolü çalışmada irdelenmiştir. Ülkelerin yaşadığı bu sorunlar çerçevesinde iki ülke arasındaki stratejik enerji ortaklığı süreci çalışmada analiz edilmiştir. Giriş bölümünde ortaya atılan temel sorular tez boyunca ele alınmaya çalışılmıştır. Tez çerçevesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Mevcut konjonktür içerisindeki bazı önemli etkenlerin Çin-Rusya arasında yakınlaşmaya ve iş birliğine neden olduğu gözlemlenmiştir. Bu etkenler, temel olarak jeopolitik ve jeoekonomik etkenlidir. Jeopolitik açıdan, Çin ve Rusya'nın Avrasya ve Asya-Pasifik'te ABD'ye karşı girdiği güç rekabeti, iş birliğinin büyümesine neden olmuştur. Güney Çin Denizi'nde var olan ABD tehdidi, bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Rusya her ne kadar sessiz kalsa da bazı uzmanlar tarafından bu durum bir çeşit onaylama olarak ifade edilmiştir. Çalışmada verilen sorunların yaşandığı diğer bölgelerde de benzer tavır ve tutum gözlemlenmiştir. Ayrıca bölgede yaşanan sorunlar, Rusya ve Çin'in yakınlaşmasına neden olmuştur. Özellikle enerji güvenliği etkeninin iki ülkenin yakınlaşmasında kilit rolü bulunmaktadır. Jeoekonomik açıdan, Çin ve Rusya pazarlarının ikili ticaret ve yatırım açısından uygunluğu, iki ülke arasında daha derin bir etkileşime sebep olmuştur.

Ukrayna Savaşı'nın da etkisiyle Avrupa ve Rusya arasındaki enerji ilişkileri ciddi anlamda zarar görmüş ve iki ülke arasında enerji güvenliğinden kaynaklı endişeler ortaya çıkmıştır. Rusya enerji tedariğini sağlayabileceği yeni alternatifler bulmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda Doğu'ya yönelmiştir. Enerji güvenliğini tehlikeye atan Ukrayna Krizi'nin olası olumsuz sonuçlarından kurtulmanın en iyi yolunun bu

politikayı benimsemek olduğu üst düzey yöneticiler tarafından da ifade edilmiştir. Bu noktada Doğu'daki en iyi ortak Çin ile Rusya birbirini tamamlayıcı roller üstlenmişlerdir. Çin'in yoğun enerji ihtiyacı karşısında Rusya'nın duyduğu mali destek ortak hedeflerde buluşmalarına sebebiyet vermiştir.

Uygun koşullar çerçevesinde gelişen Çin ve Rusya ilişkileri bağlamında, enerjinin bir dış politika aracı olarak stratejik anlamda önemi yıllar geçtikçe anlaşılmıştır. Enerji, iç ihtiyaçlara ve dış zorluklara cevap verme ve daha fazla iş birliğinin yaratılmasına yardımcı olmuştur. Ukrayna Krizi, Güney Çin Denizi'nde yaşanan sorunlar ve Arktik Bölgesi'ndeki kutuplaşma örneklerinde görüldüğü üzere, iki ülke için enerji farklı boyuttaki güvenlik sorunlarına siyasi ve ekonomik bir yanıt olarak kendisini göstermiştir. Enerji hem ikili ilişkileri geliştirmek hem de tehditleri savmak için bir araç olarak kullanılmaya iki ülke tarafından devam edilecektir. Ayrıca bu noktada enerji güvenliği de göz ardı edilmemelidir. Çalışmada verilen örnekler göz önüne alındığında enerji güvenliğinin iki ülke için bağlayıcı rolü olduğu belirlenmiştir. İki ülke de yaşadıkları sorunlar doğrultusunda enerji güvenliği politikalarını çeşitlendirmiştir. Yine yaşadıkları sorunlar çerçevesinde Rusya ve Çin'in enerji güvenliği tanımlarının da farklılaştığı tespit edilmiştir. Çin'in enerji güvenliği politikalarını bağımlılık korkusu ve ABD'den kaynaklı endişelerin yönlendirdiği tespit edilmiştir. Güney Çin Denizi'nde yaşanan sorunlar ve “Malakka İkilemi” bu durumun önemli göstergeleridir. Bu yüzden Çin farklı arayışlara girmiştir. Bu arayışlardan birisi de Arktik Bölgesi'dir. Arktik'te Rusya ile enerji ilişkilerinin gelişmesinin nedenlerinden biri enerji güvenliğinden kaynaklanan endişeler olmuştur. Enerji, Rus ekonomisi için kilit önem taşımaktadır; bu yüzden enerji güvenliğinin sağlanması Rusya için esastır. Rusya'nın enerji güvenliği politikalarını da Çin'de olduğu gibi tehdit unsurlarının yönlendirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca Ukrayna Krizi, Rusya'nın enerji güvenliği politikalarında çok önemli bir değişim yaratmıştır.

Yine çalışmada yer verilen sorunlarla ilgili şu sonuçlar tespit edilmiştir. Rusya için Çin ile enerji iş birliği, Ukrayna Krizi'yle ilgili gelişmeler nedeniyle olumsuz bir ekonomik tablo ile karşılaşmasına rağmen çok ihtiyaç duyduğu mali rahatlama ve siyasi desteği sağlamıştır. Çin açısından Rusya ile oluşturulan derin enerji bağları, ülkenin stratejik deniz yolları üzerinden taşınan petrol ve doğal gazla olan bağımlılığını azaltmakta ve Güney Çin Denizi'nde yaşadığı anlaşmazlıklar için geniş bir politika manevra alanı açmaktadır. Yine Çin için Rusya vasıtasıyla Arktik Bölgesi'nde yeni alternatif yollar

ve yeni enerji alanları oluşmaktadır. Bölge, Çin'in enerji güvenliği politikalarında olumlu etki yaratmaktadır.

Rusya'nın Çin için vazgeçilmez bir ortak olma niteliği taşıdığı ifade edilebilir. Bu durum iki başlık altında çalışmada belirtilmiştir. Çin, Asya-Pasifik Bölgesi'nde ve ötesinde ABD etkisini daraltmak için Rusya'nın desteğine ihtiyaç duymaktadır. Çin, Rusya'yı ABD etkisindeki NATO karşısında dengeleyici bir unsur olarak görmektedir. Rusya'da benzer şekilde ABD etkisine karşı Çin'i dengeleyici unsur olarak görmektedir. Ayrıca aralarındaki enerji ticareti de iki ülkeyi birbiri için benzersiz kılmaktadır. Enerji ticareti konusunda iki ülke arasında uzun süreli taahhütlere dayanan projeler yapılmıştır. ESPO, Yamal LNG ve Sibirya'nın Gücü Projeleri bu önemli projelerden bazılarıdır. Bu projeler, iki ülkeyi birbirine enerji ilişkileri açısından yaklaştırmış ve birbirlerini önemli bir pozisyona konumlandırmalarına neden olmuştur.

Çin-Rusya enerji ilişkilerindeki güncel gelişmelerin kısmen dış gelişmeler tarafından desteklendiği göz önüne alındığında ve dış gelişmeler var olduğu sürece enerji diplomasisi iki ülke arasında merkezî bir konumda olacaktır. Dış etkenlerin yönlendirmesiyle oluşan mekanizmalar ve normlar ortadan kalktığında dahi devamlılığı olacaktır. Enerji, iş birliğinin stratejik sonuçlarını desteklemekte ve iki ülke için fırsatlar yaratmaktadır. Bu nedenle çalışmada Çin ve Rusya'nın giderek daha geniş ve daha kapsamlı bir iş birliği sürecine gireceği savunulmaktadır. Çalışmada aralarındaki iş birliği süreci stratejik ortaklık kavramı ile sağlanmıştır. Hatta enerjinin iki ülke arasındaki kilit rolü göz önüne alınarak stratejik enerji ortaklığı kavramı iki ülke ilişkilerini tanımlamaktadır.

İki ülke arasındaki derin enerji ilişkilerinden kaynaklı enerji ile ilgili anlaşmalar, çeşitli düzeydeki yetkililer arasında düzenli toplantılar, iş görüşmeleri gibi uygulama mekanizmaları meydana getirmekte ve bu mekanizmalar stratejik ortaklığı kolaylaştırmaktadır. 1996 yılında yapılan Rusya-Çin Stratejik Ortaklık Bildirisi ve 2001 tarihli İyi Komşuluk Dostluk ve İş Birliği Anlaşması stratejik ortaklığın gelişimi için önemli anlaşmalar olarak görülmektedir. 1996 yılında yapılan BRICS toplantısı ve ŞİÖ, Çin ve Rusya arasındaki stratejik ortaklığı güçlendirmektedir. Günümüzde de iki ülke önderliğinde devam eden zirveler stratejik enerji ortaklığı sürecini güçlendirmektedir. Bu zirve toplantılarına enerji bir konu olarak kendisini

göstermektedir. Ayrıca bu toplantılarda üst düzey yöneticiler tarafından “stratejik ortaklık” vurgusu sıkça yapılmaktadır.

2013 yılı itibariyle Çin ve Rusya arasındaki enerji ilişkileri gittikçe yakınlaşma eğilimine girmiştir. 2014 yılından sonra “stratejik ortaklık” olarak anılmaya başlanan ikili ilişkiler aslında yeni ortaya çıkan bir durum değildir. Mao döneminde de enerji bağlamında tarafların bir arada hareket ettikleri gözlemlenmektedir. Ama yine de 21. yüzyılın stratejik enerji kaynakları temelinde ilişkilerin 2000’li yılların ortalarından itibaren ön plana çıkmaya başladığı gözlemlenmiştir. 2008 yılından itibaren bu durum daha da ön plana çıkmaya başlamıştır.

Stratejik ortaklık kavramı, tarafların evrensel nitelikteki ikili ilişkilerin temelinde kurulan, karşılıklı olarak birbirini telafi eden, açıklarını kapatan, siyasi ve ekonomik ilişkiler olarak tanımlanmıştır. Çin ve Rusya ikili ilişkileri bu tanım çerçevesinde incelenebilmektedir. İki ülke de yaşadıkları sorunlar sonucunda ortaya çıkan olumsuz durumları telafi etme yoluna girmiştir. Örneğin, Ukrayna Krizi’nde mali olarak zor durumda kalan Rusya’nın mali açığı Çin tarafından telafi edilmiştir. Çin’in zamanla artan enerji ihtiyacı Rusya tarafından sağlanmaktadır. İki ülke arasındaki ilişki salt bir mantık evliliği gibi görülmemelidir. İki ülke ortak çıkarlar doğrultusunda bir araya gelmektedir.

Stratejik ortaklıklar iki tarafın da temel hedeflerine ulaşmak için gerekli gördüğü ortaklıklardır. Stratejik ortaklıklar içerisinde “kazan-kazan” durumu söz konusudur. Stratejik ortaklar arasında hedef uyumu da önemli bir husustur. Örneğin, Arktik Bölgesi’ndeki kutuplaşma sonucunda ABD önderliğinde NATO, iki ülkeyi ortak hedefler etrafında birleştirmiştir. Stratejik ortaklıkta, uluslararası diplomaside ortak kaygı duyulan konularda birlikte hareket edilir. Her ülkenin askerî temsilcileri ve üst düzey hükümet liderleri arasında düzenli zirve toplantıları olmak üzere sık sık ziyaretler gerçekleştirilir. Rusya ve Çin bu tarz toplantıları çok sık yapmaktadır. Ayrıca iki ülke arasında uzun süreli taahhütler ve bağlayıcı projeler bulunmaktadır. Bunlar da stratejik ortaklığın önemli unsurlarıdır. Çalışmada incelenen uzun zaman dilimlerine dayanan enerji projeleri, aralarındaki stratejik ortaklık durumunu güçlendirmektedir. Enerji, çalışmada esas alındığı için aralarındaki ilişki stratejik enerji ortaklığı çerçevesinde incelenmiştir.

Stratejik ortaklıkta ortak hedeflerin belirlenmesinde “kazan-kazan” modeli etkilidir. Rusya ve Çin enerji ortaklıklarını geliştirmek adına bu modeli oluşturmuşlardır. Bu model esas alınarak iki ülke de ilişkilerini stratejik enerji ortaklığı çerçevesinde geliştirmiştir. Stratejik enerji ortaklığı çerçevesinde Rusya, Çin’le arasındaki ikili enerji fırsatlarını sürekli vurgulamaktadır. Projelerin faaliyete geçmesi için yoğun çaba harcamaktadır. Rusya ve Çin arasındaki enerji anlaşmaları uzun vadeli, karşılıklı beklentilere dayanan projelerdir. Karşılıklı birtakım kaygılar olsa bile iki ülke de enerji ilişkilerini büyütme düşüncesindedir. Bu durum da kaygıların bastırılmasına neden olmaktadır.

Son olarak, Rusya ve Çin arasında enerji alanındaki iş birliğinin uzun dönem içerisindeki ilişkileri nasıl etkileyeceği çalışmanın temel araştırma sorusuydu. Araştırma sorusuna cevaben argüman enerji alanındaki iş birliği, iki ülkenin enerji dışındaki konularda dahi (Ukrayna Krizi, Güney Çin Denizi Sorunu, Arktik Bölgesi’ndeki kutuplaşma) ortak tutumlar benimsemelerine sebep olmuştur. Bu ortak tutumlarla birlikte zamanla iki ülke arasındaki stratejik enerji ortaklığı gelişim göstermiştir ve zamanla daha da derinleşecektir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Baev, P. K. (2008). *Russian energy policy and military power*. ABD: Routledge.
- Bekcan, U. (2013). *Yenidünya düzeninde Rusya-Çin ilişkileri*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bertelsen, G. R. ve Kobzeva, M. (2024). Gelecekteki arktik düzeni: Tek kutupluluk, iki kutupluluk veya çok kutupluluk. İçinde E. Ayaydın ve A. Dal (Edt.), *Uluslararası ilişkilerde arktik* (ss. 153-165). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bilgin, M. (2005). *Avrasya enerji savaşları* (2. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Blank, S. ve Rosner, K. (2006). *Russo- Chinese energy relations: Politics in command*. United Kingdom: GMB Publishing.
- Bochkarev, D. (2006). *Russian energy policy during president putin's tenure: Trends and strategies*. UK: GMB Publishing.
- Carr, E. H. (2019). *Sovyet Rusya Tarihi/ Bolşevik Devrimi/1917-1923* (6. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Coşkun, E. ve Erdal, L. (2022). Türkiye'nin Doğu Akdeniz siyaseti; Oyun teorik yaklaşım. İçinde L. E. Orallı (Edt.), *Enerji politikaları ve güvenliği* (ss. 17-39). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Doster, B. (2022). Ukrayna-Rusya Savaşı ve Küresel Boyutları. İçinde Basmacı, G ve Çarık, Ş. (Edt.). *Rusya-Ukrayna Savaşı ve Medya*. (ss. 9-17.). İstanbul: Urzeni Yayıncılık.
- Downs, E. S. (2000). *China's quest for energy security*. ABD: RAND Publishing.
- Dugin, A. (2018). *Rus Jeopolitiği/ Avrasyacı yaklaşım* (10. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Eddy, P. L. ve Amey, M. J. (2014). *Creating strategic partnerships/ a guide for educational institutions and their partners*. ABD: Routledge.
- Erkan, A. Ç. (2021). *Çin- Rusya Enerji İlişkilerinde Yeni Dengeler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Fedor, J., Lewis, S. ve Zhurzhenko, T. (2017). Introduction: War and memory in Russia, Ukraine, and Belarus. İçinde J. Fedor, M. Kangaspuro, J. Lassila ve T.

Zhurzhenko (Edt.), *War and memory in Russia, Ukraine and belarus* (ss. 5-36). Switzerland: Palgrave Macmillan.

Fiouros, F. S. (2019). The political economy of national and energy security: The analytical framework. İçinde P. G. Sklias, S. A. Roukanas ve F. S. Flouros (Edt.), *The political economy of national and energy security* (ss. 101-127). ABD: Nova Science Publishers.

Goldemberg, J., Johansson, T., (2004), Part III. Energy and Major Global Issues, José Goldemberg ve Thomas B. Johansson (Edt.), *World Energy Assessment: Overview 2004 Update* (ss. 33-45)., ABD: World Energy Assessment.

Grigas, A. (2017). *The new geopolitics of natural gas*. ABD: Harvard University Press.

Haghighi, S. S. (2007). *Energy security/ The external legal relations of the European union with major oil and gas supplying countries*. ABD: Hart Publishing.

Hinrichs, R, A. ve Kleinbach, M, H. (2023). *Energy: Its uses and the environment*. ABD: Cengage Learning.

Isaeva, O. M., Vasic, B. ve Radovanovic, M. (2018). Ensuring global energy security: The role of russian energy policy. İçinde M. Radovanovic (Edt.), *Energy security/ perspectives, improvement, strategies and challenges* (ss. 1-34). ABD: NOVA Science Publishers.

Jones, O. ve Dodds, P. E. (2017). *Definitions of energy security*. UK: University College of London.

Kandiyoti, R. (2008). *Pipelines- flowing oil and crude politics*. ABD: I.B. Tauris.

Karabulut, B. (2015). *Güvenlik*. Ankara: Barış Kitabevi.

Karabulut, B. (2023). *Strateji ve jeopolitik*. (3. Baskı). Ankara: Nobel Kitabevi.

Kissinger, H. (2015). *Çin/ dünden bugüne yeni Çin*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Li, M. ve Poh, A. (2019). The indispensable partner: Russia in China's grand strategy. İçinde B. Lo ve I. Bekkevold (Edt.), *Sino- Russian relations in the 21st century* (ss. 21-39). UK: Palgrave Macmillan.

Lixia, Y. (2021). *Energy security in times of economic transition/ lessons from China*. UK: Emerald Publishing Limited.

Pamir, N. (2017). *Enerjinin iktidarı* (4. Baskı). İstanbul: Hayy Kitap.

Pascual, C. ve Elkind, J. (2010). *Energy Security/ economics/ politics/ strategies and implications*. ABD: The Brooking Institutions.

Radovanovic, M. (Edt.) (2018). *Energy security/perspectives, improvement, strategies and challenges*. ABD: NOVA Science Publishers.

Review Sklias, G. P., Roukanas, S. A. ve Flouros, S. F. (Edt.). *The political economy of energy security*. ABD: NOVA Science Publishers.

Moe, A. (2020). The Dynamics of Arctic Development, Rottem S. V. ve Folkestad A. S. (Edt.), *Arctic Governance*, UK: I.B. Tauris, s. 10.

Roy, D. (2016). The united states and the South China sea: Front line of hegemonic tension. İçinde Storey I. ve Cheng-yi L. (Edt.), *The South China sea dispute- navigating diplomatic and strategic tensions* (ss. 228-246). Singapore: ISEAS Publishing.

Sandıklı, A. (2010). China's growing need of energy and changing balances. İçinde A. Sandıklı (Edt.), *China a new superpower? Dimensions of power, energy and security* (ss. 54-64). İstanbul: BİLGESAM.

Serdar, A. (2003). The sino-russian strategic partnership: Prospects and implications. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Naval Postgraduate School*. Monterey.

Shambaugh, D. (2016). *Çin/ küreselleşme yolunda kısmi güç*. İstanbul: Yarin Yayıncılık.

Shicun, W. (2013). *Solving disputes for regional cooperation and development in the South China Sea*. Oxford: Chandos Publishing.

Sklias, G. P., Roukanas, S. A. ve Flouros, S. F. (Edt.) (2019). *The political economy national energy security*. ABD: NOVA Science Publishers.

Smith, M. A. (2006). *Russia and NATO since 1991-from cold war through cold peace to partnership?* ABD: Routledge.

Sönmezoğlu, F. (Der.) (2017). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü*. İstanbul: D/R Yayınları.

Matsiyevsky, Y. (2018), Western Leverage, Russia's Resistance and the Breakdown of the Yanukovych Regime, T. Stępniewski ve G. Soroka (Edt.), *Ukraine After Maidan Revisiting Domestic and Regional Security* (ss.135-166), Stuttgart, Germany: İbidem Press.

Storey, I. ve Cheng-yi, L. (Edt.) (2016). *The South China sea dispute- navigating diplomatic and strategic tensions*. Singapore: ISEAS Publishing.

Turan, İ. (2020). *Çin'in enerji güvenliği politikası/ kuşak yol inisiyatifi ve Avrasya'da "Yeni Büyük Oyun"*. Ankara: Nobel Yayınları.

Ulusal Enerji Ajansı. (2004). *Enerji istatistikleri el kitabı*. Fransa: Uluslararası Enerji Ajansı.

Askarova, S., (2019). Çin'in Enerji Politikaları, Yalçınkaya, A. ve Tuğlu, D. (Edt.) *Avrasya Stratejileri/İlişkiler/Örgütler/Politikalar*. (ss. 201-204) Ankara: Astana Yayınları, s. 209.

Yergin, D. (2011). *The quest*. ABD: Penguin Books.

Yergin, D. (2014). *Enerjinin geleceği*. İstanbul: Optimist Yayıncılık.

Yergin, D. (2021). *Yeni harita/ enerji, iklim ve uluslar çatışması*. İstanbul: Nora Yayıncılık.

Yıldırım, S. (2018). *Uluslararası ilişkilerde Asya/ Kuşak Yol'un jeo-ekonomisi ve güvenliği*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

SÜRELİ YAYINLAR VE MAKALELER

Akpınar, B. G. (2017). Uluslararası hukuk çerçevesinden arktik güvenliği politikalarının analizi: Rusya ve ABD örneği. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(2), 84-118.

Akram, Q. (2019). China's malacca dilemma: Power politics in Indian ocean. *Journal of Politics and International Studies*, 2(5), 29-44.

Ang, B. W., Choong, W. L. ve Ng, T. S. (2015). Energy security: Definitions, dimensions and indexes. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 42, 1077-1093.

Ateş, E. (2021). Türkiye'nin jeoekonomik gücünün belirlenmesi: Ampirik bir analiz. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 133-154.

Ayaydın, E. (2017). The arctic region: Impact of global warming & Competition for energy resources. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Ayşe, K. Rusya ve Çin ilişkilerinin temel dinamikleri. *İNSAMER Analiz*, 1-8.

Ayvaz, Z. ve Ramadan J. (2021). Avrasya jeopolitiğinin yeniden hareketlenmesinde kuşak yol inisiyatifi'nin rolü. *UPA Strategic Affairs*, 1(2), 73-95.

Battır, O. ve Yiğittepe, L. (2023). Rusya- Ukrayna Savaşı'nda yaptırımlar ve enerji güvenliği; Karşılıklı ekonomik bağımlılıklar perspektifinden bir değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 30(3), 550-573.

Berkul, A. (2019). Analyzing the impact of climate change on energy security policy of Russia in the arctic region. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Berkul, A. (2023). Rapor No.1/Arktik Serisi-1, *İklim Değişikliği ve Enerji Çalışmaları Merkezi*, Rapor No:1. 1-11.

Birol, Y. E. ve Taştan, S. (2023). Türkiye'nin enerji arz güvenliğinin ölçülmesi ve öngörüsü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 75, 194-206.

Bogoviz A. V., vd. (2018), Russia's Energy Security Doctrine: Addressing Emerging Challenges and Opportunities, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 8(5), s.1-6.

Borgerson, S. G. (2014). Arctic meltdown-the economic and implications of global warming. *Foreign Affairs*, 87(2), 63-77.

Cao, Y. (2022). Implications for Sino- Russian cooperation on the polar silk road. *Arctic Year Book*, 1-15.

Congressional Research Service. (2020). Power of Siberia: A Natural Gas Pipeline Brings Russia and China Closer, *In Focus*, Rapor No: IF11514.

Çelikpala, M. (2014). Enerji güvenliği: NATO'nun yeni tehdit algısı. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 40(10), 75-99.

Daksueva, O. (2015). Sino-centrism in Russia's South China sea policy. *Issue Briefings*, 1, 1-11.

Daksueva, O. ve Yılmaz, S. (2017). The energy nexus in China– Russia strategic partnership. *International Relations of the Asia-Pacific*, 0, 1-26.

Demirkıran, Ö. ve Sar, İ (2023). Güney Çin Denizi'nde Çin-ABD güç mücadelesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45, 413-439.

Dijkstra, H., vd. (2022). War in Ukraine. *Contemporary Security Policy*, 43(3), 464-465.

Dikarev, A. ve Lukin A. (2022). Russia's approach to South China Sea territorial dispute: It's only business, nothing personal. *The Pacific Review*, 4(35), 617-646.

Downs, E. (2018). China-Russia Energy Relations: Better Than Ever, *NBR Special*, Report No: 74.

Dunford, M. (2023). Causes of the crisis in Ukraine. *International Critical Thought*, 1(13), 89-125.

Edigavera, J., Drozdova, E. ve Middell, M. (2021). Russia's concept of energy security. *SSRN*.

Erdoğan, S. (2016). Enerji arz güvenliği bağlamında Türkiye'de nükleer enerji. *Liberal Düşünce Dergisi*, 82, 79-98.

Erkal, H. Y. (2018). Bir dış politika meselesi olarak enerji güvenliği ve nükleer enerji. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kırşehir.

Erkan, A. Ç. ve Ateş, A. (2019). Will Russia be threat to China? Sino-Russian energy relations via energy weapon model. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 36(10), 431-445.

Erkan, A. Ç. ve Eminoğlu, A. (2019). Grand strateji olarak kuşak ve yol inisiyatifinde artık: Kutup İpek yolu'nun Çin-Rusya enerji iş birliğindeki rolü. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 2019 Özel Sayısı19, 145-173.

Ferguson, C. (2012). The strategic use of soft balancing: The normative dimensions of the Chinese-Russian 'Strategic partnership'. *Journal of Strategic Studies*, 35(2), 197-222.

- Grevi, G. (2010), Making EU strategic partnerships effective. *Spain: FRIDE*, ss. 1-19.
- Guilfoyle, D. (2019). The rule of law and maritime security: Understanding lawfare in the South China sea. *International Affairs*, 5(95), 999-1017.
- Gümüş, Y. K. (2015). How secure is the European union energy policy after the Ukraine crisis? *International Journal of Energy Economics and Policy*, 5(4), 1016-1021.
- Heli, S. (2016). Economic relations between Russia and China: Increasing interdependency? *BOFIT Policy Brief*, Rapor No: 6.
- Hippel, D. V., Savage, T. ve Hayes, P. (2011). Introduction to the Asian energy security project: Project organization and methodologies. *Energy Policy*, 39(11), 6712-6718.
- Huotari, J. (2011). Energy policy and (Energy security) as a part of Russian foreign policy. *Nordia Geographical Publications*, 40(4), 121-132.
- Jewell, J. ve Cherp, A. (2014). The concept of energy security: Beyond the four As. *Energy Policy*, 75, 415-421.
- Kısacık, S. ve Güçyetmez, F. (2024), The Impact of Climate and Geopolitical Changes on Russia's Energy Policies in the Arctic Region, *Journal of Politics and International Relations*, 6(1), ss. 30-54.
- Kınacı, M. (2022), Russia, Europe and Central Asia Energy Security and Pipeline Politics, Doktora Tezi, *Old Dominion Üniversitesi*, ABD.
- Korolev, A. (2021). How closely aligned are China and Russia? Measuring strategic cooperation in IR. *International Politics*, 57, 760-788.
- Kutcherov, vd. (2020). Russian natural gas exports: An analysis of challenges and opportunities. *Energy Strategy Reviews*, 30, 1-10.
- Lanteigne, M. (2008). China's maritime security and the Malacca Dilemma. *Asian Security*, 4(2), 143-161.
- Lessa, A. C. (2014). Brazil's strategic partnership: An assessment of the Lula Era (2003-2010). *Revista Brasileira de Política Internacional*, 53, 115-131.
- Liu, F. (2023). Russia's "Turn to the east" Policy: Evolution and assessment. *De Gruyter*, 3(2), 247-262.
- Lowans, C vd. (2021). What is the state of the art in energy and transport poverty metrics? A critical and comprehensive review. *Energy Economics*, 101, 1-19.
- Lukin, A. (2020). The Russia-China entente and its future. *International Politics*, 58, 363-380.
- Mehmet, K. (2022). Russia, Europe and central Asia energy security and pipeline politics. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Old Dominion Üniversitesi*, ABD.

- Meynkhard, A. (2020). Priorities of Russian energy policy in Russian Chinese relations. *International Journal of Energy Economics and Policy (IJEPP)*, 10(1), 65-71.
- Michalski, A. (2019). Diplomacy in changing world order: The role of strategic partnership. *The Swedish Institute of International Affairs*, 10, 1-16.
- Mikhail, K. (2018). Russian oil exports to China: Restricted prospects. *Geopolitics of Energy*, 2-7.
- Mukherjee, I. ve Sovacool, B. K. (2011). Conceptualizing and measuring energy security: A synthesized approach. *Energy*, 36, 5343-5355.
- Nezhnikova, E., Papelniuk, O. ve Gorokhova, A. E. (2018). China energy dialogue: Research of the most promising energy areas for interrelation. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 8(1), 203-211.
- Novikau, A. (2020). What does energy security mean for energy-exporting countries? A closer look at the Russian Energy security strategy. *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 1-19.
- Novikau, A. (2021). Conceptualizing and redefining energy security: A comprehensive review. *World Scientific Publishing Company*, 37-59.
- Ovalı, A. Ş. (2019). Stratejik ortaklık, kriz ve restorasyon: Türk- Amerikan ilişkilerinin yörüngesine kavramsal bir çerçeveden bakmak, *International Journal of Social Inquiry*, 12(1), 155-190.
- Özsağlam, M. T. (2019). Sınırlı stratejik ortaklık: Rusya- Çin ilişkileri. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 70-90.
- Paik, K. W. (2015). Sino-Russian gas and oil cooperation: Entering into a new era of strategic partnership. *The Oxford Institute for Energy Studies*. 1-47.
- Pavel, B. (2020). Strategic energy partnership between Russia and China. *International Journal of Energy Economics and Policy (IJEPP)*, 10(5), 158- 163.
- Reisinger, W. M. ve Xu, B. (2018). Russia's energy diplomacy with China: Personalism and institutionalism, *The Pacific Review*, 1(32), 1-19.
- Røseth, T. (2014). Russia's China policy in the arctic. *Routledge*, 38(6), 841-859.
- Røseth, T. (2017). Russia's energy relations with China: passing the strategic threshold? *Eurasian Geography and Economics*, 58(1), 23-55.
- Rozman, G. (1998). Sino-Russian relations: Will the strategic partnership endure? *Demokratizatsiya*, 6(2), 396-415.
- Sağsen, İ. ve Turan. İ. (2021). The role of Kazakhstan in the energy security of China. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(17), 443-456.

Sauvageot, E. P. (2020). Between Russia as producer and Ukraine as a transit country: EU dilemma of interdependence and energy security. *Energy Policy*, 1-13.

Seyedashkan, M. (2021). The BRI and its implications for Chinas energy security: The four as model perspective. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 11(4), 549-559.

Sharples, J. (2013). Russian approaches to energy security and climate change: Russian gas exports to the EU. *Environmental Politics*, 22(4), 683-700.

Singil, N. (2020), Arktik Bölgesi'nin 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *İstanbul Üniversitesi Yayınevi*, 40(2), ss. 1024-1051.

Speed, A. P. (2009). China's ongoing energy efficiency drive: Origins, progress and prospects. *Energy Policy*, 37, 1331-1344.

Steblyanskaya, A., vd. (2021). China and Russia energy strategy development: Arctic LNG. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 11(4), 450-460.

Sümer, G. (2010). Stratejik iş birliği ve stratejik ortaklık kavramlarına karşılaştırmalı bir bakış. *Ege Akademik Bakış*, 10(1), 671-698.

Tchakarova, V. (2022). Enter the 'DragonBear': The Russia-China partnership and what it means for geopolitics. *Observer Research Foundation*, 538, 1-16.

Thomas, S. W. (2008). Russo chinese strategic partnership: A new form of security cooperation? *Contemporary Security Policy*, 29(2), 358-383.

Tillman, H., Jian, Y. ve Nielsson, E. T. (2018). The polar silk road- China's new frontier of international cooperation. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 4(3), 345-362.

Tüter, M. (2022). China's polar silk road: Opportunities and challenges for nordic arctic. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 4(3), 299-326.

Umbach, F. (2019). China's belt and road initiative and its energy-security dimensions. *RSIS Working Paper*, 320, 1-47.

Varol, S. T. (2014). Rus dış politikası ve yeni hedef Kuzey Doğu Asya. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(41), 87-108.

Vivoda, V. (2010). Evaluating energy security in the Asia-Pacific region: A novel methodological approach. *Energy Policy*. 38(9). ss. 5358-5263.

Wachtmeister, H. (2023). Russia- China Energy Relations Since 24 February: Consequences and Options for Europe. *Swedish National China Centre*. Rapor No: 1. 1-44.

Wang, Q. ve Chen X. (2015). Energy policies for managing China's carbon emission. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 50, 470-479.

Wang, Y. (2020). China's participation in the international scientific cooperation in the Arctic. *5th International Conference "Arctic: History and Modernity"*, 1-6.

Wilson, J. L. (2018). Russia's relationship with China: The role of domestic and ideational factors. *International Politics*, 56, 778-794.

Xinmin, M. (2018). China's arctic policy on the basis of international law: Identification, goals, principles and positions. *Marine Policy*, 1-12.

Yergin, D. (2006). Ensuring energy security. *Foreign Affairs*, 85(2), 69-82.

Yiğittepe, L. ve Battır, O. (2023). Rusya-Ukrayna savaşında yaptırımlar ve enerji güvenliği; Karşılıklı ekonomik bağımlılıklar perspektifinden bir değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 30(3), 550- 573.

Zhou, L. vd. (2019). Entering and exiting: Productivity evolution of energy supply in China. *Sustainability*, 11, 1-19.

İNTERNET KAYNAKLARI

Abay, E. G. (2019), Putin Rusya'nın yeni enerji güvenliği doktrini imzaladı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/putin-rusyanin-yeni-enerji-guvenligi-doktrinini-imzaladi/1477942>, Erişim Tarihi: 11.08.2024.

Abay, E. G. (2023). Türkiye de kurulacak doğal gaz merkezi Rusya için stratejik önem taşıyor. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-de-kurulacak-dogal-gaz-merkezi-rusya-icin-stratejik-onem-tasiyor/2986518> Erişim Tarihi: 12.02.2024.

Aihu, C. Russia, China agree 30-year gas deal via new pipeline, to settle in euros. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/exclusive-russia-china-agree-30-year-gas-deal-using-new-pipeline-source-2022-02-04/> Erişim Tarihi: 16.02.2024.

Ayaydın, E. (2022). Kuzey Kutbu değil Arktik! <https://t24.com.tr/yazarlar/eda-ayaydin/kuzey-kutbu-degil-arktik,36230> Erişim Tarihi: 23.02.2024.

Emre Aytekin, (2023), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kusak-ve-yol-girisimi-cinin-yukselen-guc-stratejisinin-temel-tasi/3021633#> , Erişim Tarihi: 03.08.2024.

Anadolu Ajansı. Russia set new record for daily gas deliveries to China. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/russia-set-new-record-for-daily-gas-deliveries-to-china/3064735> Erişim Tarihi: 13.02.2024.

Asia Pasific Economic Cooperation (2012). 2012 leaders' declaration. https://www.apec.org/meeting-papers/leaders-declarations/2012/2012_aelm Erişim Tarihi: 01.03.2024.

Asia Times (2017). Russia to build controversial artificial islands in arctic for gas industry. <https://asiatimes.com/2017/06/russia-build-controversial-artificial-islands-arctic-gas-industry/> Erişim Tarihi: 25.02.2024.

BBC News (2022). Rusya-Ukrayna: Putin, ayrılıkçı Luhansk ve Donetsk bölgelerinin bağımsızlığını tanıdı. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60452304> Erişim Tarihi: 10.02.2024.

BBC. Rusya-Çin doğalgaz boru hattı açıldı, Sibirya'nın Gücü yılda 38 milyar metreküp gaz taşıyacak. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50629873> Erişim Tarihi: 12.02.2024.

BBC (2023). What is the South China Sea Dispute? <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-13748349> Erişim Tarihi: 08.12.2024.

Boren, Z. D. Ukraine crisis: Top chinese diplomat backs putin and says west should 'abandon zero-sum mentality'. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/ukraine-crisis-top-chinese-diplomat-backs-putin-says-west-should-abandon-zerosum-mentality-10075762.html>, Erişim Tarihi: 16.12.2023.

Carpenter J. W. (2023). The 5 biggest chinese oil companies. <https://www.investopedia.com/articles/markets/091515/5-biggest-chinese-oil-companies.asp>, Erişim Tarihi: 03.03.2024.

CNN (2024). China's largest oil supplier in 2023 was Russia. <https://edition.cnn.com/2024/01/22/business/china-top-oil-supplier-2023-russia-intl-hnk/index.html> Erişim Tarihi: 01.10.2023.

Cusick, D. (2024). Are Russia and China teaming up to control the arctic? <https://www.scientificamerican.com/article/are-russia-and-china-teaming-up-to-control-the-arctic/> Erişim Tarihi: 08.02.2024.

Descamps, M. (2019). The ice silk road: Is China a "Near arctic state"? <http://isdpeu.eu/wp-content/uploads/2019/02/The-Ice-Silk-Road-is-China-a-Near-Arctic-State.pdf>, Erişim Tarihi: 13.03.2024.

Downs, E. Losz, A. Mitrova, T. (2024). The Future of the Power of Siberia 2 Pipeline. <https://www.energypolicy.columbia.edu/publications/the-future-of-the-power-of-siberia-2-pipeline/>. Erişim Tarihi: 12.03.2024.

Euronews. Rusya petrol ihracatını neredeyse tamamen Asya'ya yönlendirdiğini duyurdu. <https://tr.euronews.com/2023/12/27/rusya-petrol-ihracatini-neredeyse-tamamen-asyaya-yonlendirdigini-duyurdu> Erişim Tarihi: 15.12.2023.

Feingold, S. (2023). China's belt and road initiative turns 10. Here's what to know. <https://www.weforum.org/agenda/2023/11/china-belt-road-initiative-trade-bri-silk-road/#:~:text=%241%20trillion%20and%20counting,through%20various%20debt%20repayment%20plans> Erişim Tarihi: 06.12.2023.

Foreks. Rusya enerji ihracatında Doğu'ya yönlendirilecek. <https://www.foreks.com/haber/detay/62580ebc46e0fb0001b850c3/PICNEWS/tr/rusya-a-enerji-ihracatini-dogu-ya-yonlendirecek/> Erişim Tarihi: 15.12.2023.

Güven, E. (2022). Kuşak ve Yol Projesi'nin Çin'in enerji güvenliğindeki rolü. <https://www.tuicakademi.org/kusak-ve-yol-projesinin-cinin-enerji-guvenligindeki-rolu/> Erişim Tarihi: 10.12.2023.

Griffin, B. (2022). Russia, China look to increase energy cooperation amid Western sanctions. <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/oil/112922-russia-china-look-to-increase-energy-cooperation-amid-western-sanctions> Erişim Tarihi: 06.02.2024.

Government Offices of Sweden. Sweden's strategy for the arctic region. <https://www.government.se/contentassets/85de9103bbbe4373b55eddd7f71608da/swedens-strategy-for-the-arctic-region-2020.pdf> Erişim Tarihi: 23.02.2024.

Hayley, A. (2024). Biggest oil supplier in 2023. [https://www.reuters.com/business/energy/china-defies-sanctions-make-russia-its-biggest-oil-supplier-2023-2024-01-20/#:~:text=BEIJING%2C%20Jan%2020%20\(Reuters\),oil%20for%20its%20processing%20plants](https://www.reuters.com/business/energy/china-defies-sanctions-make-russia-its-biggest-oil-supplier-2023-2024-01-20/#:~:text=BEIJING%2C%20Jan%2020%20(Reuters),oil%20for%20its%20processing%20plants) Erişim Tarihi: 01.02.2024.

Herkese Bilim Teknoloji (2023). AB'de anlaşmazlık: Nükleer enerji yeşil mi, değil mi? <https://www.herkesebilimteknoloji.com/haberler/fizikuzay/abde-anlasmazlik-nukleer-enerji-yesil-mi-degil-mi> Erişim Tarihi: 12.02.2024.

Hydrocarbon Technology. <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/espipeline/> İndirilme Tarihi: 05.03.2024.

Humpert, M. (2022). Novatek to boost LNG capacity on yamal peninsula. <https://www.highnorthnews.com/en/novatek-boost-lng-capacity-yamal-peninsula> Erişim Tarihi: 13.03.2024.

International Energy Agency- IEA (2023). Oil market report- November 2023. <https://www.iea.org/reports/oil-market-report-november-2023> Erişim Tarihi: 02.11.2023.

International Energy Agency- IEA (2023). After peak in mature markets, global gas demand is set for slower growth in coming years. <https://www.iea.org/news/after-peak-in-mature-markets-global-gas-demand-is-set-for-slower-growth-in-coming-years> Erişim Tarihi: 03.11.2023.

International Energy Agency- IEA (2023). Global gas demand set for stronger growth in 2024 despite heightened geopolitical uncertainty. <https://www.iea.org/news/global-gas-demand-set-for-stronger-growth-in-2024-despite-heightened-geopolitical-uncertainty> Erişim Tarihi: 10.11.2023.

International Energy Agency- IEA (2021). Energy system of China. <https://www.iea.org/countries/china> Erişim Tarihi: 03.12.2023.

International Energy Agency (2021). Energy system of Russia. <https://www.iea.org/countries/russia> . Erişim Tarihi: 05.02.2024.

Kemaloğlu, İ. (2023). 3 QUESTIONS- Russia's pivot to Asia. <https://www.aa.com.tr/en/analysis/3-questions-russias-pivot-to-asia/2833755> Erişim Tarihi: 13.02.2024.

Kurban, A. (2022), Rusya ve Çin İlişkilerinin Temel Dinamikleri, <https://www.insamer.com/tr/rusya-ve-cin-iliskilerinin-temel-dinamikleri.html>, Erişim Tarihi: 14.03.2024.

He, L. (2024), China's Largest Oil Supplier in 2023 Was Russia. <https://edition.cnn.com/2024/01/22/business/china-top-oil-supplier-2023-russia-intl-hnk/index.html> . Erişim Tarihi: 01.08.2024.

Levi, I. (2023). September 2023- Monthly analysis on Russian fossil fuel exports and sanctions. <https://energyandcleanair.org/september-2023-monthly-analysis-on-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/> Erişim Tarihi: 06.03.2024.

MacBride, J. ve Berman, N. (2023). China's massive belt and road initiative. <https://www.cfr.org/background/chinas-massive-belt-and-road-initiative> Erişim Tarihi: 04.12.2023.

Ministry of Energy of the Russian Federation (2010). Energy strategy of Russia for the period up to 2030. [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf) Erişim Tarihi: 20.12.2023.

Morrow, S. (2022). Russia becomes China's largest oil supplier. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/russia-becomes-china-s-largest-oil-supplier/2618819> Erişim Tarihi: 15.11.2023.

Morrow, S. (2020). Novatek ships first Yamal LNG to Japan. <https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-projects/novatek-ships-first-yamal-lng-to-japan/29993>, Erişim Tarihi: 29.02.24.

Morrow, S. (2023). Russia boosts oil supply to China by 25% in 2023: Rosneft CEO. <https://www.aa.com.tr/en/energy/oil/russia-boosts-oil-supply-to-china-by-25-in-2023-rosneft-ceo/39115#> Erişim Tarihi: 10.03.2024.

Mudunuri, N. (2020). The malacca dilemma and chinese ambitions: Two sides of a coin. <https://diplomatist.com/2020/07/07/the-malacca-dilemma-and-chinese-ambitions-two-sides-of-a-coin/> Erişim Tarihi: 20.02.2024.

Pinchuk, D. (2013). Rosneft to double oil flows to China in 270 dollar billion deal. <https://www.reuters.com/article/us-rosneft-china/rosneftto-double-oil-flows-to-china-in-270-billion-dealidUSBRE95K08820130621/> Erişim Tarihi: 27.02.2024.

Raghuandan, V. (2024). February 2024- Monthly analysis of Russian fossil fuel exports and sanctions. <https://energyandcleanair.org/february-2024-monthly-analysis-of-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/#:~:text=Landlocked%20Central%20and%20Eastern%20European,and%20crude%20oil%20via%20pipelines> Erişim Tarihi: 06.03.2024.

Reuters (2024). Kremlin: Russia will use alternative routes if no gas transit deal extension with Ukraine. <https://www.reuters.com/world/europe/kremlin-russia-will->

use-alternative-routes-if-no-gas-transit-deal-extension-with-2024-01-26/ Erişim Tarihi: 13.02.2024.

Reuters (2024). Exclusive: Russia's novatek may scale back Arcitc LNG 2, focus on Murmansk. <https://www.reuters.com/business/energy/russias-novatek-may-scale-back-arctic-lng-2-focus-murmansk-sources-say-2024-04-04/> Erişim Tarihi: 14.03.24.

Richter, F. (2022). Russia's most important import partners. <https://www.statista.com/chart/26973/russias-most-important-import-partners/> Erişim Tarihi: 02.03.2024.

Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi (2019). Rusya Federasyonu enerji güvenliği doktrini. http://www.scrf.gov.ru/security/economic/energy_doc/ Erişim Tarihi: 01.01.2024.

Sağsen, İ. (2019). Arktik bölgesi jeopolitiği. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/arktik-bolgesi-jeopolitigi/1459727#> Erişim Tarihi: 01.03.2024.

Sevunts, L. (2019), Russia's new energy security doctrine focuses on global threats and challenges, <https://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2019/05/15/russias-new-energy-security-doctrine-focuses-on-global-threats-and-challenges/>, Erişim Tarihi: 11.08.2024.

Spivak, V. ve Gabuev, A. (2021). The ice age: Russia and China's energy cooperation in the arctic. <https://carnegiemoscow.org/commentary/86100> Erişim Tarihi: 28.02.2024.

TASS- Russian New Agency (2023). Russian-Chinese energy business forum provides constructive dialogue -putin. <https://tass.com/economy/1693425> Erişim Tarihi: 16.02.2024.

Tarver, E. (2022). The biggest russian oil and natural gas companies. <https://www.investopedia.com/articles/markets/082615/5-biggest-russian-natural-gas-companies.asp> Erişim Tarihi: 03.03.2024.

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2024). Foreign minister sergey lavrov's remarks at a gala meeting devoted to diplomatic worker's day. https://mid.ru/en/foreign_policy/rso/en/vostocnoaziatskij-sammit-vas-/1930617/ Erişim Tarihi: 01.03.2024.

U.S. Energy Information Administration. (2024), China imported record amountsof crude oil in 2023 <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=61843#:~:text=China%2C%20the%20world's%20largest%20importer,according%20to%20China%20customs%20data> . Erişim Tarihi: 01.08.2024.

Zaccaro, L. ve Battaloğlu, N. H. (2024). BRICS membership: Gulf states strategic pivot in shifting global dynamics. <https://gulrif.org/brics-membership-gulf-states-strategic-pivot-in-shifting-global-dynamics/> Erişim Tarihi: 02.03.2024.

Zhang, Z., Nie, S. ve Downs, E., (2023). Inside China's 2023 natural gas development report. <https://www.energypolicy.columbia.edu/inside-chinas-2023-natural-gas-development-report/> Erişim Tarihi: 11.03.2024.

Ze S., (2015). Building Strong China-Russia Energy Strategic Partnership. https://www.ciis.org.cn/english/COMMENTARIES/202007/t20200715_2738.html . Erişim Tarihi: 12.04.2024.

Xinhua (2019). China, Russia agree to upgrade relations for new era. http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/06/c_138119879.htm Erişim Tarihi: 22.02.2024.

Wallace, J., Hirtenstein, A. ve Paris, K. (2023). The Kremlin's latest battle is with Russia's oil companies. <https://www.wsj.com/business/energy-oil/kremlins-latest-battle-is-with-russias-oil-companies-63270c23> Erişim Tarihi: 20.12.2023.

